

Zoran LALOVIĆ
Žarko TREBJEŠANIN

POJEDINAC U GRUPI

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

PODGORICA, 2011.

mr Zoran LALOVIĆ
dr Žarko TREBJEŠANIN

POJEDINAC U GRUPI

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

Izdavač ■ Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica

Glavna i odgovorna urednica ■ Nađa DURKOVIĆ

Urednica ■ Lida VUKMANOVIĆ-TABAŠ

Recenzenti ■ dr Biljana MASLOVARIĆ

- mr Danijela RAKOČEVIĆ-MEDOJEVIĆ
- Vjera MITROVIĆ-RADOŠEVIĆ
- Mirjana ŠPADIJER
- Slavica VUJOVIĆ

Lektura ■ Ivana MIROŠEVIĆ, Aleksandra TERZIĆ

Korektura ■ Predrag NIKOLIĆ

Grafičko oblikovanje ■ Suzana PAJOVIĆ-ŽIVKOVIĆ

Tehnički urednik ■ Rajko RADULOVIĆ

Za izdavača ■ Nebojša DRAGOVIĆ

Štampa ■ Štamparija „Ostojić“ – Podgorica

Tiraž ■ 300

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-86-303-1552-7
COBISS.CG-ID 18007056

Nacionalni savjet za obrazovanje, rješenjem broj 01 – 2774/13 od 26. 5. 2011. godine, odobrio je ovaj priručnik za upotrebu u osnovnim školama.

I KAKO ORGANIZOVATI I VODITI UČENJE PREDMETA POJEDINAC U GRUPI.....	5
II KAKO SE KORISTI UDŽBENIK U PROCESU UČENJA PREDMETA POJEDINAC U GRUPI.....	10
III KAKO SE KORISTI PRIRUČNIK U ORGANIZOVANJU PROCESA UČENJA.....	15
IV VAŽNA PRAVILA ZA REALIZACIJU PROGRAMA.....	19

1. POGLAVLJE

UVOD U PREDMET	21
1. PREDMET I METODE SOCIJALNE PSIHOLOGIJE	22

2. POGLAVLJE

SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI	29
2. PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE.....	30
3. EFEKTI SOCIJALIZACIJE.....	39
4. SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE I STEREOTIPI.....	49
5. VRIJEDNOSTI I MORAL.....	55

3. POGLAVLJE

PSIHOLOGIJA GRUPA	59
6. VRSTE GRUPA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE.....	60
7. FORMIRANJE I ODRŽAVANJE GRUPA.....	69
8. GRUPNI ODNOSI.....	74
9. GRUPNI PROCESI.....	80

4. POGLAVLJE

KOMUNIKACIJA U GRUPI	89
10. KOMUNIKACIJA U GRUPI	90

5. POGLAVLJE

RUKOVOĐENJE I ODLUČIVANJE	99
11. VOĐSTVO.....	100

6. POGLAVLJE

ODABRANA POGLAVLJA IZ SOCIJALNE PSIHOLOGIJE	109
12. PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE.....	110
13. MASOVNA PONAŠANJA	117
RJEČNIK.....	121

I KAKO ORGANIZOVATI I VODITI UČENJE PREDMETA POJEDINAC U GRUPI

POLOŽAJ PREDMETA

Obavezan izborni predmet *Pojedinac u grupi* dopunjava maturalni standard iz predmeta Psihologija. Program se realizuje tokom trećeg ili četvrtog razreda gimnazije s fondom od tri časa nedjeljno (105 časova u trećem ili 96 časova u četvrtom razredu). Program se može realizovati u homogenoj grupi (s učenicima III ili IV razreda) ili u kombinovanoj obrazovnoj grupi (s učenicima III i IV razreda zajedno).

CILJEVI PREDMETA

Predmet *Pojedinac u grupi* obuhvata naučna znanja iz socijalne psihologije i u bliskoj je vezi sa: Sociologijom, Građanskim obrazovanjem, Medijskom pismenošću, Komunikologijom i drugim predmetima društvene grupe koji se uče u gimnaziji. Učeci ovaj predmet učenici/učenice treba da *upoznaju i razumiju*:

- predmet, metode i tehnike istraživanja u socijalnoj psihologiji;
- procese, izvore i agente socijalizacije ličnosti;
- efekte socijalizacije ličnosti;
- načine formiranja i mijenjanja socijalnih stavova, predrasuda i stereotipa;
- razvoj i ulogu morala i vrijednosti u ponašanju pojedinca;
- osnovne vrste grupa i njihove karakteristike;
- uzroke nastanka i održavanja grupe;
- različite tipove odnosa u grupi;
- osnovne grupne procese;
- način i tipove komunikacija u grupi;
- tipove rukovođenja i način odlučivanja u grupi;
- ulogu marketinga i propagande;
- osnovne oblike masovnih ponašanja.

Pored navedenih *znanja*, učenjem ovog predmeta učenici/učenice bi trebalo da razvijaju *vještine i vrijednosti*: samostalnog prikupljanja i obrade znanja i informacija u psihologiji; samostalnog analiziranja i interpretiranja znanja; uočavanja i rješavanja interpersonalnih i društvenih problema; stvaralačkog i kritičkog mišljenja; razvijanje sposobnosti komunikacije, tolerancije i argumentovanog dijaloga; saradnje i timskog rada; razvijanje sposobnosti moralnog suđenja; usvajanje demokratskih vrijednosti i stavova.

PLANIRANJE REALIZACIJE PROGRAMA

Fond časova. Kada se Program realizuje s učenicima/učenicama III razreda, ukupan godišnji fond iznosi 105 časova. Kada se Program realizuje s učenicima/učenicama IV razreda, godišnji fond časova je nešto manji i iznosi 96 časova. Kada se realizuje u kombinovanom odjeljenju, s učenicima/učenicama III i IV razreda zajedno, važno je imati u vidu činjenice da obavezan dio Programa (13 obaveznih tema) treba realizovati sa svim učenicima/učenicama (s učenicima/učenicama III i s učenicima/učenicama IV razreda), a da je fond časova za njihovu realizaciju u slučaju učenika/učenica IV razreda manji (iznosi 96 časova).

Obavezni dio Programa (obavezne teme) pokrivaju oko 85% ukupnog fonda časova. Ciljevi i sadržaji obaveznog dijela navedeni su u programu i odnose se na 13 obaveznih tema. Programom je predviđeno da se s učenicima/učenicama obavezno realizuju sljedeće teme:

1. Predmet i metode socijalne psihologije
2. Procesi, agensi i izvori socijalizacije
3. Efekti socijalizacije
4. Socijalni stavovi, predrasude i stereotipi
5. Vrijednosti i moral
6. Vrste grupa i njihove karakteristike
7. Formiranje i održavanje grupe
8. Grupni odnosi
9. Grupni procesi
10. Komunikacije u grupi
11. Vođstvo
12. Psihologija marketinga i propagande
13. Masovna ponašanja

Otvoreni dio programa. Preostalo vrijeme za realizaciju Programa (oko 15% časova) planira nastavnik/nastavnica na nivou škole. Osnovni princip je utvrđivanje interesovanja učenika/učenica u vezi s temama i sadržajima obaveznog dijela Programa. Na početku godine, nastavnik/nastavnica može da utvrdi za koje sadržaje su učenici/učenice zainteresovani. To

mogu biti sadržaji koji su već dati u Programu (pa ih nastavnik/nastavnica dopunjava ili proširuje), ili neki drugi srodni sadržaji koje nastavnik/nastavnica ponudi učenicima/učenicama.

U slučaju učenika/učenica III razreda nastavnik/nastavnica planira ciljeve i sadržaje za oko 20 časova. Kada se Program realizuje s učenicima/učenicama IV razreda, onda je fond za realizaciju izbornog dijela Programa manji i iznosi oko 11 časova. Planirajući na ovaj način, nastavniku/nastavnici se pruža mogućnost da i u kombinovanom odjeljenju (u odjeljenju sastavljenom od učenika/učenica III i IV razreda) u cijelosti realizuje obavezan dio Programa, i da Program dopuni ciljevima i sadržajima za koje su zainteresovani učenici/učenicice.

Kada se Program realizuje u homogenim odjeljenjima (s učenicima/učenicama III ili IV razreda), realizaciju sadržaja izbornog dijela Programa nastavnik/nastavnica može planirati i realizovati tokom godine (na način da uz neku od postojećih tema pridruži određene sadržaje za koje su učenici/učenicice zainteresovani). Pri tome, treba da vodi računa da za realizaciju ovih sadržaja, u slučaju učenika/učenica III razreda, nastavnik/nastavnica na raspolaganju ima 20 časova, a u slučaju učenika/učenica IV razreda, 11 časova.

Kada se Program realizuje u kombinovanom odjeljenju (sastavljenom od učenika/učenica III i IV razreda) izborni dio Programa nastavnik/nastavnica mora realizovati na kraju godine, nakon realizacije obaveznog dijela Programa. U ovom slučaju 11 časova izbornog dijela Programa realizuje se zajedno s učenicima/učenicama III i IV razreda, a preostale časove nastavnik/nastavnica realizuje samo s učenicima/učenicama III razreda. Vodeći računa o ovim specifičnostima predložimo sljedeći način planiranja realizacije Programa.

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI		
Sadržaj programa:		časova
I	UVOD U PREDMET (okvirno 5 časova)	
1	Tema: PREDMET I METODE SOCIJALNE PSIHOLOGIJE	5
II	SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI (okvirno 25 časova)	
2	Tema: PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE	10
3	Tema: EFEKTI SOCIJALIZACIJE	6
4	Tema: SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE, STEREOTIPI	6
5	Tema: VRIJEDNOSTI I MORAL	3
III	PSIHOLOGIJA GRUPE (okvirno 25 časova)	
6	Tema: VRSTE GRUPE I NJIHOVE KARAKTERISTIKE	8
7	Tema: FORMIRANJE I ODRŽAVANJE GRUPE	4
8	Tema: GRUPNI ODNOSI	6
9	Tema: GRUPNI PROCESI	7
IV	KOMUNIKACIJE U GRUPI (okvirno 10 časova)	
10	Tema: KOMUNIKACIJA U GRUPI	10
V	RUKOVOĐENJE I ODLUČIVANJE (okvirno 10 časova)	
11	Tema: VOĐSTVO	10
VI	ODABRANA POGLAVLJA IZ SOCIJALNE PSIHOLOGIJE (okvirno 10 časova)	
12	Tema: PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE	5
13	Tema: MASOVNO PONAŠANJE	5
	UKUPNO OBAVEZNI CILJEVI/SADRŽAJI PROGRAMA	85
	SADRŽAJI KOJE PLANIRA ŠKOLA	
	u III razredu	20
	u IV razredu	11
	UKUPNO U III RAZREDU	105
	UKUPNO U IV RAZREDU	96

Prilikom planiranja realizacije programa, nastavnik/nastavnica treba da vodi računa o **vremenu** potrebnom za:

- upoznavanje i učenje novih sadržaja (obrada teme);
- vježbe i sistematizaciju sadržaja (vježbe; samostalne ili grupne aktivnosti učenika/učenica na času; obnavljanje, utvrđivanje, sistematizacija i sl.);
- vrednovanje i ocjenjivanje znanja učenika/učenica (u svakom klasifikacionom periodu učenik treba da ima najmanje jednu ocjenu);
- vrijeme koje može planirati škola – gimnazija (naprimjer, kulturne, sportske ili rekreativne aktivnosti i sl.).

Prilikom planiranja vremena za realizaciju svake od navedenih nastavnih aktivnosti, treba se rukovoditi sljedećim **kriterijumima**:

1. odnos između učenja novog i vježbi (utvrđivanja, sistematizovanja itd.) treba da bude najmanje pola/pola, ili u korist vježbi (Na primjer, za temu: Procesi, agensi i izvori socijalizacije predloženo je 10 časova. To znači da najmanje pet časova treba realizovati u vidu vježbi, samostalnih ili grupnih aktivnosti učenika i sl.);
2. prilikom utvrđivanja vremena za vrednovanje znanja učenika/učenica treba uzeti u obzir da provjera znanja može biti usmena, ali i pismena, i da učenici u svakom od četiri klasifikaciona perioda moraju imati najmanje po jednu ocjenu;
3. prilikom izrade plana realizacije Programa, nastavnik/nastavnica treba da uzme u obzir i mogućnost da neki časovi budu planirani na novou škole, u okviru programa obaveznih izbornih sadržaja škole (kulturno-umjetničke aktivnosti, sportske aktivnosti, izleti, ek-skurzije i sl.).

II KAKO SE KORISTI UDŽBENIK U PROCESU UČENJA PREDMETA POJEDINAC U GRUPI

Didaktički elementi Udžbenika treba da obezbijede vođenje učenika/učenica kroz proces učenja (obezbjeđuju učenje zasnovano na principima Blumove taksonomije), ali ga i uče efikasnim tehnikama i metodama učenja, što je jedan od važnih opštih ciljeva gimnazije i ovog predmeta. U Udžbeniku se koriste sljedeći didaktički elementi:

• NASLOV I KORICA UDŽBENIKA

Korice i naslov Udžbenika simbolički reprezentuju sadržaj Udžbenika (poruku o interakciji pojedinca i njegovog društvenog okruženja).

• UVODNO UPUTSTVO – KAKO SE KORISTI UDŽBENIK?

Cilj ovog dijela Udžbenika je da upozna učenika/učenicu s didaktičkim elementima Udžbenika (osnovni tekst, dodatni tekstovi, pitanja itd.) i načinom kako se oni koriste pri učenju sadržaja Udžbenika (naprimjer, kakva je namjena dodatnih tekstova; koje vrste pitanja u Udžbeniku postoje i sl.).

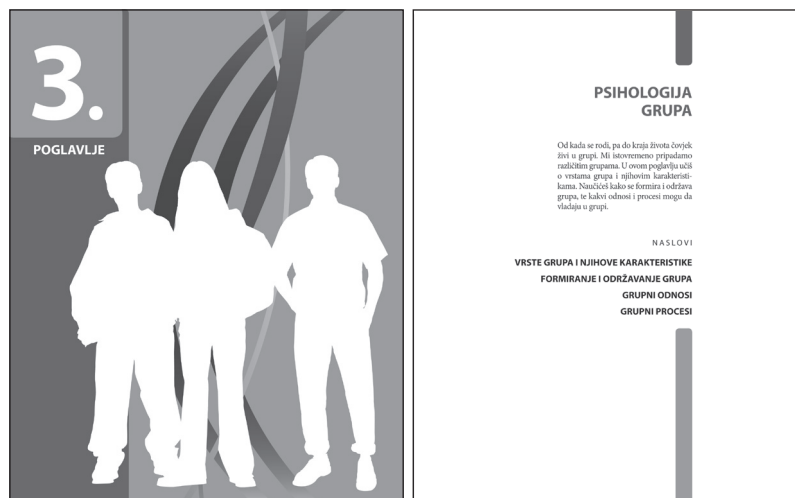
• SADRŽAJ UDŽBENIKA

Sadržaj na početku Udžbenika je osnovno sredstvo za brzo snalaženje s knjigom, ali i sredstvo za strukturiranje znanja učenika. Sadržaj je predstavljen na način da osigura dvije osnovne uloge – da bude pregledan i sistematičan (da pruža brz uvid u cjelokupan sadržaj Udžbenika, i mogućnost brzog nalaženja pojedinačnih informacija).

• PREGRADNE STRANICE UDŽBENIKA

Udžbenik sadrži šest osnovnih poglavlja (vidi sadržaj). Svako poglavlje je reprezentovano pregradnom stranicom s rednim brojem i nazivom poglavlja, kratkim opisom njegovog sadržaja i osnovnim naslovima koji se obrađuju u okviru tog poglavlja.

Pored tekstualnog sadržaja, pregradna stranica sadrži i ilustraciju – simbolički prikaz sadržaja poglavlja.

• NASLOVI LEKCIJA

U okviru svakog poglavlja postoji više lekcija. Svaka lekcija započinje novim listom i naslovom lekcije (osnovni naslov). Osnovni naslovi su predstavljeni u informativnoj formi i odgovaraju uobičajenim naslovima u psihološkoj literaturi (npr. Vrste grupa i njihove karakteristike). Uz naslov lekcije daje se i njen redni broj, npr. 6. Vrste grupa i njihove karakteristike.

• UVODNA PITANJA – ŠTA ĆEŠ SAZNATI?

Sadržaj svake lekcije predstavljen je kroz nekoliko uvodnih pitanje: *Šta ćeš saznati u lekciji koja slijedi?* Uvodna pitanja imaju dvije uloge. Informativnu ulogu, jer ukazuju na osnovne naslove lekcije (pokazuju strukturu lekcije). Pored informativne uloge, imaju i motivacionu ulogu.

SAZNAĆEŠ:

- šta je grupa
- šta je svojstveno strukturisanim grupama
- po čemu je posebna mala grupa
- šta je organizacija

PODNASLOVI LEKCIJE

Svaka lekcija ima nekoliko podnaslova. Svi podnaslovi predstavljeni su na identičan način (font, veličina slova) i razlikuju se od osnovnih naslova. Podnaslovi lekcije imaju informativnu formu i odgovaraju uobičajenim naslovima u psihološkoj literaturi. Na primjer, pomenuta lekcija ima sljedeće naslove:

VRSTE GRUPA
STRUKTURIRANE I NESTRUKTURIRANE GRUPE
MALA GRUPA
ORGANIZACIJA

OBJAŠNJENJE MANJE POZNATIH RIJEČI I IZRAZA U TEKSTU

U tekstu su identifikovane manje poznate riječi i psihološki izrazi. Ovi su označeni *kurzivom*, a njihovo objašnjenje dato je na marginama stranice. Na primjer:

Kao što je štetna prevelika količina stimulansa (trauma), tako isto je štetno i potpuno odsustvo stimulacije. Posljednjih decenija sve više se ističe da je čovjekova potreba za stimulacijom važna, te da su efekti čulne *deprivacije*, kako to pokazuju rezultati eksperimenata, veoma negativni po mentalno zdravlje личности...

deprivacija

gubitak ili nedostatak nečega

DODATNI TEKSTOVI

Udžbenički tekst se piše za prosječnog učenika/učenicu određenog kalendarskog uzrasta. Činjenica da je tako priređen tekst jednom broju učenika pretežak, a za druge u isto vrijeme prelak, predviđeni su različiti dodatni tekstovi. To mogu biti: preglednici, sistematizacije, primjeri, neke zanimljivosti, nalozi (da se nešto uradi, isproba i sl.), kratki opisi nekog eksperimenta, ili grafički prikaz rezultata nekog eksperimenta, primjeri testova, upitnika, skala procjene i sl. Ti sadržaji izdvojeni su u posebnom boks koji povremeno prekida i proširuje osnovni tekst. Svaki boks ima svoj naslov i predstavlja jednu logičnu cjelinu.

LINKOVI (KORELACIJE)

Sistematizaciju i dublje razumijevanje sadržaja nije moguće postići bez: upućivanja učenika/učenica da tragaju za vezama i poređenjima jednih pojmova s drugima; onoga što se sada uči s onim što se učilo ranije; sadržaja ovog Predmeta sa sadržajima drugih predmeta. Kako bi usmjerili učenike/učenice na ovu vrstu misaone aktivnosti, u sam tekst treba ukomponovati tzv. linkove. Naime, tekst može biti prekidan znakom „kompas“ i kratkim uputstvom: pogledaj na strani...; pogledaj u knjizi...; pogledaj sliku; pogledaj dodatni tekst... i sl. Cilj linkova je da obezbijede unutrašnju i spoljašnju koherentnost sadržaja, ali i da uči učenike/učenice tehnici učenja (traženju veza u sadržaju). Posebno je važno uspostaviti vezu ovog Udžbenika s udžbenikom Psihologije. Na primjer:

grupa u užem smislu
Pojedinac u grupi,
lekcija 6

SISTEMATIZACIJA (SIŽE) LEKCIJE

Svaka lekcija završava se kratkim sižeom, koji treba da odgovori na pitanje: *Šta si učio/učila?* Siže ima onoliko tačaka koliko ima podnaslova u lekciji. Uloga sižea je da pomogne učenicima da u sadržaju prepoznaju ključne, noseće ideje teksta. Na primjer, lekcija: *Vrste grupa i njihove karakteristike* završava sižeom, *Šta si saznao/la!*, s kratkim opisom sadržaja lekcije u okviru svakog od četiri podnaslova.

PITANJA NA KRAJU LEKCIJE

Svaka lekcija završava se sa nekoliko pitanja. Pitanja treba da obezbijede obnavljanje osnovnih ključnih znanja lekcije, ali i da usmjeravaju na dodatne aktivnosti učenja (primjenu i kritičko mišljenje). Predviđeno je da na kraju lekcije postoje dvije vrste pitanja:

- Pitanja za ponavljanje i razumijevanje sadržaja
- Pitanja za primjenu znanja i kritičko mišljenje

RJEČNIK PSIHOLOŠKIH POJMOVA

Rječnik se nalazi na dva mjesta, u okviru same lekcije (objašnjenja data u tekstu i na marginama) i sistematizovan je po abecednom redu na kraju Udžbenika (sadrži precizne definicije osnovnih psiholoških pojmova koji su korišćeni u Udžbeniku). Uloga rječnika je višestruka: da pomogne učeniku/učenici u razumijevanju sadržaja Udžbenika; da učenik/ učenica uvježbava pravilno izražavanje; da ga/je navikava da koristi rječnik i sl.

Smatramo da predviđeni didaktički elementi mogu obezbijediti racionalno vođenje učenika/učenica kroz proces učenja (obezbjeđuju učenje s razumijevanjem), ali ga/je i uče efikasnim tehnikama i metodama učenja, što je jedan od važnih opštih ciljeva gimnazije i ovog predmeta. Kako bi Udžbenik zaista i ostvario sve ove predviđene uloge, potrebno je da nastavnik/nastavnica upozna učenika/učenicu s didaktičkim elementima Udžbenika.

III KAKO SE KORISTI PRIRUČNIK U ORGANIZOVANJU PROCESA UČENJA

Osnovna uloga Priručnika je da pruži pomoć nastavniku/nastavnici u organizovanju i vođenju procesa učenja predmeta *Pojedinac u grupi* u gimnaziji. Kako bi se osigurala ova pomoć u Priručniku su sva poglavlja i lekcije predstavljene kroz:

- IZVOD IZ PLANA
- CILJEVE PROGRAMA
- SADRŽAJE PROGRAMA
- AKTIVNOSTI UČENJA
- ISHODE PROGRAMA

Svaki od ovih elemenata Priručnika ima posebnu ulogu u organizovanju i vođenju procesa učenja u gimnaziji. Dakle, u ovim djelovima Priručnika nastavnik/nastavnica se upoznaje s vrstama pomoći koje mu pruža Priručnik prilikom organizovanja i vođenja procesa učenja.

IZVOD IZ PLANA

Za svako poglavlje dat je orijentacioni plan realizacije Programa (teme s predloženim brojem časova). Na primjer, za poglavlje II *Socijalizacija ličnosti*, dat je sljedeći prijedlog plana realizacije Programa.

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI		
Sadržaj programa:		časova
II	SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI (okvirno 25 časova)	
2	Tema: PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE	10
3	Tema: EFEKTI SOCIJALIZACIJE	6
4	Tema: SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE, STEREOTIPI	6
5	Tema: VRIJEDNOSTI I MORAL	3

CILJEVI PROGRAMA

Svaka tema je dalje razrađena kroz ciljeve, sadržaje, aktivnosti i ishode programa. U Priručniku su navedeni sadržajni ciljevi Programa. Na primjer:

TEMA 2

PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE

CILJEVI PROGRAMA :

Učenici treba da:

- upoznaju pojam i razumiju značaj socijalizacije u razvoju ličnosti pojedinca;
- upoznaju i vrednuju kulturni uticaj u razvoju ličnosti pojedinca (izvori socijalizacije);
- upoznaju i vrednuju ulogu pojedinih posrednika (agensi socijalizacije) u socijalizaciji pojedinca;
- upoznaju oblike socijalnog učenja i njihov značaj u procesu socijalizacije;
- upoznaju i vrednuju odnos između društvenog položaja (uloge koju pojedinac zauzima) i ponašanja pojedinca.

SADRŽAJI PROGRAMA :

POJAM I ZNAČAJ SOCIJALIZACIJE U RAZVOJU LIČNOSTI POJEDINCA

OSNOVNI POJMOVI: *socijalizacija (primarna; sekundarna)*

Pojam *socijalizacije* označava proces formiranja ljudske jedinke, kada se biološki nezrela jedinka pod uticajem društvene sredine preobražava u ličnost odraslog, kompetentnog pripadnika društvene zajednice. Socijalizacijom jedinka ne samo da stiče osobine tipične za svoju kulturu nego stiče i svoje lične, individualne karakteristike, navike, težnje i svoj identitet. Kada se psiholog bavi problemom socijalizacije, nju/njega prije svega interesuje uloga socijalizacije u formiranju ličnosti pojedinca.

IZVORI SOCIJALIZACIJE

OSNOVNI POJMOVI: *izvori socijalizacije (kultura; društvo)*

Izvori socijalizacije su kultura i društvo, jer oni određuju ciljeve, sadržaj i sredstva socijalizacije. Propisuju norme, standarde, vrijednosti i vjerovanja koje će dijete usvajati tokom odrastanja. Za održavanje kontinuiteta kulture i društva, za njihovo prenošenje kroz vrijeme s generacije na generaciju, socijalizacija predstavlja glavno sredstvo.

AKTIVNOSTI UČENJA

Najvažniji dio Priručnika su predložene aktivnosti učenja. Predložene su konkretne aktivnosti učenja koje su relevantne za ostvarivanje predviđenih ciljeva i ishoda Programa. Na primjer, uz cilj: *Upoznaju pojam i razumiju značaj socijalizacije u razvoju ličnosti pojedinca*, predložena je relevantna aktivnost učenja kojom je moguće realizovati navedeni cilj. Za svaki cilj Programa predviđena je jedna aktivnost učenja, u nekim slučajevima predviđene su alternativne aktivnosti učenja.

Generalno gledano postoje određene aktivnosti učenja koje se mogu navesti kao odgovor na pitanje – Kako učenik treba da uči ovaj predmet?

smisljeno...

- povezivanjem onoga što se uči s onim što se doživljava u životu;
- povezivanjem onoga što se uči s onim što je učeno ranije iz Psihologije ili iz drugih predmeta;
- samostalnim analiziranjem činjenica i podataka.

problemski...

- postavljenjem relevantnih pitanja sebi i drugima;
- razvijanjem plana rješenja nekog problema;
- predlaganjem rješenja.

divergentno...

- predlaganjem novih rješenja;
- smišljanjem novih primjera;
- povezivanjem sadržaja u nove cjeline i sl.

kritički...

- poređenjem/analiziranjem važnosti pojedinih činjenica i podataka;
- klasifikovanjem;
- smišljanjem argumenata.

kooperativno...

- kroz saradnju s nastavnikom/nastavnicom i drugim učenicima;
- kroz diskusiju i razmjenu mišljenja;
- uvažavajući argumente drugih učenika i sl.

Uloga predloženih aktivnosti je da nastavniku/nastavnici pomogne u osmišljavanju procesa učenja predmeta *Pojedinac u grupi*. Predložene aktivnosti nijesu obavezne. Nastavnik/nastavnica ima autonomiju i slobodu da predložene aktivnosti koristi u cjelosti, djelimično ili da osmisli svoje aktivnosti učenja (aktivnosti koje odgovaraju njegovim učenicima/učenicama).

ISHODI PROGRAMA

Namjena ovog dijela Priručnika je da usmjeri pažnju nastavnika/nastavnica na očekivana znanja nakon učenja određene teme. U tom smislu, navode se ishodi Programa na standardnom (u skladu s Programom) i višem nivou. Na primjer:

Učenik/učenica treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi izvore socijalizacije;
- navodi agense socijalizacije;
- navodi oblike socijalnog učenja.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava razliku između primarne i sekundarne socijalizacije;
- objašnjava razliku između izvora i agenasa socijalizacije;
- objašnjava ulogu pojedinca u socijalizaciji.

Smatramo da ovakva organizacija Priručnika može biti od pomoći nastavniku/nastavnici, i obezbijediti optimalan nivo kvaliteta realizacije ciljeva Programa *Pojedinac u grupi*.

IV VAŽNA PRAVILA ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Dato je nekoliko pravila – preporuka za realizaciju Programa *Pojedinac u grupi* u gimnaziji. Uloga ovih pravila je da usmjeri i pomogne u obezbjeđivanju kvaliteta procesa učenja i realizacije ciljeva Programa.

PRIPREMITE SE ZA NASTAVU!

- Upoznajte Program i ciljeve predmeta *Pojedinac u grupi*. Kada budete sigurni da ste upoznali sadržaj, ciljeve i smisao ovog predmeta, biće vam lakše da ga realizujete u vašoj školi.
- Pažljivo pročitajte Udžbenik i Priručnik. Oni su tu da vam pomognu da organizujete sadržaj i način učenja ovog predmeta u vašoj školi.
- Udžbenik i Priručnik su samo polazište za vaš rad u učionici. Potrudite se da sadržaj i tok aktivnosti prilagodite vašim učenicima i nemojte se ustručavati da mijenjate tok i sadržaj aktivnosti kada uočite da ne ide onako kako je predviđeno.

PRIPREMITE SE ZA RAD S UČENICIMA/UČENICAMA!

- Uredite prostoriju u kojoj namjeravate da izvodite nastavu, tako da bude prijatna i vama i učenicima/učenicama. Najbolje je kada se učionica „ukrasi“ produktima koje učenici/učeni-ce proizvedu na časovima (plakati, sheme, proizvodi grupnih aktivnosti i sl.).
- Pažljivo planirajte aktivnosti učenja i vodite računa da učenicima ostavite dovoljno vremena za uvježbavanje i praktikovanje aktivnosti koje ste predvidjeli.
- Pripremajte se za svaki čas, i prije početka časa pribavite sav potreban materijal za rad.
- Aktuelne događaje, ono što se dešava u školi, u učionici, u vašoj lokalnoj zajednici, iskoristite i uklopite u Vaš program učenja.
- Budite strpljivi! Učenje i usvajanje novih znanja i novih vještina traži vrijeme i rezultati se ne mogu postići odmah.

OBEZBIJEDITE PRIJATNU ATMOSFERU NA ČASU!

- Obezbijedite da se svaki učenik/učenica osjeća slobodno, i da slobodno izražava vlastito mišljenje.
- Dozvolite učenicima/učenicama da se ponašaju prirodno u granicama pravila koje zajedno donesete. Nastojte da im vaša nastava bude prijatna i zabavna.
- Svi smo mi posebni i u mnogim stvarima se međusobno razlikujemo. Afirmišite različitost u učionici, jer nam različita gledanja i različita shvatanja pomažu da bolje razumijemo ono o čemu učimo.

OBEZBIJEDITE DA SE UČENJE ODVIJA NA ČASU!

- Radite aktivno i aktivnosti učenja planirajte tako da učenici/učenice odmah primjenjuju ono što uče.
- Radite interaktivno i aktivnosti učenja planirajte tako da se učenje odvija kroz diskusiju i razmjenu mišljenja.
- Planirajte raznovrsne aktivnosti učenja i imajte u vidu da različite aktivnosti na različite načine misaono i praktično angažuju, a time i bogate učenika/učenicu.
- Radite s grupama i omogućite učenicima/učenicama da se međusobno dogovaraju i razmjenjuju iskustva. Suprotna mišljenja su dobra prilika za stvaranje novih ideja i za kreativnost.
- Angažujte prethodna znanja i prethodna iskustva vaših učenika/učenica i dozvolite im da ih iskoriste uvijek kada uče nešto novo.
- Uvijek budite svjesni činjenice da ste vi model ponašanja koji djeca uče. Vaši postupci u učionici, ono što vi radite, i kako to radite, u većini slučajeva za djecu imaju veću snagu od vaših riječi.

PRATITE REZULTATE I TOK UČENJA!

- Budite tolerantni i dopustite učenicima/učenicama da komentarišu ono što govorite. Trudite se da saslušate učenike/učenice i stalno provjeravajte način na koji oni vide ili razumiju ono o čemu uče.
- Tražite povratne informacije od učenika/učenica. Dajte im priliku da ocijene ono šta ste i kako ste radili. Njihove reakcije mogu biti dobar način usmjeravanja vaše prakse.

1.

POGLAVLJE

UVOD

U PREDMET

Odnose između pojedinca i grupe izučava socijalna psihologija. U ovom poglavlju učenik/učenica treba da sazna šta tačno izučava socijalna psihologija i kakav je njen odnos prema drugim društvenim naukama, posebno u kakvom je odnosu s psihologijom i sociologijom. Na kraju, treba da sazna koje metode i tehnike socijalna psihologija koristi kada istražuje odnose pojedinca i njegove socijalne sredine.

TEME

PREDMET I METODE SOCIJALNE PSIHOLOGIJE

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI		
	Sadržaj programa:	časova
I	UVOD U PREDMET (okvirno 5 časova)	
1	Tema: PREDMET I METODE SOCIJALNE PSIHOLOGIJE	5

TEMA 1

PREDMET I METODE SOCIJALNE PSIHLOGIJE

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici/učenice treba da:

- upoznaju predmet i probleme istraživanja socijalne psihologije;
- razumiju odnos socijalne psihologije i srodnih nauka;
- upoznaju osnovne metode i tehnike socijalne psihologije.

SADRŽAJI PROGRAMA:

PREDMET I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA SOCIJALNE PSIHLOGIJE

OSNOVNI POJMOVI: *predmet istraživanja, problemi istraživanja socijalne psihologije*

Učenik/učenica upoznaje socijalnu psihologiju kao teorijsku psihološku disciplinu koja proučava: interakcije između pojedinaca i grupa u socijalnoj sredini, uticaj socijalne sredine na psihičke funkcije, osobine i ponašanje ljudi, te uticaj psiholoških karakteristika pojedinaca na socijalnu situaciju.

POLOŽAJ SOCIJALNE PSIHLOGIJE U SISTEMU DRUŠTVENIH NAUKA

OSNOVNI POJMOVI: *socijalna psihologija, opšta psihologija, sociologija, antropologija*

Učenik/učenica upoznaje socijalnu psihologiju kao psihološku disciplinu koja je u bliskoj vezi s drugim društvenim i humanističkim naukama koje se bave čovjekom i njegovim društvenim ponašanjem. Ta veza je posebno bliska sa sociologijom i antropologijom. U tekstu se analiziraju sličnosti i razlike između ovih disciplina.

METODE I TEHNIKE ISTRAŽIVANJA U SOCIJALNOJ PSIHLOGIJI

OSNOVNI POJMOVI: *metode istraživanja, tehnike istraživanja*

Učenik/učenica saznaje da socijalna psihologija u istraživanjima koristi metode i tehnike psihologije, sociologije, socijalne antropologije, ali ima i neke vlastite. Prikazani su: me-

tođ posmatranja, korelaciono istraživanje i eksperiment. Pored opštih psiholoških tehnika: intervju, upitnik i test, socijalna psihologija koristi još i: anketu, skalu procjene, skalu socijalne distance, skalu stavova i sociometrijski postupak.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici/učenice treba da: upoznaju predmet i probleme istraživanja socijalne psihologije.

Aktivnost 1

Analiziraju različite odnose koji mogu postojati između pojedinca i socijalne situacije i utvrđuju predmet socijalne psihologije.

Nastavnik/nastavnica zajedno s učenicima/učenicama, kroz razgovor, definiše socijalnu situaciju: Šta **sačinjava** socijalnu sredinu (ili situaciju) u kojoj se pojedinac nalazi?

- drugi ljudi;
- formalne i neformalne grupe;
- ustanove (fakultet) i organizacije;
- proizvodi društvenog života i rada ljudi: *materijalni* (gradovi...) i *nematerijalni* (jezik, shvatanja, norme, zakoni, običaji, moral....).

Nakon toga, treba da analiziraju vrstu odnosa koja može postojati između pojedinca i socijalne situacije: Kakvi sve **odnosi** mogu da postoje?

- neposredne interakcije između pojedinaca ili grupa;
- uticaj socijalne situacije na ponašanje pojedinaca i njihove psihičke funkcije i osobine;
- uticaj psihičkih karakteristika pojedinaca na socijalne situacije i društvena zbivanja.

Kada se odrede tri osnovne grupe problema, učenici/učenice uz pomoć nastavnika/nastavnice mogu da analiziraju sadržaj Udžbenika i da odrede kojoj grupi problema pripadaju pojedini naslovi Udžbenika, na primjer: Kojoj grupi problema pripada sadržaj Poglavlja II (socijalizacija)? Prilikom analize sadržaja Udžbenika, učenici/učenice se koriste priložima iz Udžbenika u kojima su definisani uži problemi u okviru svake od tri osnovne grupe problema. Rezultat ove aktivnosti trebalo bi da bude sistematizovan, kao u sljedećem primjeru.

I GRUPA PROBLEMA	II GRUPA PROBLEMA	III GRUPA PROBLEMA
Izučavanje neposredne interakcije između pojedinaca ili grupa.	Uticaj socijalne situacije na ponašanje pojedinaca i njihove psihičke funkcije i osobine (opažanje, mišljenje, motivaciju i cjelokupnu ličnost) – problemi socijalizacije.	Uticaj psihičkih karakteristika pojedinaca na socijalne situacije i društvena zbivanja.
<p>POGLAVLJE III PSIHOLOGIJA GRUPE POGLAVLJE IV KOMUNIKACIJE U GRUPI POGLAVLJE V RUKOVOĐENJE I ODLUČIVANJE POGLAVLJE VI MASOVNA PONAŠANJA</p>	<p>POGLAVLJE II SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI POGLAVLJE VI PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE</p>	<p>*Iako nijedno od poglavlja direktno ne pripada ovoj grupi problema, ipak je dosta sadržaja povezano s problematikom uticaja psihičkih karakteristika pojedinca na socijalna i društvena zbivanja, npr:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Tipovi moći ■ Kooperativno i kompetitivno ponašanje u grupi ■ Konflikti u grupi ■ Psihosocijalne osobine vođe ■ Demokratsko i autokratsko rukovođenje ■ Odnos vođe i sljedbenika ■ Karakteristike primaoca poruke i sl.

Kroz ovu aktivnost učenici/učenice, ne samo da određuju predmet istraživanja socijalne psihologije, već u isto vrijeme upoznaju sadržaj učenja predmeta *Pojedinac u grupi*. Na taj način se postavlja logički okvir za strukturiranje sadržaja koji će učiti tokom godine (pojednosti se lakše pamte ukoliko su logički uklopljene u širu strukturu). Bilo bi dobro ako bi se nastavnik/nastavnica, kada počinje s učenjem novog poglavlja, češće vraćao na ovu strukturu (kojoj grupi problema pripada ovaj sadržaj).

CILJ:

Učenici/učenice treba da: razumiju odnos socijalne psihologije i srodnih nauka.

Aktivnost 2

Istražuju odnos socijalne psihologije i drugih društvenih nauka (posebno odnos s psihologijom, sociologijom i antropologijom).

Učenici/učenice (ili grupe učenika/učenica) mogu imati zadatak da putem interneta ili koristeći udžbenike (Psihologija 2, Sociologija, rječnike i sl.) naprave kratak izvještaj (ili da obnove, ili da se samo upoznaju) o predmetu i sadržaju istraživanja:

- Opšte psihologije
- Sociologije
- Antropologije

Na času nakon prezentovanja nekoliko izvještaja učenika/učenica vodi se diskusija o bliskostima, ali i razlikama (što je važnije) između ovih naučnih disciplina. Na primjer, slične su po tome što su sve tri društvene, humane nauke; što se bave čovjekom i sl. Razlikuju se po tome što: psihologija proučava psihičke procese i funkcije čovjeka nezavisno od socijalne sredine, a socijalna psihologija proučava te iste procese u njihovoj zavisnosti od *socijalnog konteksta*. Pogodna tema za raspravu može biti pitanje: Kako bi socijalni psiholog, a kako sociolog prišao proučavanju agresivnosti mladih? Ili, pitanje: Kako bi socijalni psiholog, a kako antropolog prišao proučavanju vaspitanja djece u porodici? Odgovori na neka od ovih pitanja mogu se naći u Udžbeniku. Mogući način realizacije ovog cilja je da se na čas pozove nastavnik/nastavnica ili profesor/profesorka sociologije.

CILJ:

Učenici/učenice treba da: upoznaju metode i tehnike socijalne psihologije.

Aktivnost 3

Metode i tehnike socijalne psihologije

Priikom realizacije ovog cilja nastavnik/nastavnica bi trebalo prvo da utvrdi kakvo je znanje učenika/učenica o metodama i tehnikama istraživanja u društvenim naukama (ova vrsta sadržaja uči se u više predmeta, a posebno u psihologiji i sociologiji). Može se opredijeliti za različite pristupe realizacije ovog cilja, na osnovu znanja učenika/učenica. Ukoliko nastavnik/nastavnica procijeni da je učenicima/učenicama jasna podjela na metode i tehnike, te ako učenici/učenice imaju predstavu o ulozi metoda i tehnika u istraživanjima, onda je dobar pristup *praktična primjena tog znanja* (izrada ili analiza nacrtu eksperimentalnog istraživanja; izrada skale procjene; analiza korelacionih istraživanja i sl.). Ukoliko nastavnik/nastavnica ocijeni da je učenicima/učenicama potrebno dodatno strukturirati znanje iz ove oblasti, može se opredijeliti za prikaz pojedinih metoda i tehnika istraživanja od strane učenika (na osnovu udžbenika: Psihologija, Pojedinaac u grupi, Sociologija). U toku rasprave može biti koristan prilog iz udžbenika: *Prednosti i nedostaci metoda socijalne psihologije*.

Aktivnost 3 (alternativno)

Izrađuju ili analiziraju nacrt jednostavnog eksperimentalnog istraživanja.

Jedna varijanta ove aktivnosti je da se listanjem ideja (brainstorming) odredi jedan ili više socio-psiholoških problema (kao priprema za ovu aktivnost može poslužiti prikaz nacrtu

eksperimenta Albeta Bandure u Udžbeniku). Nakon toga, učenici/učenicice u grupama, ili zajedno s nastavnikom/nastavnicom razrađuju nacrt jednostavnog eksperimentalnog istraživanja.

EKSPERIMENTALNA GRUPA

KONTROLNA GRUPA

Pri tom, važno je grafički predstaviti nacrt eksperimenta. Zatim, razjasniti ulogu eksperimentalne i kontrolne grupe, kao i pojmove *nezavisno promjenljiva* i *zavisno promjenljiva varijabla*.

Alternativno, ova aktivnost se može realizovati i tako da nastavnik/nastavnica pripremi nekoliko prikaza eksperimentalnih istraživanja. U knjigama Nikole Rota, *Osnovi socijalne psihologije* i *Psihologija grupa*, može se naći veliki broj primjera eksperimentalnih istraživanja. Pripremljene primjere nastavnik/nastavnica može podijeliti grupama učenika/učenicica, sa zadatkom da eksperimentalno istraživanje predstave pred razredom. Pri tom, važno je da objasne ulogu eksperimentalne i kontrolne grupe, kao i pojmove *nezavisno promjenljiva* i *zavisno promjenljiva varijabla*. Uz verbalnu prezentaciju učenici/učenicice mogu izraditi i grafički prikaz toka eksperimenta.

Aktivnost 3 (alternativno)

Izrađuju skalu procjene.

Učenicima/učenicama može biti zanimljivo da izrade skalu procjene drugarstva. Na primjer: Izradite skalu procjene drugarstva! Nastavnik/nastavnica zajedno s učenicima prvo analizira *skalu procjene uspješnosti na poslu* (primjer ove skale se nalazi u Udžbeniku), kao i dio teksta iz Udžbenika koji opisuje skalu procjene. Nakon toga, zajedno s učenicima/

učenicama, nastavnik/nastavnica utvrđuje osobine koje su važne za drugarstvo. Na primjer, važne osobine su: poštenje, nesebičnost, duhovitost, tolerantnost, oštroumnost i sl. (treba učenicima dopustiti da sami utvrde, koje su osobine važne za drugarstvo). Zatim se traži da svaka grupa definiše po četiri kategorije na skali određene osobine. Jedna grupa treba da definiše kategorije skale koje se odnose na osobinu: duhovitost (mogu da koriste primjere iz Udžbenika). Na kraju, na osnovu rada svih grupa može se izraditi skala drugarstva i eventualno primijeniti na nekom konkretnom slučaju. Druga mogućnost je da izrade skalu uspješnosti nastavnika/nastavnica.

Aktivnost 3 (alternativno)

Analiza korelacionih istraživanja

U časopisima, u dnevnoj štampi, na televiziji itd., čest je slučaj da se daju prikazi pojedinih korelacionih istraživanja (često se govori o povezanosti pušenja i raka pluća; o povezanosti ispijanja kafe i dužine života i sl.). Potrebno je kod učenika/učenica razvijati kritički odnos prema dometima ovakvih istraživanja.

Prije svega, učenike/učenice treba upoznati s pojmom korelacije (povezanosti) među pojavama i dometima korelacionih istraživanja (da li povezanost u isto vrijeme podrazumijeva i kauzalnu, uzročnu povezanost). Nakon toga, može se voditi zanimljiva rasprava na osnovu primjera (dobro bi bilo da učenici/učenice pronađu primjere ovakvih istraživanja iz časopisa). Učenici/učenice raspravljaju kako se sve može objasniti povezanost (da li je uzročna ili ne), između:

- visine i težine;
- starosti i poremećaja krvnog pritiska;
- količine padavina i gustoće vegetacije;
- ekonomskog položaja porodice i delinkventnog ponašanja;
- broja roda i broja djece u nekom mjestu (rode ne donose djecu, već naprosto, u većem mjestu ima više dimljaka, roda i djece) i sl.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica* treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi probleme istraživanja u socijalnoj psihologiji;
- određuje povezanost socijalne psihologije i drugih društvenih nauka;
- navodi metode i tehnike istraživanja u socijalnoj psihologiji.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava odnose koji mogu da postoje između pojedinca i socijalne situacije;
- objašnjava sličnosti i razlike između socijalne psihologije i opšte psihologije;
- objašnjava ulogu metoda i tehnika u istraživanju;
- objašnjava razliku između korelacionog i eksperimentalnog istraživanja;
- objašnjava prednosti i nedostatke pojedinih metoda istraživanja (neposredno posmatranje, eksperiment, korelaciono istraživanje);
- izrađuje nacrt eksperimentalnog istraživanja određenog problema;
- izrađuje skalu procjene.

* U daljem tekstu, radi jednostavnosti, koristi se samo oblik muškog roda imenica nastavnik i učenik, a podrazumijeva se i ženski rod.

2.

POGLAVLJE

SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI

U ovom poglavlju učenik saznaje šta je socijalizacija, kako se odvija i kakva je njena uloga u formiranju ličnosti pojedinca. Razumije kako socijalna sredina utiče na naše opažanje, mišljenje i ponašanje. Posebno je važno saznanje načina formiranja socijalnih stavova, predrasuda i stereotipa i kako oni određuju naš odnos prema drugim ljudima i grupama. Na kraju, učenik treba da razumije značaj vrijednosti i morala u ponašanju svakog od nas.

TEME

PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE

EFEKTI SOCIJALIZACIJE

SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE I STEREOTIPI

VRIJEDNOSTI I MORAL

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI

	Sadržaj programa:	časova
II	SOCIJALIZACIJA LIČNOSTI (okvirno 25 časova)	
2	Tema: PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE	10
3	Tema: EFEKTI SOCIJALIZACIJE	6
4	Tema: SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE, STEREOTIPI	6
5	Tema: VRIJEDNOSTI I MORAL	3

TEMA 2

PROCESI, AGENSI I IZVORI SOCIJALIZACIJE

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju pojam i razumiju značaj socijalizacije u razvoju ličnosti pojedinca;
- upoznaju i vrednuju kulturni uticaj u razvoju ličnosti pojedinca (izvori socijalizacije);
- upoznaju i vrednuju ulogu pojedinih posrednika (agensi socijalizacije) u socijalizaciji pojedinca;
- upoznaju oblike socijalnog učenja i njihov značaj u procesu socijalizacije;
- upoznaju i vrednuju odnos između društvenog položaja (uloge koju pojedinac zauzima) i ponašanja pojedinca.

SADRŽAJI PROGRAMA:

POJAM I ZNAČAJ SOCIJALIZACIJE U RAZVOJU LIČNOSTI POJEDINCA

OSNOVNI POJMOVI: *socijalizacija (primarna; sekundarna)*

Pojam *socijalizacije* označava proces formiranja ljudske jedinke, kada se biološki nezrela jedinka pod uticajem društvene sredine preobražava u ličnost odraslog, kompetentnog pripadnika društvene zajednice. Socijalizacijom jedinka ne samo da stiče osobine tipične za svoju kulturu nego stiče i svoje lične, individualne karakteristike, navike, težnje i svoj identitet. Kada se psiholog bavi problemom socijalizacije, nju/njega prije svega interesuje uloga socijalizacije u formiranju ličnosti pojedinca.

IZVORI SOCIJALIZACIJE

OSNOVNI POJMOVI: *izvori socijalizacije (kultura, društvo)*

Izvori socijalizacije su kultura i društvo, jer oni određuju ciljeve, sadržaj i sredstva socijalizacije. Propisuju norme, standarde, vrijednosti i vjerovanja koje će dijete usvajati tokom odrastanja. Za održavanje kontinuiteta kulture i društva, za njihovo prenošenje kroz vrijeme s generacije na generaciju, socijalizacija predstavlja glavno sredstvo.

AGENSI SOCIJALIZACIJE

OSNOVNI POJMOVI: *agensi socijalizacije (porodica, škola, vršnjaci, religija i sredstva masovne komunikacije)*

Agensi (porodica, vrtić, škola, vršnjaci, religija, društvene organizacije i sredstva masovne komunikacije) su društveni činioци koji predstavljaju zastupnike društva i kulture i neposredno utiču na proces socijalizacije. Oni su, za razliku od izvora socijalizacije, samo *prenosioci* socijalizacije, koji su i sami određeni i kontrolisani izvorima socijalizacije. Vršе prenos kulturnih normi i obrazaca ponašanja na dijete i zato se zovu vršioci ili prenosnici socijalizacije.

OBLICI SOCIJALNOG UČENJA I NJIHOV ZNAČAJ U PROCESU SOCIJALIZACIJE

OSNOVNI POJMOVI: *oblici socijalnog učenja (uslovljavanje, učenje uviđanjem, učenje po modelu)*

Jedan od glavnih i ujedno najtežih problema u istraživanju socijalizacije je utvrđivanje načina (psiholoških procesa i mehanizama) na koji se društvene norme i zabrane *internalizuju*, postaju unutrašnji, lični zahtjevi pojedinca. Za psihologe to je pitanje socijalnog učenja, koje je nešto mnogo više od školskog i verbalnog učenja. Tokom socijalizacije, osoba socijalnim učenjem stiče veoma raznolike saznanje i osobine: jezičke i socijalne vještine, društvene norme, stavove, vrijednosti, potrebe, načine emocionalnog izražavanja i društveno poželjne obrasce ponašanja. Za socijalizaciju su značajni svi *oblici učenja*: klasično i instrumentalno uslovljavanje, učenje uviđanjem, učenje po modelu.

ULOGI I SOCIJALIZACIJA

OSNOVNI POJMOVI: *socijalni položaj; socijalna uloga*

Koju će ulogu neko da „igra“ zavisi od njegovog položaja u društvu. *Socijalni položaj* je mjesto koje određeni pojedinac zauzima u strukturi datog društva. To mjesto podrazumijeva sistem obaveza, dužnosti, prava i osoben način ponašanja, koji se naziva **uloga**. *Socijalna uloga* označava sveukupnost karakterističnog načina ponašanja i osobina (emocije, stavovi, potrebe, vrijednosti) koje društvo zahtijeva i očekuje od osobe koja zauzima određeni društveni položaj.

LITERATURA

- Rot, N.: *Kultura i socijalizacija* (str. 128–144) *Kultura i socijalizacija*: pojam kulture; istraživanja o vezi kulture i ličnosti; pokušaj objašnjavanja povezanosti kulture i ličnosti; nacionalne karakteristike; istraživanje J. Cvijića o psihičkim osobinama južnoslovenskih naroda, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

- Rot, N.: **Agensi socijalizacije** (str. 113–128) *Agensi socijalizacije*: porodica, škola, vršnjaci, socijalizacija odraslih, sredstva masovnih komunikacija.
- Rot, N.: **Uslovi socijalizacije** (str. 102–112) *Neki od uslova socijalizacije*: diskriminacija i generalizacija draži; internalizacija; nagrađivanje i kažnjavanje.
- Rot, N.: **Socijalno učenje** (str. 85–98) *Učenje po modelu*: učenje identifikacijom, učenje imitacijom, učenje uloga.
- Rot, N.: **Položaj i uloge** (str. 144–155) *Položaj i uloge*: pojam i vrste položaja i uloga; uloga i ponašanje ličnosti; sukobi uloga; razlike između muškaraca i žena (muške i ženske uloge).

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam i razumiju značaj socijalizacije u razvoju ličnosti pojedinca.

Aktivnost

Upoznaju i analiziraju probleme socijalizacije ličnosti.

U uvodnom dijelu časa nastavnik razgovara s učenicima o značaju društvene sredine za psihički razvoj čovjeka. Za ovo pitanje posebno su interesantni slučajevi odrastanja izvan društvene sredine (bez kontakta s drugim ljudima). U Udžbeniku je naveden slučaj djevojčica koje su odgajali vukovi. U Priručniku je dat drugi primjer.

DIVLJI DJEČAK IZ AVEJRONEA

Koliko je značajan proces socijalizacije za svakog od nas, najbolje pokazuju primjeri djece koja su u jednom periodu života odrasla bez kontakta s drugim ljudima. Legenda kaže kako je Romula i Rema, osnivače Rima, odgojila vučica. Mogli, poznati lik Diznjevog filma: *Knjiga o džungli* odrastao je sa životinjama.

Pored primjera u Udžbeniku (djevojčice Amala i Kamala) u istoriji 17, 18, 19. i 20. vijeka poznato je više slučajeva djece koja su odrasla u divljini, bez dodira s drugim ljudima. Za neke od njih misli se da su ih odgajale životinje. Poznat je slučaj divljeg dječaka iz Avejronea koji je još 1801. godine opisao doktor Itard. Doktor Itard je napisao da je dječak odrastao u divljini, i kada je pronađen imao je više životinjskih nego ljudskih osobina. Tek uz veliki napor Itard je uspio da dječaka u izvjesnoj mjeri civilizuje, da ga nauči osobinama karakterističnim za ljude. O ovom slučaju poznati francuski reditelj Trifo snimio je film.

Na osnovu analize navedenih primjera važno je identifikovati dvije osnovne grupe efekata socijalizacije: 1) učenja *za zajednički život u društvu*, u određenoj društvenoj zajednici; 2) razvitak čovjeka od biološke jedinice u *ličnost s osobinama koje su karakteristične svim ljudima, ali i sa svojim specifičnim osobinama* (antropološki, sociološki i psihološki pristup izučavanju problema socijalizacije).

S učenicima se razgovara o značaju *rane deprivacije* (na primjer: Da li bi posljedice u slučaju Amale, Kamale ili dječaka iz Avejronea bile iste da su iz socijalne sredine izdvojeni kasnije, sa 6 ili 7 godina?). Važno je da učenici razumiju razliku između *primarne* i *sekundarne* socijalizacije, i značaj primarne socijalizacije (činjenicu, da je propušteno u ranom uzrastu često *nenadoknadivo*).

Na kraju, nastavnik upozna učenike s tri osnovne grupe problema kojima se psihologija bavi. Prva grupa se odnosi na *izvore i agense socijalizacije*; Druga grupa na proučavanje *procesa socijalizacije* (vrste i oblici socijalnog učenja); Treća grupa se odnosi na proučavanje *efekata socijalizacije* (pitanja djelovanja socijalizacije na psihičke procese, vrijednosti i ponašanja pojedinca). Ovim se učenici uvode u probleme socijalizacije koji će biti obrađivani na narednim časovima.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i vrednuju kulturni uticaj u razvoju ličnosti pojedinca (izvori socijalizacije).

Aktivnost

Analiziraju i kritički vrednuju ulogu pojedinih posrednika u procesu socijalizacije (ulogu porodice, škole, vršnjaka, sredstava masovnih komunikacija...).

AGENSI SOCIJALIZACIJE:	UTICAJ:				
	1	2	3	4	5
RODITELJI (PORODICA)	1	2	3	4	5
NASTAVNICI (ŠKOLA)	1	2	3	4	5
DRUGOVI (VRŠNJACI)	1	2	3	4	5
KNJIGE KOJE SI PROČITAO	1	2	3	4	5
TELEVIZIJA (EMISIJE KOJE GLEDAŠ)	1	2	3	4	5
MUZIKA KOJU SLUŠAŠ (ESTRADA)	1	2	3	4	5
TI SAM/A	1	2	3	4	5

Na početku časa učenici mogu odgovoriti na pitanje (prilog u Udžbeniku): *Ko je na tebe i koliko uticao?* Svaki učenik procjenjuje uticaje pojedinih agenasa socijalizacije. Na zajedničkom plakatu, ili na tabli, sistematizuju se odgovori učenika, a zatim se vodi diskusija o ulozi pojedinih posrednika u socijalizaciji ličnosti učenika. Učenici se mogu podijeliti u grupe. Svaka grupa treba da predstavi jedan od agenasa socijalizacije (mogu da koriste tekst udžbenika, ali i druge tekstove, kao i vlastito iskustvo). Na primjer, prva grupa treba da predstavi ulogu porodice u socijalizaciji ličnosti pojedinca (ostale grupe predstavljaju ulogu drugih agenasa socijalizacije).

Nakon predstavljanja vodi se diskusija o ulozi i međusobnom odnosu pojedinih agenasa socijalizacije. Važno je istaći „jake“ i „slabe“ strane svakog agensa socijalizacije (na šta porodica presudno utiče, a u čemu je uticaj drugih agenasa socijalizacije veći). Isto tako, važno je da učenici razumiju da agensi socijalizacije nijesu nezavisni od kulture i društva, izvora socijalizacije.

Aktivnost (alternativno)

Šta si od koga naučio?

Učenici analiziraju šta su od rođenja do danas naučili, i od koga su naučili. Svaki učenik individualno zapisuje sve što je do sada naučio, ono što je po njemu najvažnije (da hoda, da govori, da čita, da piše...).

Učenici u grupama (na unaprijed pripremljenom papiru – **kontinuum**) raspoređuju ono što su do sada naučili:

*	*	*	*
OD ROĐENJA	DO POLASKA U ŠKOLU	DO POLASKA U GIMNAZIJU	DO DANAS

Kada završe s raspoređivanjem onoga što su naučili, treba da odrede ko im je najviše pomogao da uče u svakom od ovih perioda:

- **RODITELJI (PORODICA)**
- **NASTAVNIK (ŠKOLA)**
- **VRŠNJACI**
- **TV, KOMPJUTER, NOVINE**

Kroz analizu izvještava grupa, posebnu pažnju treba obratiti na razliku onoga što se uči u školi (od nastavnika) i onoga šta se uči od roditelja, vršnjaka, tv itd.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju oblike socijalnog učenja i njihov značaj u procesu socijalizacije.

Aktivnost

Analiziraju i vrednuju ulogu osnovnih oblika socijalnog učenja (klasično uslovljavanje; instrumentalno uslovljavanje; učenje po modelu; učenje uviđanjem) u razvoju ličnosti pojedinca.

Pripremajući se za čas, učenici mogu imati zadatak (to mogu biti individualni zadaci za četiri učenika, ili zadatak za sve učenike) da na osnovu udžbenika iz Psihologije pripreme prikaz osnovnih oblika učenja: klasično uslovljavanje, instrumentalno uslovljavanje, učenje posmatranjem, učenje uviđanjem. Nakon predstavljanja pripremljenih prikaza od strane učenika, nastavnik s učenicima izdvaja osnovne principe svakog oblika učenja, naglašava razlike među njima i određuje njihovu ulogu u socijalizaciji pojedinca.

Važno je da se kroz primjere (neki od primjera dati su u udžbeniku *Pojedinac u grupi*, nagrađivanje i kažnjavanje, a drugi se nalaze u udžbeniku *Psihologija*) odredi uloga svakog od oblika učenja u socijalizaciji ličnosti. Posebnu pažnju treba pokloniti učenju po modelu (učenje posmatranjem).

Aktivnost (alternativno)

Šta utiče na izbor uzora/modela?

Ukoliko nastavnik utvrdi da učenici već poznaju osnovne oblike učenja (učenje uslovljavanjem i učenje uviđanjem), posebnu pažnju treba posvetiti *učenju po modelu*. Tema za raspravu učenika može biti pitanje: Šta utiče na izbor uzora (modela)? Svako od nas uzore bira sam, ali hajde da razmislimo koliko smo zapravo slobodni kada biramo uzore.

Kroz razgovor s učenicima nastavnik na tabli zapisuje, ko su uzori mladih, danas. Lista uzora može biti dopunjena odgovorima učenika na pitanje: Ko bi trebalo da budu uzori mladih, a nijesu (književnici, dobri đaci, nastavnici, vrijedni ljudi i sl.). S učenicima se može kratko razgovarati o tome zašto mladi danas za uzore, češće biraju pjevače, fudbalere, itd., a ne pisce, umjetnike.

Učenici se zatim upućuju da pročitaju prilog iz Udžbenika: *Kako biramo uzore?* Nakon čitanja nastavnik poziva učenike da sada još jednom razmisle – Da li je izvor uzora bio slobodan

izbor, ili je neko, a da to i ne znaš, uticao na tebe? Analiziraju se pojedini faktori koji utiču na izbor uzora i izvlače se određeni zaključci na osnovu toga. Zaključci se mogu sistematizovati na način kako je to ovdje predstavljeno.

KOLIKO SE NEKO ČESTO POJAVLJUJE U MEDIJIMA?

- Da bi se što češće pojavljivali u medijima – na televiziji ili u novinama, mnogi pjevači ne biraju sredstva.
- Mediji sa svoje strane žele da imaju poznate pjevače ili sportiste na stranicama svojih novina ili u svojim emisijama, jer tako povećavaju prodaju novina, kao i gledanost svojih emisija.

KOLIKO SE NEKOME DAJE VAŽNOST, KOLIKO JE PRIZNAT U DRUŠTVU?

- Mediji mnogo više prostora daju zabavi, estradi i sportu, nego nauci ili književnosti.
- Estradne zvijezde se obično slikaju u skupim kolima ili na nekim posebnim mjestima.

KOLIKO TI JE NEKO BLIZAK, NA PRIMJER U OBLAČENJU ILI U PONAŠANJU?

- Većina estradnih zvijezda veliku pažnju poklanja svom izgledu i ponašanju. Često angažuju i stručnjake – *stiliste*, koji se bave njihovim stilom i govore im kako treba da se obuku ili ponašaju.
- Većina estradnih zvijezda tako se oblači i ponaša ne zato što im se to sviđa, već da bi skrenuli pažnju na sebe i da bi se dopali mladima.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i vrednuju odnos između društvenog položaja (uloge koju pojedinac zauzima) i ponašanja pojedinca.

Aktivnost

Istražuju i kritički vrednuju položaj muškarca i žene (muško-ženske uloge) nekada i danas.

S učenicima se razgovara o različitim položajima i ulogama u društvu. Učenici identifikuju položaje i uloge koje oni zauzimaju u društvu (učenik/učenica; sin/kćer; drug/drugarica; član nekog kluba...), kao i oblike ponašanja koji se očekuju uz svaku od uloga. Rasprava se dalje može voditi o tradicionalnoj i savremenoj ulozi, na primjer, djeteta i žene. Kakva očekivanja su bila od žena nekad, a kakva su danas? (Da li se nešto promijenilo?)

U glavnom dijelu časa učenici se upućuju da analiziraju faktore koji olakšavaju ili otežavaju učenje uloga (prilog u Udžbeniku). Nastavnik upućuje učenike da analizom ovih faktora pokušaju objasniti zašto se, i pored deklarativne spremnosti društva, sporo i teško mijenja položaj žene (ali i drugi položaji i uloge, npr. položaj djeteta). Učenici se dijele u grupe i

svaka grupa treba da ponudi svoje objašnjenje na osnovu pomenutih faktora. Objašnjenja koja ponude učenici mogu se zapisati na tabli (još uvijek nije jasno određena uloga žene u društvu; ne postoji opšta saglasnost, čak ni među ženama o tome kakav bi trebalo da bude položaj žene u društvu; miješaju se tradicionalni i savremeni pogledi na ulogu žene, itd.).

Na kraju časa se može razgovarati o *sukobima uloga*, posebno o sukobu unutar jedne uloge na primjeru uloge žene.

Aktivnost (alternativno)

Učenici mogu analizirati tradicionalnu porodicu i uloge njenih članova.

Učenici se dijele u grupe sa zadatkom da odrede položaj pojedinih članova tradicionalne porodice (jedna grupa analizira položaj majke u tradicionalnoj porodici). Posebno je važno da učenici navedu očekivanja (očekivana ponašanja) od pojedinih članova tradicionalne porodice. Rezultat rada grupa može se sistematizovati u tabeli:

OČEKIVANJA	
OD OCA	• DA BUDE GLAVA KUĆE – DOMAĆIN , ONAJ KOJI ODLUČUJE • ...
OD MAJKE	• DA BUDE DOMAĆICA – ONA KOJA BRINE O KUĆI I DJECI • ...
OD SINA	• DA BUDE NASLJEDNIK – ONAJ KOJI TREBA DA NASLIJEDI DOMAĆINSTVO • ...
OD KĆERI	• DA BUDE ODIVA – ONA KOJA TREBA DA SE UDA I POSTANE DOMAĆICA • ...

Na osnovu tabele (očekivanja od pojedinih članova tradicionalne porodice) razgovara se o tome kako ta različita očekivanja utiču na način vaspitanja (odgoja) djece u porodici. Učenici analiziraju koji su postupci karakteristični u vaspitanju dječaka, a koji u vaspitanju djevojčica (koje igračke im se kupuju i sl.) i kako to utiče na njihovu socijalizaciju.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava značaj socijalizacije u razvoju ličnosti pojedinca;
- objašnjava kulturni uticaj u razvoju ličnosti pojedinca (uloga izvora socijalizacije);
- vrednuje ulogu pojedinih posrednika (agensi socijalizacije) u socijalizaciji pojedinca;
- objašnjava ulogu pojedinih oblika socijalnog učenja u procesu socijalizacije;
- vrednuje odnos između društvenog položaja (uloge koju pojedinac zauzima) i ponašanja pojedinca.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava razliku između primarne i sekundarne socijalizacije;
- objašnjava razliku između izvora i agenasa socijalizacije;
- objašnjava ulogu pojedinca u socijalizaciji;
- objašnjava uzroke sporog mijenjanja, npr. položaja i uloge žene u društvu.

TEMA 3

EFEKTI SOCIJALIZACIJE

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju uticaje socijalnih faktora na opažanje, učenje i pamćenje;
- upoznaju uticaj socijalnih faktora na mišljenje i suđenje pojedinca;
- upoznaju uticaj socijalnih faktora na motive i ponašanja pojedinca.

SADRŽAJI PROGRAMA:

UTICAJ SOCIJALNIH FAKTORA NA OPAŽANJE, UČENJE I PAMĆENJE

OSNOVNI POJMOVI: *opažanje, učenje, pamćenje, perceptivna odbrana, perceptivna aktualizacija*

Učenik saznaje kako naši saznavni procesi: opažanje, učenje i pamćenje, nijesu nezavisni od procesa socijalizacije i socijalnih faktora. Naprotiv, upravo socijalni faktori određuju šta ćemo lakše, a šta teže opaziti u sredini. *Opažanje* je složen proces koji zavisi od objektivno datih draži, ali i od mnogih drugih činilaca među kojima su posebno važni socijalni činoci. Među socijalnim činocima presudna je uloga jezika. Šta ćemo naučiti i zapamtiti, spontano ili namjerno, u velikoj mjeri zavisi i od naših društvenih i kulturnih standarda, kao i od našeg sistema vrijednosti i interesovanja koji služe kao neka vrsta filtera u selekciji sadržaja koji učimo i pamtimo.

UTICAJ SOCIJALNIH FAKTORA NA MIŠLJENJE I SUĐENJE POJEDINCA: SUGESTIJA, KONFORMIZAM I POKORAVANJE

OSNOVNI POJMOVI: *mišljenje, suđenje, sugestija, konformizam, pokoravanje autoritetu*

Za mišljenje i suđenje važi da su po prirodi nezavisni, nepristrasni, zasnovani na razumu i kritičkom preispitivanju činjenica. Međutim, slično kao opažanje, tako i mišljenje i suđenje mogu biti u većoj ili manjoj mjeri pod uticajem različitih socijalnih faktora. Među socijalnim faktorima koji utiču na mijenjanje našeg mišljenja i naših sudova posebno su značajni: drugi ljudi, grupe kojima pojedinac pripada, razne vrste autoriteta ili naprosto, mišljenje većine. Iz široke grupe socio-psiholoških problema koji se bave pojavom direk-

tnog ili indirektnog uticaja socijalnih faktora na mišljenje i sudove pojedinca, posebno su važni oni u vezi sa: sugestijom, konformizmom i pokoravanjem autoritetu (poslušnošću).

UTICAJ SOCIJALNIH FAKTORA NA MOTIVE I PONAŠANJA POJEDINCA

OSNOVNI POJMOVI: *motivi, socijalno ponašanje, prosocijalno ponašanje, antisocijalno ponašanje, proindividualno ponašanje*

Učenik saznaje da socijalni činioci (kultura, društvo, grupa kojoj pojedinac pripada itd.) mogu uticati na javljanje različitih tipova socijalnih ponašanja. Za neke tipove ponašanja kažemo da su *prosocijalni*, jer doprinose skladnim odnosima među članovima društva. Tu se ubrajaju afilijativni motiv i altruizam. Neki drugi oblici socijalnog ponašanja (težnja za moći i agresivnost) otežavaju život, dovode do međusobnih konflikata, sukoba i dugoročno vode razgrađivanju zajednice. Takve oblike socijalnog ponašanja nazivamo *antisocijalnim*. Najzad, kulturni činioci mogu uzrokovati javljanje oblika *proindividualnog ponašanja*, kao što su: takmičenje, egoističko i asertivno ponašanje. Proindividualno je svako ponašanje koje je prvenstveno usmjereno na dobrobit same individue, bilo da se ostvaruje u skladu ili uprkos društvenim normama.

LITERATURA:

- Rot, N.: **Socijalni faktori i opažanje i Uticaj socijalnih faktora na učenje i pamćenje** (str. 174–184; str. 187–190) *Socijalni faktori i opažanje: antropološki podaci o djelovanju socijalnih faktora na opažanje; perceptivna odbrana i perceptivna akcentuacija; Uticaj socijalnih faktora na učenje i pamćenje: uticaj socijalnih faktora na retenciju i reprodukciju; uticaj stavova i očekivanja na pamćenje.*
- Havelka, N. (1992): **Socijalna percepcija**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Rot, N.: **Socijalni faktori i mišljenje** (str. 191–202) *Socijalni faktori i mišljenje: uloga drugih osoba na suđenje; uticaj tuđih sudova na uvjerenost različitih vrsta sudova; sugestija i shvatanje o sugestiji; kultura, jezik i mišljenje.*
- Rot, N.: **Poslušnost i pokoravanje i Moralna svijest** (str. 270–284) *Poslušnost i pokoravanje: spremnost za prihvatanje tuđih zahtjeva; korišćenje različitih načina da se izazove pokoravanje. Moralna svijest: pojam i struktura moralne svijesti; razvoj i mijenjanje moralne svijesti.*
- Bandura, A. (1982): *Uloga procesa učenja po modelu u razvoju ličnosti*, u **Proces socijalizacije kod dece**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 37–49.
- Milgrem, S. (1991): **Poslušnost autoritetu**, Nolit, Beograd.
- Rot, N.: **Socijalni motivi** (str. 220–235) *Socijalni motivi: Socijalni motivi usmjereni na obezbeđenje lične egzistencije i afirmaciju; Socijalni motivi usmjereni na povezanost s drugim ljudima; Motiv za postignućem.*

- Rot, N.: *Afilijativni motiv i Altruističko ponašanje* (str. 240–247; 259–269) *Afilijativni motiv*: manifestovanje, izvori i uslovi afilijativnosti; uzroci intenziteta afilijativnosti; red rođenosti i afilijativnost. *Altruističko ponašanje*: empirijsko proučavanje pomaganja i nepomaganja drugome; određenje pojmova; činioci koji utiču na altruističko ponašanje; porijeklo i razvijanje altruističkog ponašanja.
- Joksimović, S., Vasović, M. (1990) *Psihološke osnove čovekoljublja*, Prosveta, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, str. 53–59.
- Vasović, M. (1975): *Istraživanja altruizma*, u *Psihologija* (Časopis društva psihologa SR Srbije), Godina VIII, Broj 3–4, Beograd, str. 151–165.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju uticaje socijalnih faktora na opažanje, učenje i pamćenje.

Aktivnost

Analiziraju i ocjenjuju antropološke podatke o djelovanju socijalnih faktora na opažanje.

Kao uvod u ovu aktivnost može poslužiti tzv. *Sapir-Volfova hipoteza* prema kojoj jezik date kulture određuje opažanje i mišljenje njenih pripadnika (vidi: udžbenik *Psihologija*, lekcija 8. prilog: *Kako jezik utiče na naše viđenje svijeta?*).

KAKO JEZIK UTIČE NA NAŠE VIĐENJE SVIJETA?

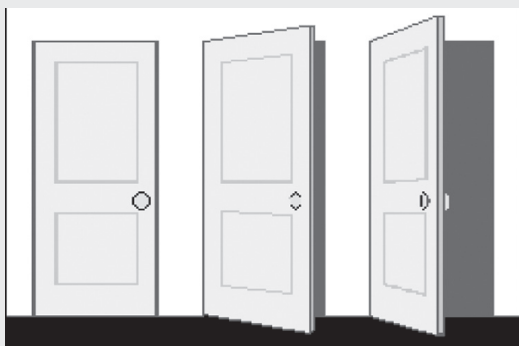
Po Sapir-Vorfovoj pretpostavci, zasnovanoj na antropološkim istraživanjima, jezik date kulture određuje opažanje i mišljenje njenih pripadnika. Mi imamo svega nekoliko, a Eskimi mnoštvo riječi za snijeg (koji pada, koji se topi, tvrdo nabijeni, duboki, rastresiti, mokar, nanesen vjetrom, zrnasti itd.). Nama je dovoljna jedna riječ za kamilu, a Arapi ih imaju 250! Otud je i naše razmišljanje o snijegu ili kamili mnogo siromašnije nego kod njih (za utjehu mi imamo stotinak riječi za nijanse boja, a neki drugi samo tri-četiri). Kako ljudi u nekoj kulturi tumače svijet u velikoj mjeri zavisi od usvojenih jezičkih obrazaca, smatra lingvista Sapir. On piše: Činjenica je da je 'realni svijet' u velikoj mjeri nesvjesno izgrađen na jezičkim običajima određene grupe... Mi vidimo i čujemo i na drugi način doživljavamo onako kako to činimo, u ogromnoj mjeri baš zato što jezički običaji našeg društva stvaraju predispozicije za izvjesne izbore tumačenja. Slično mišljenje o uticaju jezika na naše viđenje svijeta iznio je i Vorf. Gramatika nije tek puko sredstvo za izražavanje ideja, već je prije sredstvo za oblikovanje ideja, program i vodič mentalne aktivnosti individue, njene analize utisaka i sinteze njenog mentalnog posjeda. (...) Mi analiziramo prirodu duž linija koje su zasjekli naši maternji jezici, piše Vorf (*Jezik, misao i stvarnost*, 1979). To znači da pripadnici različitih kultura, kažu zastupnici ove teze, žive u različitim konceptualnim svjetovima! Ova hipoteza i dalje podstiče istraživanja, ali je, u ovako zaoštrenom vidu, sporna.

Aktivnost (alternativno)

Uticaj socijalnih faktora na opažanje – psihološki dokazi

Učenici mogu imati zadatak da predstave različite psihološke dokaze uticaja socijalnih faktora na opažanje. Prva grupa može imati zadatak da objasni djelovanje socijalnih faktora na osnovu priloga: **Da li vrata imaju oblik pravougaonika?** Prilog se nalazi u udžbeniku *Psihologija*, lekcija 5 (Opažanje opažnja).

DA LI VRATA UVIJEK IMAJU OBLIK PRAVOUGAONIKA?

Mada poluotvorena vrata, za razliku od zatvorenih, imaju drugačiji, trapezoidni oblik, mi i njih zahvaljujući prethodnom učenju opažamo kao pravougaona.

Druga grupa može imati zadatak da analizira rezultate eksperimenta: **Iskustvo i opažanje kretanja.** Prilog se nalazi u udžbeniku *Psihologija*, lekcija 5 (Opažanje opažnja).

ISKUSTVO I OPAŽANJE KRETANJA

Jedan domišljati eksperiment ilustruje dejstvo iskustva na opažanje kretanja predmeta. U mračnoj prostoriji ispitanicima se izlažu dvije svijetle tačke. Jedna od njih počinje da se kreće ka drugoj i ispitanici to tačno opažaju. Ako se, međutim, umjesto tačaka izlažu predmeti koji imaju neko značenje, kao, na primjer, automobil i drvo, naše opažanje (tumačenje) kretanja biće uvijek determinisano smislom, odnosno našim znanjem. Ako se drvo kreće ka automobilu koji miruje, ispitanici će opažati da se automobil kreće, a drvo miruje.

Od psiholoških dokaza uticaja socijalnih faktora na opažanje posebno su značajni eksperimenti u vezi s perceptivnom odbranom. U Udžbeniku su dati osnovni nalazi eksperimenta, a detaljan opis može se pronaći ovdje i u knjizi: *Osnovi socijalne psihologije* (N. Rot, str. 177).

PERCEPTIVNA ODBRANA

U eksperimentu Postman, Bruner i Meg Ginis (1974) ispitanicima su izlagane na tahitoskopu (**tahitoskop** – aparat kojim se vrlo kratko 1/10 ili 1/100 sec. na ekranu izlažu riječi, slike ili neki drugi vizelni materijal, radi ispitivanja opažanja, pamćenja i učenja) riječi izabrane prema Olport-Vernonovoj skali za ispitivanje vrijednosti (vidi: *Psihologija*, poglavlje 22, odjeljak *Vrijednosti*). Ova skala, kao što je poznato, polazi od Šprangerovog razlikovanja 6 tipova vrijednosti (vidi: *Psihologija*, poglavlje 22, prilog: *Šest vrijednosti – šest tipova ličnosti*). Pošto je prethodno utvrđeno koje su vrijednosti karakteristične za pojedine ispitanike, eksperimentator je tahitoskopu izlagao riječi u vezi s pojedinim od ovih vrijednosti (npr. riječ istina u vezi s teorijskim vrijednostima). Ustanovili su da su ispitanici brže opažali riječi koje su u vezi s njihovim vrijednostima. Međutim, riječi koje su bile suprotne ispitanikovim vrijednostima opažane su poslije dužeg vremena (u odnosu na riječi koje su bile u skladu s njegovim vrijednostima ili koje su bile neutralne). Zaključeno je da postoji neka vrsta kočnja, blokiranja opažanja draži koje su suprotne interesima ličnosti i koje izazivaju negativnu emocionalnu reakciju kod njih.

Mek Ginis je, polazeći od ovih podataka, produžio s ovim istraživanjima. On je u jednom ogledu (1949) izložio na tahitoskopu 11 neutralnih i sedam socijalno tabuiranih riječi (**tabuiranje riječi** – riječi čije se izgovaranje izbjegava u društvu, jer se smatraju nepristojnim i nepodesnim za korišćenje u komunikaciji). Sve te riječi izlagao je najprije veoma kratko i postepeno je produžavao trajanje izlaganja, sve dotele dok ispitanik riječi nije tačno prepoznao. Istovremeno mjerio je galvanski refleks kože kao indikator emocija. Osnovni zaključci eksperimenta navedeni su u udžbeniku *Pojedinac u grupi*.

I na kraju, četvrta grupa ima zadatak da analizira i predstavi eksperiment koji dokazuje postojanje perceptivne aktualizacije (u Udžbeniku, prilog: *Koliko je veliki cent*).

Aktivnost (alternativno)

Istražuju uticaj socijalnih faktora na retenciju i reprodukciju. Koliko je svjedočenje pouzdano?

Učenici mogu analizirati rezultate do kojih je došao psiholog Bartler u vezi s pamćenjem (vidi prilog: *Kako se transformiše zapamćeno*). Bartler je pokazao da pamćenje nije vjerno kopiranje utisaka, već da se ovi tokom zadržavanja (retencije) kvalitativno mijenjaju (neki se detalji gube, neki transformišu, a pojavljuju se čak i novi) pod uticajem različitih mehanizama. Ti mehanizmi su uproščavanje (pamti se osnovna ideja, ali se detalji gube), racionalizacija (praznine se popunjavaju, a nepovezani događaji povezuju misaonim konstrukcijama da bi postali smisljeniji) i konvencionalizacija (sadržaj se mijenja, preobražava, tako da bude što logičniji i socijalno prihvatljiviji). Deformisanju materijala u procesu zadržavanja i obnavljanja zapamćenog mnogo doprinose kulturne norme, standardi, uvjerenja, stavovi i predrasude.

Nakon upoznavanja sa Bartlerovim nalazima, s učenicima se može razgovarati o posljedicama koje to može imati na svjedočenje (u udžbeniku *Psihologija* vidi: lekcija 7. prilog: *Koliko je svjedočenje pouzdano*).

KOLIKO JE SVJEDOČENJE POUZDANO?

Ove činjenice o prirodi pamćenja od velikog su značaja za psihologiju svjedočenja (u 80. 000 sudskih procesa godišnje u SAD sudije se oslanjaju na svjedočenja očevidaca!). Na sudu se od svjedoka, koji imaju svoja uvjerenja i predrasude, traži da daju iskaz o događajima koji su se često zbili davno, brzo i neočekivano. Pošto je sjećanje rekonstrukcija, razumljivo je da svjedočenja, u većini slučajeva, nijesu vjerodostojna, bez obzira na subjektivnu uvjerenost svjedoka da govore istinu. Procjenjuje se da se godišnje u SAD čak 10. 000 ljudi pogrešno osudi zbog grešaka u svjedočenju.

U jednom TV eksperimentu u SAD prikazana je odglumljena scena krađe tašne nekoj ženi. Scena je trajala 13 sekundi, a lice lopova bilo je jasno vidljivo tek 3,5 sekunde. Dva minuta kasnije, prikazana su šest lica, a gledaoci su pozvani da među ovim licima prepoznaju lopova. U svjedočenju je učestvovalo 2 145 ljudi. Rezultat je porazan: svega 14% je tačno identifikovalo lopova.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju uticaj socijalnih faktora na mišljenje i suđenje pojedinca.

Aktivnost

Analiziraju eksperimente koji pokazuju djelovanje pritiska grupe na sud pojedinca; istražuju uticaj drugih osoba (autoriteta) na vlastito mišljenje (i suđenje); na primjerima predstavljaju konformističko i nekonformističko ponašanje.

Učenici se mogu podijeliti u više grupa, tako da se bave različitim problemima uticaja socijalnih faktora na suđenje pojedinca. Prva grupa ima zadatak da predstavi uticaj drugog pojedinca na naše suđenje (sugestija). Posebno je važno da analiziraju i predstave tehnike navođenja. Na primjer, u tabeli (vidi u nastavku) uz svaku od tehnika učenici navode situacije iz života ili primjere njihovog korišćenja (npr. propagandne poruke i sl.).*

UMANJIVANJE SAMOPOŠTOVANJA	
OSJEĆAJ KRIVICE	
VRAĆANJE USLUGE	
TEHNIKA „NOGA U VRATA“	
TEHNIKA „VRATIMA U LICE“	

* Variranja predloženih aktivnosti su poželjne, naročito imajući u vidu posebnosti svakog djeteta, grupe i odjeljenja u kojima se radi.

Zadatak druge grupe je da predstavi Ašov eksperiment i objasni uticaj grupe na naše suđenje i mišljenje. Posebno je važno da izdvoje situacione faktore koji doprinose konformiranju (vidi prilog: *Šta utiče da lakše promijeniš svoje mišljenje pod uticajem većine*). Prilikom rješavanja ovog zadatka učenici mogu koristiti i prilog iz udžbenika *Psihologija: Koji ljudi se lakše konformiraju* (lekcija 21).

AŠOV EKSPERIMENT – PROCJENJIVANJE POD PRITISKOM

U klasičnom Ašovom eksperimentu, grupi ispitanika pokazana su dva kartona: na lijevom je bila jedna (standardna) duž, a na desnom tri duži različite veličine od kojih je samo jedna bila iste dužine kao standardna. Od ispitanika se tražilo da ocijena koja je od tri numerisane duži na desnom kartonu iste veličine kao na lijevom. Ispitivanje se izvodi tako što se redom svaki iz grupe procjenjivača glasno izjašnjava. U eksperimentu je udešeno da „kritički subjekt“ (pravi ispitanik) uvijek sjedi negdje na kraju niza od sedam ili devet procjenjivača (od kojih su svi ostali bili u dogovoru s eksperimentatorom). Saučesnici eksperimentatora imali su zadatak da povremeno daju netačne sudove. Kada bi svi ispred pravog ispitanika rekli da je ista, npr. duž br. 3 (a, očigledno, nije!), često bi, zbunjen i nesiguran, i sam ispitanik odgovarao na isti način, tj. priklonio bi se mišljenju grupe. Utvrđeno je da je 75% ispitanih subjekata barem jednom popustilo pod pritiskom većine i dalo pogrešan odgovor kako bi se složili s ostalim članovima grupe.

Intervjuom sa kritičkim subjektima poslije eksperimenta, Aš je pokušao da utvrdi motive njihovog popuštanja pritisku grupe. Evo šta je otkrio. „Većini subjekata teško je padalo što nijesu jedinstveni sa grupom“, kaže on, „Plašili su se da ne ispadnu ‘neobični i smiješni’. Kako je rekao jedan subjekt: „Mnogo je prijatnije kad se čovjek stvarno slaže“, a drugi: „Osjetio sam se uznemirenim, zbunjenim, izdvojenim, kao otpadnik od ostalih“ (Aš, *Mišljenje i društveni pritisak*).

Treća grupa učenika treba da se bavi eksperimentima o uticaju autoriteta na naše suđenje i ponašanje. Posebno je važno da učenici iznesu svoje utiske i da navedu moguće posljedice nekritičkog pristajanja uz zahtjeve autoriteta.

KOLIKO SU LJUDI SLIJEPO POSLUŠNI ZLOČUDNOM AUTORITETU?

Stenli Milgram želio je da eksperimentalno i egzaktno utvrdi koliko su ljudi spremni da nanese bol drugoj osobi, ako to od njih zahtijeva autoritet. U eksperimentu koji je predstavljen kao istraživanje uticaja kazne na učenje, autoritet je imao „eksperimentator“ koji je od subjekata („učitelja“) zahtijevao da daju električni šok drugoj osobi („učeniku“), kada god bi ona načinila grešku prilikom reprodukcije naučenih riječi. „Učenik“ (zapravo, saradnik eksperimentatora), naravno, nije dobio prave šokove. Međutim, bitno je da učesnici u eksperimentu („učitelji“) nijesu sumnjali u vjerodostojnost upita: preko aparata s označenom voltažom primjenjivali su šokove, za svaku sljedeću grešku učenika jačinu šoka trebali su povećati za 15V. I to, od najblažeg šoka, od 15V, pa sve do 450V. Iz druge sobe, u kojoj se nalazio učenik („žrtva“), dopirali su zvuci: pri udaru od 75V, čuje se bolno gundanje, na 120V počinju povici, a poslije 150V osoba koja prima šokove vrišti u agoniji i protestuje: „Vadite me odavde! Odbijam da nastavim dalje!“ Dalja primjena sve jačih šokova praćena je bolnim povicima iz druge prostorije. Nakon 330V iz prostorije se ne čuje više ništa.

Ako bi subjekt („učitelj“) ispoljio svoje ustezanje ili bi upitao šta da radi, eksperimentator bi odgovorio: „Molim vas, nastavite.“ A njegovi dalji protesti bili bi dočekani sa: „Eksperiment zahtijeva da nastavite“, pa „Apsolutno je neophodno da nastavite“ i „Nemate izbora, morate da nastavite.“

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju uticaj socijalnih faktora na motive i ponašanja pojedinca.

Aktivnost (alternativno)

Procjenjuju uzroke i posljedice: proindividualnog ponašanja (asertivnost, egoizam, takmičenje); prosocijalnog ponašanja (saradnja, empatija, altruizam); antisocijalnog ponašanja (agresivnost, delinkventnost) na međusobne odnose u grupi.

S učenicima se može organizovati diskusija na temu, zašto ljudi ne pomažu bližnjem u nevolji. Jedna grupa treba da zastupa stav prema kome je u prirodi čovjeka da pomaže drugom (saradnja, empatija, altruističko ponašanje), a druga suprotan stav (egoizam, takmičenje). Kao motivacija za diskusiju može da posluži eksperiment Darlija i Latanija: **Zašto ljudi ne pomažu bližnjem u nevolji.**

ZAŠTO LJUDI NE POMAŽU BLIŽNJEM U NEVOLJI?

U eksperimentu Darlija i Latanija (1968), ispitanici su preko interfona čuli krik i zapomaganje osobe koja ima epileptični napad (uvjerljivo simuliran). Kada su ispitanici mislili da je zapomaganje čulo još četiri osobe, samo je jedna trećina njih pokušala da pomogne žrtvi napada, i to poslije gotovo tri minuta oklijevanja. Kada su mislili da su oni jedino čuli, onda je čak njih 85% bilo spremno da pomogne, i to poslije razmišljanja kraćeg od jednog minuta. Ovaj, kao i drugi eksperimenti, ukazuju da su ljudi nespremni da pomognu ne zato što su „neosjetljivi“ već što se u grupi javlja fenomen tzv. podijeljene, rasplinite (difuzne) odgovornosti (većina misli: „Što baš ja da se miješam, nijesam jedini, valjda će drugi da pomognu“).

Aktivnost (alternativno)

Liberalni i socijalni kapitalizam

Danas su u svijetu zastupljena dva oblika modernog kapitalizma, tzv. *liberalni kapitalizam*, koji zastupa stav da su konkurencija, tržište i takmičenje, osnovni principi odnosa među ljudima, i drugi *socijalni kapitalizam*, koji, pored navedenih, naglašava važnost socijalne pravde i pomoći. Učenici vode diskusiju o socijalnim ponašanjima koja se mogu očekivati kao posljedica i jednog i drugog oblika društvenih odnosa.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava uticaje socijalnih faktora na opažanje, učenje i pamćenje;
- objašnjava uticaje socijalnih faktora na mišljenje i suđenje pojedinca;
- objašnjava uticaje socijalnih faktora na motive i ponašanje pojedinca.

NA VIŠEM NIVOU:

- navodi antropološke i psihološke dokaze uticaja socijalnih faktora na opažanje, učenje i pamćenje;
- objašnjava ulogu drugih pojedinaca, grupa, autoriteta na mišljenje i suđenje pojedinca;
- objašnjava ulogu socijalne sredine u nastajanju različitih oblika socijalnog ponašanja.

TEMA 4

SOCIJALNI STAVOVI, PREDRASUDE, STEREOTIPI

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju pojam stava, složenost (kognitivna, emocionalna, konativna komponenta) i ulogu stava u ponašanju pojedinca;
- razumiju način formiranja i mijenjanja socijalnih stavova (grupna pripadnost, uloga informisanosti i znanja);
- upoznaju uzroke nastanka predrasuda i stereotipa i razumije njihov negativan uticaj na ponašanje pojedinca (ogovaranje, izbjegavanje, diskriminacija, genocid).

SADRŽAJI PROGRAMA:

POJAM STAVA, NJEGOVA SLOŽENOST I ULOGA U PONAŠANJU POJEDINCA

OSNOVNI POJMOVI: *stav, komponente stava, vrste stavova, dimenzije stava*

Stav je spremnost da na neku pojavu vrijednosno reagujemo, bilo pozitivno ili negativno. On je socijalizacijom stečen (naučen) i relativno je trajan. Psihološku strukturu stava čine tri komponente: **saznajna** (znanje, uvjerenja i ocjene predmeta stava), **emotivna** (pozitivna ili negativna osjećanja u odnosu na predmet stava) i **akciona** (spremnost da se preduzme neka akcija u skladu sa stavom). Zainteresovanost istraživača za stavove proizilazi iz činjenice da stavovi imaju *motivacionu ulogu*, da usmjeravaju naše reakcije, pozitivno ili negativno, u odnosu na objekat stava. To znači da mnoge postupke koje ljudi preduzimaju u životu možemo razumjeti ako poznamo njihove stavove, i obrnuto – poznajući stavove, možemo predviđati ponašanje ljudi (što je zapravo cilj svake nauke, ali i cilj političkih partija ili trgovačkih lanaca).

NAČIN FORMIRANJA I MIJENJANJA SOCIJALNIH STAVOVA

OSNOVNI POJMOVI: *faktori nastanka i mijenjanja socijalnih stavova*

Nijedna druga psihološka osobina nije u tolikoj mjeri rezultat socijanog uticaja na pojedinca kao što su stavovi. Stavovi se formiraju u *procesu socijalizacije*, socijalnim učenjem, pod uticajem različitih izvora i agenasa socijalizacije. Formiranje određenog stava zavisi od grupe kojoj pojedinac pripada (porodica, vršnjaci, društveni sloj, nacija), ali i od njegovog ličnog iskustva, obrazovanja i tipa ličnosti (manje obrazovane i podaničke ličnosti su sklone konzervativnim stavovima, kao i rasnim predrasudama). Jednom formirani stavovi teško

se mijenjaju, ali se ipak mogu mijenjati, i to pod uticajem istih onih faktora koji su doprinijeli njihovom formiranju. Koji stavovi će se teže, a koji lakše mijenjati, to zavisi od brojnih činilaca. Prije svega od povezanosti tog stava s drugim stavovima, od važnosti za ličnost, od jačine potreba u čijoj je funkciji, od sugestibilnosti osobe i sl.

UZROCI NASTANKA I UTICAJ PREDRASUDA I STEREOTIPA NA PONAŠANJE POJEDINCA

OSNOVNI POJMOVI: *predrasude, stereotipi*

U značenju u kom se najčešće koristi, predrasuda je emocionalno obojen i prije svega negativan stav prema određenoj grupi ljudi. Zbog svoje izrazito negativne, apriorne i emocionalne zasićenosti, neki autori s pravom ih i nazivaju „*patologijom stava*“. Dok su predrasude emocionalno obojene, kod stereotipa je dominantna saznavna komponenta stava. Lipman (tvorac ovog pojma), kaže *stereotipi* su „*slike u našim glavama*“, apriori formirane ideje (kliše) o pojavama, događajima i ljudima koji nas okružuju. Najčešća teme predrasuda su: *kakvi smo mi, a kakvi su oni?* „Uče“ nas kako smo **mi** vrijedni, pametni i hrabri, a **oni** nepošteni, lijeni i opasni. Iz „duhovitog“ i bogatog kataloga stereotipa možeš saznati kako su Škoti i Piroćanci škrti, Talijani zavodnici, Crnogorci lijeni, Arapi teroristi, Kolumbijci mafijaši itd. Iako bezazlene po nastanku, po posljedicama nijesu. Ogovaranje, ismijavanje, izolacija, progoni, ratovi, istrebljenje itd. inspiraciju često nalaze upravo u njima.

LITERATURA

- Zvonarević, M.: **Stavovi i shvaćanja** (str. 245–256) *Stavovi i shvaćanja*: osnovne definicije; postanak stavova; petrificiranje stavova; osobine stavova i shvaćanja; interesi. (ukupno: 11 str.)
- Rot, N.: **Socijalni stavovi** (str. 290–305): korišćenje pojma stava; definicije stavova; složenost stava; pojmovi srodni pojmu stava; vrijednosti; vrste stavova; dimenzije stavova; strukture stavova. (ukupno: 15 str.)
- Rot, N.: **Formiranje i mjenjanje socijalnih stavova** (str. 327–341) *Formiranje i mjenjanje socijalnih stavova*: grupna pripadnost kao faktor formiranja socijalnih stavova; uloga informisanosti i znanja; mjenjanje stavova. (ukupno: 14 str.)
- Rot, N.: **Predrasude** (str. 381–398; 504–406) *Predrasude*: Pojam i karakteristike predrasuda; nacionalizam i drugi oblici nacionalne vezanosti; etničke stereotipije; borba protiv predrasuda. (ukupno: 18 str.)
- Šiber, I. (1988): **Psihologijski aspekti međunacionalnih odnosa**, Kulturni radnik, Zagreb.
- Supek, R. (1973): **Društvene predrasude**, Radnička štampa, Beograd.
- Kuzmanović, B. (1992): **Stereotipije o Romima i etnička distanca prema Romima**, *Sociologija*, Vol. XXXIV, br. 3, str. 119–126.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam stava, složenost (kognitivna, emocionalna, konativna komponenta) i ulogu stava u ponašanju pojedinca.

Aktivnost

Na primjerima analizira se složenost socijalnih stavova i njihovu ulogu u ponašanju pojedinaca.

Učenici mogu navesti nekoliko svojih stavova o muzici, sportu, očuvanju životne sredine itd., koji su za njih važni. Zatim, vrše analizu stavova (kognitivna, emocionalna i konativna komponenta stava); određuju ulogu stava u ponašanju pojedinaca i grupa (dinamička uloga stava).

KOGNITIVNA KOMPONENTA	uključuje znanje (može biti od površnog do kompleksnog; od fragmentarnog do detaljnog); pored znanja uključuje i sudove, pa i vrijednosne sudove (ocjene da je nešto dobro, korisno, ili štetno, rđavo itd.)
EMOCIONALNA KOMPONENTA	uključuje osjećanje prema objektu uz koji se vezuje stav (sviđa nam se – ne sviđa nam se; volimo – ne volimo itd.); mogu biti jednostavne i složene (prijatnost – neprijatnost; saosjećanje, divljenje, poštovanje ...)
KONATIVNA KOMPONENTA	sastoji se u potrebi (želji, motivu) da se nešto učini u odnosu na objekt stava, da se to za šta se zalažemo zaštitimo... pomognemo... da se to podrži... da se razvije... ili suprotno da se onemogućimo, spriječimo, uništimo.

Aktivnost (alternativno)

Mjerenje stavova

Učenici mogu izraditi skalu za mjerenje stavova npr: o položaju mladih u društvu.

STAVKE	UOPŠTE SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NEODLUČAN SAM	SLAŽEM SE	POTPUNO SE SLAŽEM
Mladi imaju mogućnost da zadovolje svoja interesovanja	1	2	3	4	5
Mladi su ravnopravni članovi društva	1	2	3	4	5

Skala se može primijeniti na različitim uzorcima (na uzorku učenika i nastavnika u školi). Na kraju se može izvršiti poređenje, kako mladi gledaju na svoj položaj, kako odrasli gledaju na položaj mladih u društvu.

CILJ:

Učenici treba da: razumiju način formiranja i mijenjanja socijalnih stavova (grupna pripadnost, uloga informisanosti i znanja).

Aktivnost

Analiziraju ulogu različitih faktora u nastanku i mijenjanju socijalnih stavova (uloga grupe, uloga znanja).

Učenici analiziraju uticaje različitih agenasa socijalizacije u formiranju i mijenjanju njihovih stavova – Ko je imao uticaj na formiranje i mijenjanje tvojih stavova (porodica, škola, vršnjaci, mediji itd.)? Razgovaraju o specifičnom uticaju porodice, vršnjaka, medija itd. Posebno je važno analizirati specifičnu ulogu *grupe* i *znanja* (informacija u formiranju i mijenjanju socijalnih stavova).

Aktivnost (alternativno)

Šta utiče na rigidnost – uporno odražavanje stava?

Učenici u grupama, mogu analizirati faktore koji utiču na odražavanje stavova. Svaka grupa može imati zadatak da navede primjere iz života koji ilustruju jedan od dolje navedenih faktora. Jedna grupa treba da navede primjere za *selektivnost percepcije*, druga za *selektivnost pamćenja* itd.

SELEKTIVNOST PERCEPCIJE	Već je rečeno, naša percepcija nije vjerna kopija realnosti, već je pod značajnim uticajem socijalnih faktora, među kojima je stav posebno važan. Na primjer, navijači suprotnih timova isti događaj, faul na utakmici, vide i tumače sasvim različito. To različito viđenje ih onda uvjerava u ispravnost svog stava.
SELEKTIVNOST PAMĆENJA	Slično je i s pamćenjem. Mi bolje pamtimo i duže zadržavamo ono što je u skladu s našim stavovima, a skloni smo odmah zaboraviti ono što im protivrječi.
IZBJEGAVANJE	Ljudi nastoje da izbjegnu osobe, događaje, činjenice i sl., koje protivrječe njihovim stavovima. Na primjer, pristalice jedne političke partije ne žele da idu na promocije suparničke stranke (ne žele da čuju njihove argumente).
UZAJAMNA PODRŠKA	Upravo kao što izbjegavamo susrete sa ljudima koji imaju suprotne stavove našima, tako i težimo susretima s ljudima koji zastupaju stavove koji su slični našima.
MENTALNA INERTNOST	Pridržavanje vlastitih, već usvojenih stavova, za čovjeka ne predstavlja nikakav napor. Suprotno tome, promjena jednog stava podrazumijeva mijenjanje i mnogih drugih stavova, a to već podrazumijeva ozbiljan mentalni napor (na koji ljudi uglavnom nijesu spremni).

Aktivnost (alternativno)

Kampanja mijenjanja stavova

Učenici u grupama, predlažu načine koje bi koristili u kampanji za promjenu određenog stava – šta bi sve preduzeli kako bi kod mladih promijenili stav o čitanju, o pušenju, ozbiljnoj muzici i sl. Prilikom predlaganja svojih rješenja koriste tekst iz Udžbenika (Mijenjanje stavova) i posebno prilog: *Festingerova teorija kognitivne disonancije*.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju uzroke nastanka predrasuda i stereotipa i razumiju njihov negativan uticaj na ponašanje pojedinca (ogovaranje, izbjegavanje, diskriminacija, genocid).

Aktivnost

Objašnjavaju, vrednuju i kroz primjere predstavljaju uticaj predrasuda na odnose prema različitim socijalnim grupama (manjinske, etničke, starosne, polne...)

Učenici na listicama treba da napišu sve osobine na osnovu kojih se ljudi mogu međusobno razlikovati (npr: **boja kože** – crna, bijela, žuta, crvena, ili **visina** – visoki, niski... – jednu osobinu treba da napišu na jednu listicu). Važno je da se sjetite svih razlika, čak i onih kojih se odmah teško dosjetiti (npr. **muzika koju slušaju** – folk muzika, rok muzika). Učenici se dijele u grupe, gdje dobiju po nekoliko listica s osobinama ljudi. Njihov zadatak je da razmisle da li zbog neke od tih osobina ljudi mogu imati probleme (da li ih zbog toga što posjeduju tu osobinu drugi ljudi mogu izbjegavati). Tokom izvještavanja s učenicima treba razgovarati o tome: da li među njima ima takvih pojava; zašto se to dešava; da li je to opravdano i zašto nije opravdano itd. Kakva je uloga stereotipa i predrasuda u tome? U razgovoru mogu koristiti Olportovu ljestvicu ispoljavanja stereotipa i predrasuda.

OCJENJIVANJE OGOVARANJE	Svrstavanje, ocjenjivanje i ogovaranje po principu mi/oni predstavlja već prilično jasan znak predrasude. Mi smo obično: radni, pametni, hrabri, a oni su, u povjerenju: lijeni, glupi, nepošteni i slično. Čak i neki vicevi i šale koje rado preporučavaš nose takvu poruku.
IZBJEGAVANJE	Izbjegavanje se ispoljava u stvaranju socijalne distance prema pripadnicima grupe na koju su usmjerene predrasude. Može imati oblik pojedinačnog izbjegavanja pripadnika te grupe do neodobravanja druženja i braka. U ovom drugom smislu izbjegavanje može da bude i norma (od grupe očekivano ponašanje).
DISKRIMINACIJA	Diskriminacija pripadnika određene grupe dovodi u nepovoljan položaj od školovanja, preko zaposlenja do mogućnosti stanovanja u određenom kraju i sl.
FIZIČKI NAPAD	Maltretiranje, zabrana ulaska u lokale i sl., zasnovano je na činjenici da neko pripada nekoj grupi (rasnoj, vjerskoj, jezičkoj i sl.). Često je posljednja stepenica koja vodi do zadnjeg stupnja, odnosno do širih ljudskih i istorijskih tragedija.
ISTREBLJENJE	Istrebljenje se očituje u linču, progonu, genocidu, odnosno pokušaju fizičkog istrebljenja cijelog naroda.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava pojam, složenost i ulogu stava u ponašanju pojedinca;
- objašnjava način formiranja i mijenjanja socijalnih stavova;
- navodi uzroke nastanka predrasuda i stereotipa i objašnjava njihov negativan uticaj na ponašanje pojedinca.

NA VIŠEM NIVOU:

- navodi primjere koji dokazuju ulogu stavova u ponašanju pojedinaca;
- kroz primjere objašnjava ulogu grupe i znanja (informacija) u formiranju i mijenjanju socijalnih stavova;
- putem primjera objašnjava negativnu ulogu predrasuda i stereotipa i nivoa njihovog ispoljavanja.

TEMA 5

VRIJEDNOSTI I MORAL

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- saznaju šta su vrijednosti, kako nastaju i kako se mijenjaju;
- upoznaju pojam morala i faze moralnog suđenja.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA SU VRIJEDNOSTI, KAKO NASTAJU I KAKO SE MIJENJAJU

OSNOVNI POJMOVI: *vrijednosti*

Vrijednosti možemo odrediti kao ideje određene društvene grupe, ili pojedinca, o tome šta je vrijedno (poželjno), a što onda utiče na izbor ciljeva kojima se teži i načina njihovog ostvarenja. Kao i stavovi, vrijednosti su dispozicije ponašanja. One usmjeravaju, motivišu i orijentišu naše mišljenje, osjećanja i ponašanje. Vrijednosti su „društveni proizvodi“ koje mi učimo i postepeno preuzimamo i onda koristimo kao sopstvene kriterijume za vrednovanje tuđeg i usmjeravanje vlastitog ponašanja. Dakle, *internalizacija* je osnovni mehanizam kojim vrijednosti iz spoljašnjeg svijeta (od roditelja, društva itd.), svaki pojedinac preuzima i prihvata kao svoje. Društvene i individualne vrijednosti su relativno stabilne, ali se i mijenjaju (promjenom uloge, promjenom društvenih okolnosti i sl.).

ŠTA JE MORAL I KOJE SU FAZE U RAZVOJU MORALNOG SUĐENJA

OSNOVNI POJMOVI: *moralne vrijednosti, moralno suđenje*

Moral je skup pravila, moralnih normi, koje određuju šta je dobro, ispravno, pravedno, a šta nije. U poređenju s vrijednostima, moral je uži pojam, jer se odnosi samo na vrijednosti *dobra i zla, pravde i nepravde* (a ne na istinu, ljepotu, korist i sl.). Pod uticajem morala i moralnih normi razvija se moralna svijest. *Moralna svijest* je posljedica učenja u zajednici o tome šta je dobro, ispravno, pravedno, a šta nije. Kada se jednom uspostavi, moralna svijest postaje regulator našeg ponašanja i utiče na naše ocjene (vlastitog i tuđeg ponašanja), na naše emocije i naše postupke. Jedna od važnih komponenti moralnosti i moralnog ponašanja je moralno suđenje. *Moralno suđenje* je prosuđivanje o moralnom ponašanju i postupcima drugih ljudi, kao i o vlastitim postupcima, u skladu s usvojenim moralnim normama i dostignutim stupnjem *moralnog razvoja*.

LITERATURA

- Rot, N.: *Moralna svijest*: pojam i struktura moralne svijesti; razvoj i mijenjanje moralne svijesti.
- Pantić, D. (1990): *Vrednosti mladih u vreme krize – anomična generacija*, u Mihailović, S.: *Deca krize*, Institut društvenih nauka, Beograd.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: analiziraju različite vrijednosti ljudi.

Aktivnost 1

Utvrđuju osnovne vrijednosti mladih.

Učenicima se može ponuditi da iz skale „individualnih vrijednosti“ izdvoje tri, za svakog naj-značajnije i tri najmanje značajne vrijednosti. Na tabli se popisuju, na jednoj strani dominantne vrijednosti, a na drugoj manje dominantne vrijednosti. Diskutuju, zašto su određene vrijednosti važne (dominantne) za mlade; Da li bi te iste vrijednosti bile dominantne kada bi ispitivali stariju generaciju, npr. njihove roditelje i sl.; Kako nastaju i kako se mijenjaju vrijednosti (vidi u Udžbeniku naslove: *Šta su vrijednosti i odakle potiču; Kako se mijenjaju vrijednosti*).

TIP VRIJEDNOSTI	SPECIFIČNE VRIJEDNOSTI
MOĆ	društvena moć, bogatstvo, društveni ugled, autoritet, očuvanje slike o sebi i društvu...
POSTIGNUĆE	samopoštovanje, ambicioznost, uticajnost, sposobnost, inteligencija, uspješnost...
HEDONIZAM	zadovoljstvo, uživanje u životu...
STIMULACIJA	uzbudljiv život, raznovrsnost života, odvažnost...
NEZAVISNOST	sloboda, kreativnost, privatnost, samostalnost, nezavisnost, znatiželja...
UNIVERZALIZAM	jednakost, mir u svijetu, jedinstvo s prirodom, društvena pravda, tolerancija, zaštita životne sredine...
DOBROTA	prijateljstvo, odanost, iskrenost, odgovornost, poštovanje drugoga...
TRADICIJA	poštovanje tradicije, skromnost, poniznost, pobožnost...
KONFORMIZAM	pristojnost, samodisciplina, poštovanje roditelja i starijih, poslušnost..
SIGURNOST	osjećaj pripadnosti, društveni poredak, nacionalna sigurnost, zdravlje...

Svoje dominantne vrijednosti mogu uporediti s hijerarhijom vrijednosti koju je utvrdio psiholog Švarc (S. Schwartz 1994. god.). Na osnovu istraživanja u 13 zemalja (u 13 različitim kulturama) autor je utvrdio *prosječnu hijerarhiju vrijednosti* prema kojoj su vrijednosti rangirane na sljedeći način: 1. dobrotu; 2. nezavisnost; 3. univerzalizam; 4. sigurnost; 5. konformizam; 6. postignuće; 7. hedonizam; 8. stimulacija; 9. tradicija; 10. moć.

Aktivnost (alternativno)

Tri najvažnije stvari u životu

Učenike treba podijeliti u grupe. Grupe imaju zadatak da ispituju (u ispitivanju koriste instrument: Tri najvažnije stvari u životu!) šta je u životu najvažnije za:

- učenike osnovne škole;
- učenike srednje škole;
- nastavnike;
- roditelje;
- stare ljude.

Svaka grupa treba da ispita po 10 predstavnika navedenih grupa i da utvrdi šta je za njih najvažnije u životu – tri najčešće birane stvari. Na osnovu dobijenih izbora učenici prave plakat koji ilustruje način kako pojedine grupe gledaju na život (plakat može da sadrži humorističnu dimenziju).

Ako bi morao da biraš, koje su tri najvažnije stvari u životu?

- Prijateljstvo i druženje
- Sport i sportska zbivanja
- Porodica
- Zdravlje
- Raznoda i zabava
- Rad i posao
- Škola i obrazovanje
- Miran i siguran život
- Muzika i estrada

NAPOMENA* ove aktivnosti učenici obavljaju van škole, na čas dolaze s pripremljenim izvještajima – plakat.

Na času, svaka grupa treba da iznese rezultate svog istraživanja i da predstavi svoj rad – da pokaže kako su predstavili rezultate do kojih su došli. Učenici treba da diskutuju o tome kako razlike u gledanjima na život (mladih i odraslih) mogu biti uzrok nesporazuma u porodici. Važno je da se kod učenika podstakne razumijevanje pozicije odraslih (npr. vrijednosti kao što su: posao, obrazovanje, zdravlje i sl.) i ocjenjivanje postupaka mladih iz te pozicije.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju osnovne faze u razvoju moralnog rasuđivanja (Kolbergovo tumačenje).

Aktivnost

Na primjerima (Kolberg) predstavljaju različite faze u razvoju moralnog rasuđivanja.

Učenici treba da naprave razliku između tzv. *heteronomne moralnosti*, koja počiva na spoljašnjim autoritetima i *autonomne moralnosti*, gdje se ocjena o tome šta je moralno, a šta nemoralno donosi na osnovu vlastitih (usvojenih) moralnih standarda (vidi prilog: *Razlike između heteronomne i autonomne moralnosti*).

Nakon toga, mogu analizirati faze u razvoju moralnog suđenja (Kolbergovo tumačenje). Moguće je formirati šest grupa učenika. Svaka grupa treba kroz primjere da predstavi jedan stadijum u razvoju moralnog suđenja (vidi prilog: *Tri nivoa i šest stadijuma moralnog prosuđivanja*). Važno je uočiti razlike u moralnom suđenju koje se javljaju na svakom višem nivou moralnog suđenja.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava vrijednosti, kako nastaju i kako se mijenjaju;
- objašnjava pojam morala i moralnog suđenja.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava motivacionu ulogu vrijednosti;
- na primjerima objašnjava faze moralnog suđenja.

3.

POGLAVLJE

PSIHOLOGIJA GRUPA

Od trenutka kada se rodi, pa do kraja života, svaki čovjek je član neke društvene grupe. Mi istovremeno pripadamo različitim grupama. U ovom poglavlju učiš o vrstama grupa i njihovim karakteristikama. Naučićeš kako se formira i odražava grupa, te kakvi odnosi i procesi mogu da vladaju u grupi.

TEME

VRSTE GRUPA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

FORMIRANJE I ODRŽAVANJE GRUPA

GRUPNI ODNOSI

GRUPNI PROCESI

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI

	Sadržaj programa:	časova
III	PSIHOLOGIJA GRUPA (okvirno 25 časova)	
6	Tema: VRSTE GRUPA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE	8
7	Tema: FORMIRANJE I ODRŽAVANJE GRUPA	4
8	Tema: GRUPNI ODNOSI	6
9	Tema: GRUPNI PROCESI	7

TEMA 6

VRSTE GRUPA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju pojam grupe u užem i u širem smislu;
- razlikuju strukturirane i nestrukturirane grupe;
- upoznaju psihološke karakteristike male grupe;
- upoznaju psihološke karakteristike organizacije.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA JE GRUPA?

OSNOVNI POJMOVI: *grupa u užem i grupa u širem smislu*

U svakodnevnom govoru, „grupom“ nazivamo dvoje ili više ljudi koji se po nekoj karakteristici mogu izdvojiti od ostalih (srednjoškolci, penzioneri, radnici i sl.). „Grupom“ označavamo i mnoštvo ljudi okupljenih na nekom mjestu (publika u pozorištu ili na stadionu). Kada socijalni psiholozi koriste ovaj pojam, kao posebno važan kriterijum izdvajaju: *psihološke bliskosti* (povezanost i međusobni uticaj članova grupe). Prema njima grupa je skup međusobno povezanih ljudi koji imaju neki zajednički cilj i izvjesne zajedničke karakteristike.

ŠTA JE SVOJSTVENO STRUKTURIRANIM GRUPAMA?

OSNOVNI POJMOVI: *strukturirane i nestrukturirane grupe, primarna grupa, referentna grupa, formalna grupa*

Strukturirana grupa je organizovana i čvrsto psihološki povezana. Takva grupa ima cilj koji je zajednički svim članovima grupe, i svi članovi koordinisano i međusobno usklađeno djeluju kako bi se cilj ostvario. U grupi postoji podjela odgovornosti i jasna struktura. Odnosi u grupi su regulisani, bilo formalno (statutom) ili neformalno (norme, običaji i sl.). Članovi strukturiranih grupa imaju razvijen osjećaj zajedništva i svijest o lojalnosti i pripadnosti grupi. Tri glavne strukturirane grupe su: male grupe (porodica ili grupa prijatelja), organizacija (škola, preduzeće) i velike društvene grupe (društveni sloj, nacija, država). Kako bi se preciznije odredile, strukturirane grupe se dijele na: primarne i sekundarne, referentne i nereferentne, formalne i neformalne.

PO ČEMU JE POSEBNA MALA GRUPA?

OSNOVNI POJMOVI: mala grupa, porodica, vršnjačka grupa, odjeljenje

Najvidljivija karakteristika male grupe je mali, ograničeni broj članova (od 2 do 20), što im omogućava da gotovo svakodnevno, neposredno i prisno kontaktiraju. U maloj grupi postoji intenzivna interakcija među članovima, njihova uzajamna zavisnost, kao i snažan uticaj grupe na mišljenje, osjećanja i ponašanje svojih članova. Takve grupe, koje snažno utiču na svoje članove su: porodica, vršnjačka grupa, odjeljenje, radna grupa, susjedi u manjoj kući itd.

ŠTA JE ORGANIZACIJA?

OSNOVNI POJMOVI: organizacija, škola, preduzeće

Organizacija je velika formalna grupa koja predstavlja složen sistem međusobno čvrsto povezanih malih grupa. Njihove funkcije i djelatnosti, u skladu s normama i pravilima, eksplicitno su propisane, koordinirane i prilagođene zajedničkom cilju. Sve male grupe koje ulaze u sastav organizacije blisko su vezane i funkcionalno usklađene u stabilnu i dobro integrisanu cjelinu. Neke od najpoznatijih organizacija su: vojska, policija, vlada s ministarstvima, politička stranka, sindikat, crkva, preduzeće, škola, univerzitet, zdravstvene ustanove, udruženje književnika i sl.

LITERATURA

- Rot, N.: **Prema posebnim kriterijumima razlikovanje vrsta grupa** (str. 63–71) *Prema posebnim kriterijumima razlikovanje vrsta grupa*: primarne grupe; referentne grupe; neformalne grupe; vlastite i tuđe grupe.
- Rot, N.: **Razlikovanje vrsta grupa: nestrukturirane i strukturirane grupe** (str. 2–42) *Razlikovanje vrsta grupa*: višeznačnost termina grupa; raznovrsnost definicija; dvije kategorije grupa. *Nestrukturirane grupe*: vrste i karakteristike; publika; gomila ili masa; razlikovanje vrsta masa; socijalni pokreti. *Strukturirane grupe*: opšte karakteristike; klasifikacija strukturiranih grupa.
- Rot, N.: **Mala grupa** (str. 42–63) *Mala grupa*: karakteristike male grupe; efekat broja članova grupe; dijade i trijade; porodica kao mala grupa; vršnjačka grupa; proizvodna grupa; grupa za rješavanje problema; vještačke male grupe; druge vrste malih grupa.
- Rot, N.: **Organizacija i Velike društvene grupe** (str. 71–87; 106–113) *Organizacija*: pojam; psihološko izučavanje organizacija; razlikovanje vrsta organizacija; karakteristike organizacije kao grupe; složenost; podjela rada; koordinacija aktivnosti i funkcija; formalizovanost aktivnosti i odnosa. *Velike društvene grupe*: opšte karakteristike; klase i slojevi; nacija.
- Zvonarević, M.: **Grupa, organizacija, institucija** (str. 321–333) *Grupa, organizacija, institucija*: pojam grupe; socijalna institucija; socijalne pojave u životinja.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam grupe u užem i u širem smislu.

Aktivnost

U svom okruženju identifikuju, i u odnosu na različite kriterijume razvrstavaju grupe; navode primjere za različite vrste grupa; sebe identifikuju kao pripadnika različitih društvenih grupa.

Učenici mogu da navedu sve grupe kojih mogu da se sjetite (sve ono što smatraju da predstavlja grupu). Nastavnik na tabli pravi popis grupa, a zatim poziva učenike da na osnovu priloga iz Udžbenika (vidi prilog: *Šta je grupa*) odrede karakteristike neke od grupa. Vodi se zajednička diskusija da li određena grupa zadovoljava neki od ponuđenih kriterijuma. Ukoliko se učenici slože da grupa posjeduje neku od karakteristika, nastavnik u tabelu upisuje znak (x). Napomena, prilikom utvrđivanja da li neka grupa posjeduje određenu karakteristiku važna je argumentacija učenika (na primjer, pod grupom „zeleni“, učenici mogu da misle na grupu ljudi koja zajedno, organizovano djeluje. U tom slučaju ne radi se o pokretu, kako je dato u tabeli, nego o organizaciji, i u tabeli takva grupa ima drugačije karakteristike).

ŠTA JE GRUPA?	PORODICA	VRŠNJACI	POKRET ZELENIH	DRŽAVA	PREDUZEĆE	PUBLIKA NA STADIONU
Osobe koje su se okupile radi nekog zbivanja (nekog događaja)						x
Osobe koje imaju isti cilj (koje se zalažu za istu stvar)!	x	x	x	x	x	
Osobe koje se međusobno dobro poznaju i utiču jedni na druge!	x	x				
Osobe koje zajednički rade na ostvarivanju istog zadatka!	x			x	x	
Osobe koje imaju osjećaj zajedništva!	x	x		x		
Grupa u užem smislu!	*	*		*	*	

Na kraju, nastavnik poziva učenike da pročitaju prilog: *Šta je osnovni kriterijum užeg određenja pojma grupa*. Nakon toga, zajedno kroz diskusiju, utvrđuju da li se radi o grupi u užem ili širem smislu, odnosno da li se radi o strukturiranoj ili nestrukturiranoj grupi (vidi prilog: *Podjela grupa*).

CILJ:

Učenici treba da: razlikuju strukturirane i nestrukturirane grupe.

Aktivnost

U svom okruženju identifikuju i razvrstavaju grupe na strukturirane i nestrukturirane; navode vrste i osnovne karakteristike strukturiranih i nestrukturiranih grupa; analiziraju odlike strukturirane grupe (grupa u užem smislu); primarne grupe; referentne grupe; formalne grupe.

Nastavnik može da podsjeti učenike na osnovnu podjela grupa (strukturirane i nestrukturirane grupe, tj. grupa u užem i grupa u širem smislu) i da ih usmjeri na klasifikaciju strukturiranih grupa: Na koje načine je moguće podijeliti grupe?

KLASIFIKACIJA STRUKTURIRANIH GRUPA

Strukturirane grupe se mogu razlikovati:

- **po broju članova** – male i velike društvene grupe
- **prema značaju u socijalizaciji** – primarne i sekundarne grupe
- **s obzirom na uticaj koji imaju** – referentne i nereferentne grupe
- **da li su funkcije članova grupe utvrđene** – formalne i neformalne grupe
- **s obzirom na ciljeve radi kojih postoje** – psiho i socio grupe
- **s obzirom na nastanak** – vještačke i prirodne grupe
- **prema trajanju** – privremene i trajne grupe
- **s obzirom na odnos prema njima** – naše i tuđe grupe

Posebnu pažnju treba posvetiti podjeli na primarne/sekundarne, referentne/nereferentne, formalne/neformalne grupe. Nastavnik može podijeliti učenike u šest grupa. Svaka od grupa ima zadatak da na osnovu teksta u Udžbeniku navede primjere pojedinih grupa (prva grupa treba da *navede primjere* primarne grupe; druga grupa primjere *sekundarne* grupe; treća *referentne*; četvrta primjere *nereferentne* grupe, itd.). Tokom izvještavanja nastavnik *insistira na kriterijumima* na osnovu kojih su učenici odredili pripadnost pojedinih grupa (kojim kriterijumima ste se rukovodili kada ste rekli da je porodica primarna grupa; zašto je porodica primarna grupa). Kriterijume koje učenici navode nastavnik može zapisivati na tabli.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju psihološke karakteristike male grupe.

Aktivnost

Na primjerima (porodica; vršnjačka grupa; grupa učenika...) učenici navode posebne karakteristike male grupe; navode psihološke karakteristike odnosa u porodici (blizina; emocionalna vezanost; nesebično pomaganje...).

Grupe učenika imaju zadatak da predstavljaju psihološke karakteristike jedne od malih grupa: porodice, grupe vršnjaka, školskog odjeljenja (u izradi zadatka koriste tekst Udžbenika i priloge). Nakon prezentovanja vodi se diskusija o osnovnim karakteristikama male grupe: **ograničen broj članova** (nikada tako veliki broj, jer se ne bi mogli ostvariti neposredni kontakti); **uzajamno opažanje** (članovi ne samo da se međusobno poznaju, već svakodnevno zajedno obavljaju neke zajedničke aktivnosti); **neposredna interakcija** (u velikim grupama interakcija je više posredna, ovdje je interakcija neposredna, *licem u lice*); **uzajamna zavisnost i uzajamni uticaj** (na stavove, ponašanje), a zatim i o specifičnostima svake od malih grupa (razlike između odnosa u porodici i u školi; razlike odnosa u porodici i grupi vršnjaka).

Aktivnost (alternativno)

Položaji i uloge u porodici

Učenici treba da razmisle – da li porodicu (one s kojima žive) možemo podijeliti na još manje grupe, da napišu koje su to manje grupe, i da kažu po čemu su one posebne. Na osnovu izvještaja učenika, nastavnik na tabli zapisuje podgrupe (mlađi – stariji; roditelji – djeca; muški – ženski članovi...), zatim kratko razgovaraju o razlozima kojima su se učenici rukovodili kada su napravili takvu podjelu.

S učenicima treba razgovarati o razlikama između roditelja i djece – Po čemu se razlikuju roditelji i djeca? Nastavnik zapisuje nekoliko razlika koje učenici navode (razlika u godinama, razlika u tome šta ko radi u porodici, i sl.), a zatim ih poziva da na skali procjene utvrde razlike između roditelja i djece u odnosu na: znanje, životno iskustvo, radnu sposobnost, prava i dužnosti u porodici.

Nastavnik kaže: *Ako smatrate da se roditelji i djeca ne razlikuju u znanju, onda ćete zaokružiti – 0; ako smatrate da neko od njih ima više znanja, onda odredite za koliko više; 1 – znači malo više, a 5 – mnogo više. Možete se opredijeliti od 1 do 5.* U grupama učenici procjenjuju razlike između roditelja i djece (treba da se dogovore i na kraju moraju imati jedinstvene odgovore).

SKALA PROCJENE

ZNAJJE										
RODITELJI					DJECA					
5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5

ŽIVOTNO ISKUSTVO										
RODITELJI					DJECA					
5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5

SNAGA (RADNA SPOSOBNOST)										
RODITELJI					DJECA					
5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5

DUŽNOST – DA OBEZBIJEDE SREDSTVA ZA ŽIVOT PORODICE										
RODITELJI					DJECA					
5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5

PRAVO – DA ODREDE PRAVILA PONAŠANJA U KUĆI										
RODITELJI					DJECA					
5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5

Izveštaji grupa sumiraju se na zajedničkoj skali. Prvo treba raspraviti eventualna velika neslaganja (ako postoje suprotna mišljenja).

Na osnovu rezultata vodi se diskusija o tome:

- Zašto su roditelji više (u odnosu na djecu) dužni da obezbijede sredstva za život porodice?
- Kako djeca mogu pomoći roditeljima u ostvarivanju ove obaveze?
- Zašto roditelji imaju više prava u odnosu na djecu da odrede pravila ponašanja u kući?
- Koja prava dijete ima u ovom pogledu?
- Da li postoje razlike između majke i oca u pravima i dužnostima u porodici?

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju psihološke karakteristike organizacije.

Aktivnost

Na primjeru škole (gimnazije) analiziraju i identifikuju karakteristike organizacije; utvrđuju svoje mjesto (položaj i uloge; prava i obaveze) u strukturi organizacije; navode psihološke karakteristike organizacije kao grupe.

Koristeći tekst Udžbenika i priloge, učenici imaju zadatak da predstave školsku organizaciju. Relevantna pitanja u ovom zadatku su sljedeća:

- Šta je cilj školske organizacija?
- Koje posebne grupe sačinjavaju školsku organizaciju?
- Koji položaji i uloge postoje u školskoj organizaciji?
- Čime su utvrđeni odnosi među grupama i pojedincima u školskoj organizaciji?
- Čime se obezbjeđuje nesmetano funkcionisanje školske organizacije i sl.?

Aktivnost (alternativno)

Šta nije, a šta jeste organizacija?

Učenici diskutuju: Šta nije, a šta jeste organizacija? Prvo individualno, a zatim u grupama analiziraju razlike između tri društvene grupe: grupe navijača nekog kluba, grupe drugova (vršnjačka grupa) i škole. Svi učenici učestvuju u diskusiji. Zajednički utvrđuju razlike između ovih društvenih grupa (Šta ima škola, a nemaju druge društvene grupe?). Tako upoznaju karakteristike škole kao organizacije:

- Škola ima cilj i zadatak koji treba da obavi.
- Postoji podjela zaduženja i posebne obaveze (u odnosu na cilj).
- Postoje pravila ponašanja i dužnost poštovanja.

Pored ovih osnovnih pitanja potrebno je ukratko razgovarati i o sljedećim pitanjima: Šta je osnovni cilj škole?; Kako škola ostvaruje svoj cilj?; Na koje grupe se dijele zaduženja u školi?; Koja pravila važe u školi?

Aktivnost (alternativno)

Koje zajednice (grupe) postoje u školi i u kakvim su međusobnim odnosima?

Učenici u grupama analiziraju ulogu pojedinih zajednica u svojoj školi:

- zajednice učenika
- zajednice nastavnika
- vannastavno osoblje
- roditelji učenika
- vršnjačke grupe
- upravljanje i rukovođenje školom

Učenici imaju zadatak da utvrde šta je uloga (zaduženje) svake od ovih zajednica u školi (npr. zaduženja nastavnika kao odjeljenskog starješine; kao predmetnog nastavnika; kao člana stručnog aktiva...). Učenici koriste tekst Udžbenika, ali prije svega treba da razgovaraju s pojedinim predstavnicima (učenicima, nastavnicima, roditeljima, domarom, direktorom itd.) i da od njih saznaju koja zaduženja imaju u školi.

NAPOMENA* ove aktivnosti se obavljaju prije časa. Na čas učenici donesu pripremljene izvještaje.

Kada učenici predstave pojedine zajednice i njihovu ulogu u školi, nastavnik inicira razgovar o međusobnim odnosima pojedinih zajednica u školi. Razgovara se o njihovom zajedničkom doprinosu (odnos saradnje) ostvarivanju ciljeva škole (u kakvom su odnosu uloga učenika i nastavnika u školi; zašto je značajan posao koji obavlja domar; kako roditelji doprinose ostvarivanju ciljeva škole i sl.).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava, šta je grupa;
- zna da se grupe dijele na strukturirane i nestrukturirane grupe;
- navodi primjer male grupe i neke njene psihološke karakteristike;
- navodi primjer organizacije i neke njene psihološke karakteristike.

NA VIŠEM NIVOU:

- navodi kriterijume razlikovanja grupa u užem i širem smislu;
- navodi psihološke karakteristike strukturiranih grupa – grupa u užem smislu i razliku u odnosu na nestrukturirane grupe (publika, masa, socijalni pokreti);
- objašnjava psihološke karakteristike male grupe (porodica; vršnjačka grupa; grupa za rješavanje problema) i razlike u odnosu na velike društvene grupe;
- navodi psihološke karakteristike organizacije kao grupe (složenost; podjela rada; koordinacija aktivnosti i funkcija; formalizovanost aktivnosti i odnosa).

TEMA 7

FORMIRANJE I ODRŽAVANJE GRUPA

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju uslove nastanka – formiranja grupe (uzroci uključenosti u grupu: potrebe članova grupe) i razvijanja grupe (faze u stabilizovanju grupe);
- upoznaje uslove održanja i funkcionisanja grupe i razumiju izvore i važnost koherenosti grupe.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA UTIČE NA NASTANAK I RAZVOJ GRUPE?

OSNOVNI POJMOVI: *nastanak grupe, faze u razvoju grupe*

Svaka grupa je nastala u nekom periodu, a zatim se postepeno razvijala. Neke grupe nastaju spontano, kao što je grupa prijatelja. Za nekim grupama se ukaže potreba, pa se namjerno formiraju, kao školska odjeljenja. Grupe nastaju i pod pritiskom nekih spoljašnjih okolnosti (saobraćajni udes okupi grupu ljudi spremnih da ukažu pomoć unesrećenima). Članstvo u nekim grupama može biti *cilj po sebi*, dok nam je članstvo u drugim grupama *sredstvo*, ili *instrument za ostvarivanje nekih drugih ciljeva* (za obezbjeđivanje egzistencijalnih potreba, za moći, ugledom i sl.). Svaka grupa u svom razvoju prolazi kroz faze: upoznavanja, konflikata, stabilizovanja i konačno, efikasnog funkcionisanja.

KOJI SU USLOVI ODRAŽANJA I FUNKCIONISANJA GRUPE?

OSNOVNI POJMOVI: *kohezija grupe*

Koliko će grupa biti stabilna, efikasna i koliko će trajati, zavisi od dvije vrste činilaca. Jedna grupa činilaca se odnosi na zadatke koje grupa obavlja, *koliko je grupa efikasna u izvršavanju zadataka*, a druga, na odnose i položaj pojedinaca u grupi, *koliko su pojedinci zadovoljni svojim položajem i grupom*. Grupna kohezija označava sile uzajamnog privlačenja, tj. sile koje drže članove grupe na okupu i učvršćuju njeno jedinstvo. Ona se manifestuje u stabilnosti grupe, u osjećanju zajedništva i uzajamne solidarnosti, kao i u otpornosti grupe na spoljne pritiske i faktore koji vode dezintegraciji grupe.

LITERATURA

- Rot, N.: *Nastanak grupe i Razvijanje grupe* (str. 117–131) *Nastanak grupe*: načini nastanka grupe; uzroci uključenosti u grupu; potrebe članova grupe; grupni ciljevi; grupni ciljevi i individualne potrebe. *Razvijanje grupe*: faze u stabilizovanju grupe; manje razvijene i razvijene grupe; razvoj organizacije.
- Rot, N.: *Uslovi održanja i funkcionisanja grupe i Koherentnost* (str. 131–142) *Uslovi održanja i funkcionisanja grupe*: složenost procesa i brojnost članova; usvajanje grupnih ciljeva i zadataka. *Koherentnost*: pojam koherentnosti i srodni pojmovi; izvori koherentnosti; efekti koherentnosti; mjerenje koherentnosti.
- Zvonarević, M.: *Mehanizmi psihosocijalne interakcije* (str. 334–354) *Mehanizmi psihosocijalne interakcije*: imitacija, sugestija, simpatija i antipatija, identifikacija, socijalni pritisak, facilitacija i inhibicija; formiranje i integracija grupe.

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: **upoznaju uslove nastanka – formiranja grupe (uzroci uključenosti u grupu: potrebe članova grupe) i razvijanja grupe (faze u stabilizovanju grupe).**

Aktivnost

Analiziraju uzroke (razloge) uključenosti pojedinaca u različite vrste socijalnih grupa (ciljevi grupe i individualne potrebe) – Zašto grupa nastaje?

Učenici mogu da navedu sve grupe u koje su uključeni (ili kojih se mogu sjetiti), a onda zajedno s nastavnikom da analiziraju kako su grupe nastale: spontano ili namjerno. Pored toga treba da analiziraju odnos između ciljeva grupe i potreba njenih članova (da li smo u određenu grupu uključeni isključivo radi ličnog zadovoljstva, ili nam ta grupa obezbjeđuje ostvarivanje nekih drugih ciljeva/potreba).

Aktivnost

Analiziraju faze u nastanku grupe.

Učenici mogu da se upoznaju s fazama u razvoju grupe, da analiziraju svaku od faza, a zatim da razgovaraju o svom odjeljenju (kako je odjeljenje prolazilo kroz određene faze i do koje faze je sada došlo).

I faza	II faza	III faza	IV faza
UPOZNAVANJE	TALASANJE	NORMIRANJE	FUNKCIONISANJE
ljubaznost odsustvo bliskosti pažljivost usamljenost	borba mišljenja konflikti povlačenja poteškoće	poznavanje procedura suočavanje s problemima rješavanje konflikata	bogatstvo ideja otvorenost efikasnost u radu bliskost podrška

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju uslove održanja i funkcionisanja grupe i razumiju izvore i važnost koherentnosti grupe.

Aktivnost

Na primjerima analiziraju izvore i pokazatelje (indikatore) koherentnosti grupe; navode argumente u prilog koherentnosti, odnosno posljedice nekoherentnosti grupe.

Učenici mogu analizirati različite kriterijume kohezivnosti grupe:

- dogovaranje
- saradnja
- osjećanje sigurnosti
- osjećanje zajedništva
- otvoren i iskren razgovor
- suprotna mišljenja
- uspješno rješavanje sukoba

Učenici prvo mogu da ocijene svoje odjeljenje u odnosu na svaki od kriterijuma. Zatim da razgovaraju o važnosti svakog kriterijuma i da predlože mjere za unapređenje kohezije odjeljenja.

DOGOVARANJE						
ŠTA ZNAČI DOGOVORITI SE?			KAKO IZGLEDA KADA NEMA DOGOVORA?			
Svi, ili većina učenika u odjeljenju prihvata zajednički dogovor kao svoj.			Svako u odjeljenju vuče na svoju stranu. Svaki učenik, ili pojedine grupe učenika imaju svoje želje i nastoje da ih nametnu drugim učenicima u odjeljenju.			
+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
SARADNJA						
ŠTA JESTE SARADNJA?			ŠTA NIJE SARADNJA?			
Učenici se međusobno ispomažu, daju podršku, i ohrabruju jedni druge. Uspjeh cijelog odjeljenja doživljavaju kao svoj vlastiti uspjeh.			Učenici se međusobno nadmeću i nastoje da se dokažu pred drugima – posebno pred nastavnikom.			
+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
OSJEĆANJE SIGURNOSTI						
ŠTA ZNAČI OSJEĆATI SE SIGURNO U ZAJEDNICI?			ŠTA ZNAČI NEMATI OSJEĆAJ SIGURNOSTI?			
Učenici se osjećaju sigurnim, i slobodno pred drugima mogu da kažu ono šta osjećaju i misle.			Među učenicima vlada nepovjerenje i većina učenika se suzdržava da kaže ono što stvarno misli i osjeća.			
+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
OSJEĆANJE ZAJEDNIŠTVA						
ŠTA ZNAČI OSJEĆATI PRIPADNOST?			ŠTA ZNAČI NEMATI OSJEĆAJ PRIPADNOSTI?			
Svi ulažu sva svoja znanja i sposobnosti kako bi doprinijeli uspjehu odjeljenja.			Svaki učenik od sebe daje samo onoliko koliko se od njega traži – koliko se mora.			
+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
OTVOREN I ISKREN RAZGOVOR						
ŠTA JE OTVORENA KOMUNIKACIJA?			ŠTA NIJE OTVORENA KOMUNIKACIJA?			
U odjeljenju se o svemu otvoreno razgovara.			Učenici se suzdržavaju da otvoreno kažu šta žele ili osjećaju. Obično to kažu samo najboljem drugu ili drugarici.			
+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3

SUPROTNA MIŠLJENJA	
ŠTA JE TOLERANCIJA?	ŠTA JE NETOLERANCIJA?
Učenici u odjeljenju slobodno izražavaju suprotna mišljenja. Suprotna mišljenja su obično prilika da se razgovara i dogovori.	Izražavanje suprotnog mišljenja obično dovodi do svađe i razdora u odjeljenju.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

USPJEŠNO RJEŠAVANJE SUKOBA	
ŠTA ZNAČI USPJEŠNO RJEŠAVATI SUKOB?	ŠTA ZNAČI NJEGOVALI SUKOB?
Sukobi se rješavaju tako da svi budu zadovoljni. Nakon sukoba odjeljenje postaje jače.	Sukobi se zataškavaju, uopšte se ne rješavaju, ili se rješavaju tako da neko dobije, a neko izgubi. Nakon sukoba odjeljenje postaje slabije.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava razlike između spontanih i namjerno formiranih grupa;
- navodi faze u razvoju grupe;
- objašnjava uslove održanja i funkcionisanja grupe (ostvarenje ciljeva, zadovoljstvo grupom);
- navodi pokazatelje i izvore kohezije grupe.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava uslove nastanka i razvijanja grupe (faze u stabilizovanju grupe);
- na primjerima objašnjava razliku između grupe koju odlikuje visok nivo kohezivnosti i grupe čija kohezivnost je mala;
- daje prijedloge za unapređenje kohezije grupe.

TEMA 8

GRUPNI ODNOSI

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju strukturu grupe (položaji i uloge u grupi);
- upoznaju pojam i razumiju različite tipove moći kojima pojedinac ili grupa mogu da raspolazu (moć nagrađivanja – prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti);
- uče da utvrde i analiziraju sociometrijsku strukturu grupe (uzajamno prihvatanje; neprihvatanje; dijade; trijade...).

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA SU POLOŽAJI I ULOGE U GRUPI?

OSNOVNI POJMOVI: *struktura položaja u grupi, socijalni položaj, socijalna uloga*

Socijalni položaj je mjesto koje osoba zauzima u strukturi društva ili socijalne grupe. Uz to određeno mjesto vezano je niz karakterističnih obaveza, zadataka, dužnosti i prava, kao i određen način ponašanja. *Socijalna uloga* označava očekivano, propisano ili zahtijevano ponašanje osobe na određenom položaju. Ona obuhvata sveukupnost karakterističnog ponašanja, osobina, emocija, stavova, vrijednosti itd., koje društvo očekuje ili zahtijeva od osobe koja zauzima određeni društveni položaj. Osnovna funkcija socijalne uloge je da reguliše i kontroliše ponašanje ljudi na određenom položaju, tako da društvo kao cjelina efikasno i skladno funkcioniše.

KOJI SU TIPOVI MOĆI?

OSNOVNI POJMOVI: *struktura moći, socijalna moć (moć nagrađivanja i kažnjavanja, referentna, legitimna, stručnjačka, moć informisanja), autoritet*

Socijalna moć se najčešće određuje kao sposobnost uticanja, kontrole i nametanja svoje volje. Ona se najdrastičnije manifestuje u mogućnosti da se ljudi prisile da čine nešto protiv svoje volje, tj. da čine ono što inače ne bi činili. Grupa je diferencirana u pogledu moći. Ova raspodjela moći među članovima grupe, naziva se strukturom moći. Nija svaka moć

ista, već postoje različite vrste ili tipovi moći: moć nagrađivanja i kažnjavanja, referentna, legitimna, stručnjačka, moć informisanja. *Autoritet* označava osobu, instituciju ili ideju koja uživa povjerenje, poštovanje i ima uticaj, moć. Moć autoriteta može se zasnivati na različitim osnovama: na ličnim osobinama, stručnosti, moralnim vrlinama ili na sugestiji, sili i socijalnom položaju. U zavisnosti od izvora, prirode i načina uticaja, po sociologu Maksu Veberu, možemo razlikovati tri tipa autoriteta (moći): *harizmatski, tradicionalni i legalni*.

ŠTA JE I KAKO SE ISPITUJE SOCIOMETRIJSKA STRUKTURA GRUPE?

OSNOVNI POJMOVI: *sociometrijska struktura grupe, sociometrijski postupak*

U malim grupama kao što je porodica, grupa prijatelja, vršnjačka ili radna grupa, vremenom se među njenim pripadnicima razvijaju različite snažne osjećajne i društvene veze naklonosti, nenaklonosti, ljubavi, ljubomore, zavisti, saradnje, rivalstva. Između nekih pojedinaca obrazuju se odnosi uzajamnog privlačenja, a između drugih odbijanja. Neki članovi su omiljeni za druženje, a neki su usamljeni; neki su cijenjeni, a neki nijesu. Socijalno-emocionalne veze i odnosi članova u maloj grupi ljudi, kao i status svakog od njih u grupi čine njenu *sociometrijsku strukturu*. *Sociometrijski postupak* je psihološka tehnika u vidu kratkog upitnika, koji je izumio psihijatar Jakob Morena za utvrđivanje ove osobene strukture.

LITERATURA

- Rot, N.: ***Položaj i uloge*** (str. 144–155) *Položaj i uloge*: pojam i vrste položaja i uloga; uloga i ponašanje ličnosti; sukobi uloga; razlike između muškaraca i žena (muške i ženske uloge). (ukupno: 11 str.)
- Rot, N.: ***Priroda strukture grupe i Struktura moći*** (str. 145–165) *Priroda strukture grupe*: pojam grupne strukture, predviđena i ostvarena struktura; vrste struktura; važnost poznavanja grupne strukture. *Struktura moći*: pojam moći; pojam moći i srodni pojmovi; tipovi moći; moć nagrađivanja i moć prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti. (ukupno: 20 str.)
- Rot, N.: ***Sociometrijska struktura i Statusna struktura*** (str. 191–204) *Sociometrijska struktura*: osnovni odnosi; trijade; izvori i efekti sociometrijskog izbora. *Statusna struktura*: pojava i pojam; formiranje i stabilizacija statusnog sistema; subjektivni status i težnja za statusom; izvori determinante i efekti statusa. (ukupno: 13 str.).

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju strukturu grupe (položaji i uloge u grupi).

Aktivnost

Na primjerima analiziraju položaje i uloge pojedinaca u grupi.

Učenici treba da naprave spisak različitih položaja i uloga u društvu. U grupama identifikuju očekivana ponašanja od osoba koje zauzimaju pojedine uloge. Razgovaraju o promjenama očekivanog ponašanja osobe u određenoj ulozi kroz vrijeme. Učenici mogu da razgovaraju s roditeljima (ili sa babom/đedom) o tome kakav je bio odnos između roditelja i djece u vrijeme kada su oni bili djeca ili još ranije. Na času učenici predstavljaju svjedočenja svojih roditelja i razgovaraju o tome kakav je taj odnos danas (da li se nešto promijenilo i šta se promijenilo).

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam i razumiju različite tipove moći kojima pojedinac ili grupa mogu da raspolažu (moć nagrađivanja – prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti).

Aktivnost

Analiziraju različite tipove moći i na primjerima objašnjavaju i kritički vrednuju ulogu različitih autoriteta u svom okruženju.

Nastavnik može pripremiti fotografije različitih autoriteta u društvu. Na času učenici raspravljaju na čemu počiva moć pojedinih autoriteta: naučnika, policajca, sportiste, roditelja, nastavnika, pisca i sl.

Prilikom utvrđivanja vrste moći kojom autoritet raspolaže, koriste se sljedećom tabelom (tipovi moći).

MOĆ NAGRAĐIVANJA	X opaža da Y ima moć da ga nagradi, osigura neku korist ili neko zadovoljstvo (majka; direktor u radnim organizacijama; sredstva nagrađivanja = plata; naklonost, položaj i sl.).
MOĆ PRISILE	X opaža da Y ima moć da ga kazni (tradicionalno poimanje odnosa djeteta i oca).
REFERENTNA MOĆ	X želi da se identifikuje s ili da bude kao Y (sljedbenik usvaja stil oblačenja svog idola/uzora); Kod korišćenja referentne moći – nema potrebe ni za nagrađivanjem ni za kažnjavanjem...
EKSPERTSKA MOĆ	X prepisuje veće znanje Y (učenik – učitelj); ne samo znanje, već i način na koji se ono iznosi; takođe, stepen povjerenja u (dobre namjere) stručnjaka.
INFORMACIONA MOĆ	Informaciona moć – uticanje na druge na osnovu obaviještenosti i argumentovanosti podataka koji se saopštavaju; moć zasnovana na <i>informaciji</i> – neko ima ubjedljiv argument koji može promijeniti nečiji plan ili nečije ponašanje.
LEGITIMNA MOĆ	Počiva na prizatom i prihvaćenom pravu osobe Y , od strane osobe X , da određuje način njegovog ponašanja. Osoba s tim pravom ima ovlašćenja, ali i obavezu da utiče na članove grupe, a oni to pravo prihvataju. Može počivati na tradiciji, na aktuelnim normama, na fiksiranim pravima osoba na određenim položajima u društvu.

Aktivnost (alternativno)

Učenici razlikuju stvarne od lažnih, nametnutih autoriteta.

Razmislite o različitim autoritetima oko sebe. Neki ljudi su autoriteti zbog ovlašćenja koja imaju – legitimnog prava da kontrolišu, nagrađuju ili kažnjavaju. Neki svoj autoritet grade na ugledu, a neki imaju i ovlašćenje i ugled. Postoje i oni koji nemaju ni ovlašćenje, ni ugled, a željeli bi da nametnu svoj autoritet. Ove posljednje, moćnike bez autoriteta, obično nazivamo nasilnicima.

- Učenici mogu da naprave spisak autoriteta iz svog okruženja (u porodici, u školi, u gradu, u državi – sve one za koje smatraju da imaju nekakvu moć u odnosu na njih).

	• Има углед (лична моћ) • 	• Нема углед •
• Има овлашћења (легитимна моћ) • 	• Има углед • • Има овлашћења • 	• Има овлашћења • • Нема углед •
• Нема овлашћења • 	• Има углед • • Нема овлашћења • 	• Нема углед • • Нема овлашћења •

- Uz pomoć table razvrstaju autoritete u grupe: ima ugled/ima ovlašćenje; nema ugled/ ima ovlašćenje; ima ugled/nema ovlašćenje; nema ugled/nema ovlašćenje.
- Svaka grupa treba da objasni zašto je nekog od autoriteta svrstala u određenu grupu.
- Razgovaraju o različitim autoritetima (na čemu počiva njihova moć i kako je koriste).

Aktivnost (alternativno)

Profil „idealnog“ nastavnika (razlikuje stvarne od lažnih, nametnutih autoriteta)

- Učenici mogu da obave istraživanje u školi o tome koje su najvažnije osobine „idealnog“ nastavnika.

Zaokruži pet najvažnijih osobina „idealnog“ nastavnika:

dobrota (da je dobar čovjek), vedrina (da je veseo), optimizam (da daje nadu), spreman da sasluša učenika, spreman da pomogne učeniku, uvažava, a ne vrijeđa učenika, pravednost (fer odnos), dosljednost (jednak prema svima),	spreman da oprost, zanimljivo predaje, trudi se da učenici razumiju ono što predaje, ne čita iz udžbenika, pravedno ocjenjuje, javno ocjenjuje, daje mogućnost popravljavanja ocjene.
- Na osnovu istraživanja razgovaraju o tome zašto su te osobine važne.

CILJ:

Učenici treba da: uče da utvrde i analiziraju sociometrijsku strukturu grupe (uzajamno prihvatanje/ neprihvatanje; dijade; trijade...)

Aktivnost

Ispituju, izrađuju sociogram i analiziraju efekte sociometrijske strukture grupe; predviđaju efikasnost grupe na osnovu sociograma.

Učenici uz pomoć nastavnika definišu sociometrijski upitnik u kom se od svih članova grupe traži da označe koje od ostalih članova grupe **bi birali** (+), a koje **ne** (–) za obavljanje određenih zajedničkih aktivnosti!

Kriterijumi izbora:

- **podesnost za obavljanje grupnih ciljeva/zadataka (zajedničko učenje, rješavanje zadataka i sl.)**
- **podesnost u smislu zadovoljavanja socijalno-emocionalnih potreba (druženje, zabava i sl.)**

Nakon primjene sociometrijskog upitnika, učenici izrađuju sociometrijski dijagram (shematski prikaz sociometrijskih odnosa u grupi). Na sociometrijskom dijagramu mogu se otkriti „zvijezde“, „žrtveni jarci“, klike u grupi i sl. S učenicima treba razgovarati o mogućnostima primjene sociometrijskog upitnika (moguća primjena na probleme vođstva, konflikta, kooperacije u grupi itd.).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi neke položaje i uloge u grupi (na primjeru porodice ili odjeljske zajednice);
- navodi osnovne tipove moći;
- objašnjava sociometrijsku strukturu grupe.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava strukturu grupe (položaji i uloge u grupi);
- vrednuje različite tipove moći kojima pojedinac ili grupa mogu da raspolazu (moć nagrađivanja – prisile; referentna moć; stručnjačka moć; legitimna moć; moć informisanosti);
- utvrđuje i analizira sociometrijsku strukturu grupe (uzajamno prihvatanje/neprihvatanje; dijade; trijade...).

TEMA 9

GRUPNI PROCESI

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju vrste, osnovne karakteristike, način donošenja i održavanja normi u grupi; razumiju važnost poštovanja normi za održanje i funkcionisanje grupe;
- uče da razlikuju kooperativno (saradnja u grupi) od kompetitivnog (takmičenje u grupi) ponašanja i razumiju posljedice jednog i drugog oblika ponašanja po pojedinca i grupi;
- upoznaje pojam, uzroke i vrste konflikata u grupi (destruktivni i konstruktivni konflikti), njihove posljedice, i načine rješavanja konflikata (konstruktivno i nekonstruktivno rješavanje konflikata).

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA SU GRUPNE NORME?

OSNOVNI POJMOVI: *grupne norme, običaji, pravila ponašanja, zakon*

Grupne norme možemo odrediti kao očekivani, propisani i usvojeni obrazac ponašanja i mišljenja članova određene grupe. Ovaj usvojeni obrazac služi kao standard, mjerilo za ocjenjivanje ispravnosti vlastitog ili tuđeg ponašanja, a njeno kršenje podliježe sankcijama. Grupne norme mogu nastati spontano, ali se češće namjerno donose i propisuju različitim uredbama i zakonima. Osnovna uloga normi jeste obezbjeđivanje efikasnog funkcionisanja grupe i održavanje grupnog integriteta. Osim što su važne za grupu, grupne norme su važne i za svakog pojedinca.

ŠTA JE KOOPERACIJA, A ŠTA KOMPETICIJA U GRUPI?

OSNOVNI POJMOVI: *kooperacija (saradnja), kompeticija (takmičenje)*

Najčešći oblici interakcije među članovima grupe su *kooperacija* ili saradnja i *kompeticija* ili takmičenje. *Kompeticija* je takav oblik interakcije gdje se članovi grupe međusobno *takmiče* u dostizanju željenog cilja, i gdje uspjeh jednog člana grupe isključuje uspješnost ostalih članova. *Kooperacija* je takav oblik interakcije, gdje članovi grupe međusobno sarađuju i

jedni drugima ispomažu kako bi grupa postigla zajednički cilj. Zajednički, grupni cilj ostvaruje se zajedničkim naporom i koordinacijom djelatnosti svih članova grupe. Koji od ova dva oblika interakcije će prevladati u grupi, zavisi od niza faktora: od prirode grupe, njenog cilja, atmosfere u njoj, stila rukovođenja, kao i od ličnosti i zrelosti njenih članova.

KAKVI SU KONSTRUKTIVNI, A KAKVI DESTRUKTIVNI KONFLIKTI U GRUPI?

OSNOVNI POJMOVI: *konflikti u grupi*

Konflikt označava sukob, sučeljavanje suprotnih gledišta, interesa, stavova, namjera ili težnji. Konflikt može biti spoljašnji, između dva ili više lica (interpersonalni), ili unutrašnji (intrapersonalni) konflikt. Postoji više različitih uzroka i vrsta konflikata: *konflikt podataka, konflikt resursa, konflikt potreba, konflikt vrijednosti, konflikt ciljeva*. Javljanju konflikata pogoduje: *takmičarska atmosfera, loša komunikacija i način rukovođenja* grupom. Postoje neke opšte faze u nastajanju sukoba. Nakon faze percepcije i doživljaja konflikta, sukob postaje otvoren, manifestan i spolja vidljiv. Intezitet ovog vidljivog ponašanja može biti različit i kreće se od manjih nesuglasica do fizičkog napada i pokušaja da se suprotna strana uništi. Posljednja faza je *razrješavanje konflikta*. Najbolji način rješavanja sukoba je dogovor sukobljenih strana. Konflikti u grupi mogu biti *destruktivni* (mogu da slabe i razjedaju grupu), ali mogu biti i *konstruktivni* (mogu da jačaju grupu). Nivo snage jedne grupe zavisi od toga kako se nosi sa svojim konfliktima i kako ih razrješava.

LITERATURA

- Rot, N.: ***Grupne norme kao odlika grupnog ponašanja*** (str. 255–270) *Grupne norme kao odlika grupnog ponašanja*: šta treba podrazumijevati pod grupnim normama; karakteristike i funkcija grupnih normi; dejstvo grupnih normi; formiranje grupnih normi; usvajanje grupnih normi. (ukupno: 15 str.)
- Rot, N.: ***Saradnja, takmičenje i konflikti*** (str. 284–299) *Saradnja, takmičenje i konflikti*: kooperativno i kompetitivno ponašanje; saradnja i takmičenje u grupi; konflikti – pojam i vrste; destruktivni i konstruktivni konflikti; dejstvo konflikata u grupi; načini rješavanja konflikata. (ukupno: 15 str.)
- Zvonarević, M.: ***Socijalna klima*** (str. 503–516) *Socijalna klima*: objektivni i subjektivni aspekti socijalne klime; centripetalne i centrifugalne socijalne sile; izvori antagonizama i integracije; grupa u frustracionim situacijama; socijalna kontrola; otvorene i zatvorene grupe; socijalna klima, kohezija i akciona efikasnost. (ukupno: 12 str.)

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju vrste, osnovne karakteristike, način donošenja i održavanja normi u grupi; razumiju važnost poštovanja normi za održanje i funkcionisanje grupe.

Aktivnost

Na primjerima analiziraju različite oblike grupnih normi (običaji; pisana – nepisana pravila; zakoni...) i utvrđuju posljedice njihovog nepoštovanja za sebe i za grupu; uče demokratski da donose pravila ponašanja u grupi; identifikuju važnost pravila za grupu.

Učenici analiziraju svoja prava i dužnosti na osnovu Zakona o opštem obrazovanju (prilog: *Pravila koja važe za sve škole*). Utvrđuju ko je donio pravila, zašto su ona važna za zajednicu (školu), a zašto su važna za njih lično.

PRAVILA KOJA VAŽE ZA SVE ŠKOLE!

UČENIK IMA PRAVO:	DUŽNOSTI UČENIKA:
<ul style="list-style-type: none">• na kvalitetnu nastavu u školi;• na informisanje o radu škole;• na zaštitu od svih vrsta nasilja u školi;• da dobije uputstvo o svojim pravima i obavezama u školi;• da učestvuje u izradi uputstava koja propisuju njegova prava i obaveze u školi;• da učestvuje u oblikovanju sadržaja stručnih ekskurzija i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada u školi;• da bude pitan o kvalitetu nastave i radu nastavnika u školi;• da traži provjeru svoga znanja u toku nastavne godine;• da odsustvuje iz škole, uz najavu, u trajanju od pet radnih dana u toku nastavne godine;• da kao predstavnik ostalih učenika učestvuje u radu stručnih organa škole kada se raspravlja o pitanjima koja su od interesa za učenike (učenički standard, slobodne aktivnosti i slično).	<ul style="list-style-type: none">• da redovno, marljivo i savjesno radi na usvajanju znanja i sticanju opšte kulture;• da se pridržava školskih propisa, savjeta, uputstava i odluka nastavnika, direktora i organa škole;• da uredno pohađa nastavu;• da blagovremeno pravda izostanke;• da za vrijeme časa ne ometa izvođenje nastave i rada u odjeljenju;• da za vrijeme trajanja časa ne napušta čas, bez prethodno dobijenog odobrenja nastavnika;• da se prema nastavnicima ophodi pristojno;• da poštuje ličnost drugih učenika i njeguje drugarske i humane odnose;• da čuva imovinu škole;• da njeguje čistoću i estetski izgled školskih prostorija;• da učestvuje u dežurstvima škole;• da poštuje pravila školskog, odnosno kućnog reda.

Aktivnost (alternativno)

Provjeri kako se ti odnosiš prema svojim pravima u školi!

Učenici mogu iskoristiti upitnik (prilog: *Kako se odnosiš prema svojim pravima u školi*) da utvrde kako se oni ili njihovi drugovi (učenici drugih razreda) odnose prema svojim pravima, da li ih uopšte koriste i koja su to prava. Razgovaraju o tome zašto je važno koristiti sva prava.

KAKO SE ODNOSIŠ PREMA SVOJIM PRAVIMA U ŠKOLI?

KAKO SE ODNOSIŠ PREMA SVOJIM PRAVIMA U ŠKOLI?	DA	NE
Da li si se već raspitivao o tome, kakav je kvalitet nastave u tvojoj školi?		
Da li se redovno informišeš i tražiš da budeš informisan o svemu što se dešava u tvojoj školi?		
Da li si tražio da saznaš ko je zadužen da te štiti od eventualnog nasilja u školi?		
Da li si zahtijevao, ako već nisi dobio, da dobiješ uputstvo o svojim pravima i obavezama u školi?		
Da li si zahtijevao, ukoliko ti nije bila data prilika, da učestvuješ u izradi uputstava koja propisuju tvoja prava i obaveze u školi?		
Da li si zahtijevao, ukoliko ti nije bila data prilika, da učestvuješ u oblikovanju sadržaja stručnih ekskurzija i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada u tvojoj školi?		
Da li si zahtijevao, ukoliko ti nije bila data prilika, da budeš pitan o kvalitetu nastave i radu nastavnika u školi?		
Da li je neko od učenika već tražio provjeru svoga znanja i ocjene koju je dobio u toku nastavne godine?		
Da li je neko od učenika koristio svoje pravo na odsustvovanje iz škole, uz najavu, u trajanju od pet radnih dana u toku nastavne godine?		
Da li si zahtijevao, ukoliko ti već nije data prilika, da ti, ili tvoji predstavnici, učestvuju u radu stručnih organa škole kada se raspravlja o pitanjima koja su od interese za učenike (učenički standard, slobodne aktivnosti i slično)?		

Aktivnost (alternativno)

Izrada pravila (normi ponašanja učenika)

Učenici analiziraju prilog (*Kakva treba da budu pravila*), a zatim izrađuju Pravilnik ponašanja učenika za neku konkretnu situaciju, npr. Pravilnik ponašanja učenika za vrijeme ekskurzije i sl.

KAKVA TREBA DA BUDU PRAVILA?

Kada se budete dogovarali oko pravila u vašem odjeljenju ili u vašoj školi, vodite računa o sljedećem:

- **Pravila treba da budu svima poznata**

Da bi se pravila uopšte poštovala treba da budu svima poznata. Najbolji način da se svi upoznaju s pravilima, jeste da svi učestvuju u njihovom donošenju. Kada se pravila donesu, treba da se zapišu i stave na neko vidno mjesto u školi – da se ne zaborave!

- **Pravila treba da važe za sve**

Pravila treba da se odnose na sve, a ne samo na neke ljude. Ako pravila važe samo za neke ljude, uvijek postoji dobar razlog da se ne poštuju.

- **Treba da su precizna i jasna**

Kada pišete pravila, pišite ih jednostavnim i razumljivim jezikom, i provjeravajte da li su svima jasna. Nije dobro ako isto pravilo za jednog učenika znači jedno, a za drugog, nešto drugo.

- **Treba da su ograničena u broju**

Ne treba pretjerivati i detaljisati. Kada se pretjeruje, pravila obično gube smisao. Pravila treba da se odnose samo na ono što je zaista važno za sve u zajednici.

- **Treba da su konkretna**

Bolje je kada su izražena u pozitivnom obliku. Na primjer: Treba da pomažemo jedni druge!, ali ako nije moguće sve izraziti na taj način onda treba reći i ono šta se ne očekuje, ili zabranjuje.

- **Treba da su primjenljiva**

Nema svrhe propisivati pravila koja se ne mogu ostvariti. Budite realni i propišite samo ono što je primjenljivo.

- **Treba da su obavezujuća**

Osnovni smisao donošenja pravila je njihova obaveznost. Obaveza može biti izražena na različite načine – putem obećanja, davanjem zakletve ili potpisa o pristajanju na pravila.

CILJ:

Učenci treba da: uče da razlikuju kooperativno (saradnja u grupi) od kompetitivnog (takmičenje u grupi) ponašanja i razumiju posljedice jednog i drugog oblika ponašanja po pojedinca i grupu.

Aktivnost

Analiziraju i vrednuju posljedice kooperativnog i kompetitivnog ponašanja članova grupe po grupu i njene članove; navode primjere i argumente u prilog kooperativnog ponašanja članova grupe.

Učenci diskutuju o tome koji je oblik interpersonalnih odnosa bolji (kooperativno ili kompetitivno ponašanje u grupi). Pri tom, situacije mogu varirati (sportski tim; proizvodna grupa; školsko odjeljenje i sl.)

Aktivnost (alternativno)

Procjena nivoa kooperacije u odjeljenju

Učenci mogu procijeniti nivo kooperativnosti u svom odjeljenju u odnosu na svaki od indikatora kooperativnog ponašanja grupe. Diskutuju zašto je to tako i na koji način bi mogli popraviti odnose u grupi (u odjeljenju).

DOGOVARANJE						
ŠTA ZNAČI DOGOVORITI SE?			KAKO IZGLEDA KADA NEMA DOGOVORA?			
Svi, ili većina učenika u odjeljenju prihvata zajednički dogovor kao svoj.			Svako u odjeljenju vuče na svoju stranu. Svaki učenik, ili pojedine grupe učenika imaju svoje želje i nastoje da ih nametnu drugim učenicima u odjeljenju.			

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

SARADNJA						
ŠTA JESTE SARADNJA?			ŠTA NIJE SARADNJA?			
Učenci se međusobno ispomažu, daju podršku, i ohrabruju jedni druge. Uspjeh cijelog odjeljenja doživljavaju kao svoj vlastiti uspjeh.			Učenci se međusobno nadmeću i nastoje da se dokažu pred drugima, posebno pred nastavnikom.			

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

OSJEĆANJE SIGURNOSTI	
ŠTA ZNAČI OSJEĆATI SE SIGURNO U ZAJEDNICI?	ŠTA ZNAČI NEMATI OSJEĆAJ SIGURNOSTI?
Učenici se osjećaju sigurnim, i slobodno pred drugima mogu da kažu ono šta osjećaju i misle.	Među učenicima vlada nepovjerenje i većina učenika se suzdržava da kaže ono što stvarno misli i osjeća.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

OSJEĆANJE ZAJEDNIŠTVA	
ŠTA ZNAČI OSJEĆATI PRIPADNOST?	ŠTA ZNAČI NEMATI OSJEĆAJ PRIPADNOSTI?
Svi ulažu sva svoja znanja i sposobnosti kako bi doprinijeli uspjehu odjeljenja.	Svaki učenik od sebe daje samo onoliko koliko se od njega traži – koliko se mora.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

OTVOREN I ISKREN RAZGOVOR	
ŠTA JE OTVORENA KOMUNIKACIJA?	ŠTA NIJE OTVORENA KOMUNIKACIJA?
U odjeljenju se o svemu otvoreno razgovara.	Učenici se suzdržavaju da otvoreno kažu šta žele ili osjećaju. Obično to kažu samo najboljem drugu ili drugarici.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

SUPROTNA MIŠLJENJA	
ŠTA JE TOLERANCIJA?	ŠTA JE NETOLERANCIJA?
Učenici u odjeljenju slobodno izražavaju suprotna mišljenja. Suprotna mišljenja su obično prilika da se razgovara i dogovori.	Izražavanje suprotnog mišljenja obično dovodi do svađe i razdora u odjeljenju.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

USPJEŠNO RJEŠAVANJE SUKOBA	
ŠTA ZNAČI USPJEŠNO RJEŠAVATI SUKOB?	ŠTA ZNAČI NJEGOVALI SUKOB?
Sukobi se rješavaju tako da svi budu zadovoljni. Nakon sukoba odjeljenje postaje jače.	Sukobi se zataškavaju, uopšte se ne rješavaju, ili se rješavaju tako da neko dobije, a neko izgubi. Nakon sukoba odjeljenje postaje slabije.

+ 3	+ 2	+ 1	0	- 1	- 2	- 3
-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam, uzroke i vrste konflikata u grupi (destruktivni i konstruktivni konflikti), njihove posljedice, i načine rješavanja konflikata (konstruktivno i nekonstruktivno rješavanje konflikata).

Aktivnost

Analiziraju primjere konflikata u grupi (uzrok, proces, posljedice) i predlažu načine konstruktivnog rješavanja konflikata; navode primjere i argumente u prilog konstruktivnog rješavanja konflikata u grupi.

Učenici mogu, koristeći se tabelom, da navedu primjere različitih vrsta sukoba (da navedu konkretne primjere). Neki primjeri se mogu detaljnije analizirati (faze u nastanku sukoba; način razrješenja sukoba itd.).

ZAŠTO SUKOB NASTAJE?		
Ponekad se dešava da iste stvari dvoje ljudi vide različito, ili su o istom čuli različite stvari. Na primjer, ti si čuo/la kako je Marko uvrijedio Stefana, a drugi tvrde suprotno – da je Stefan prvi počeo.	▶▶	SUKOB PODATAKA
Ponekad nešto želiš, ali to isto može da želi i neko drugi, ili misli da je za nas bolje nešto drugo. Na primjer, želiš da izađeš vani, ali ti majka kaže kako je sada vrijeme za učenje, ili želiš da sjediš u prvoj klupi, ali to može da želi i neko drugi.	▶▶	SUKOB POTREBA
Vrijednosti su nešto što smatramo važnim i vrijednim za nas, ali to ne znači, da je isto to vrijedno i za druge. Na primjer, ti možda voliš rok muziku, a neko drugi više cijeni folk muziku.	▶▶	SUKOB VRIJEDNOSTI

Aktivnost (alternativno)

Kako se odnosimo prema sukobu u svojoj zajednici

Učenici razgovaraju o vlastitom ponašanju u situaciji kada sukob postoji u njihovoj zajednici, u odjeljenju. Koriste se opisima situacija (vidi prilog) i raspravljaju koji oblik ponašanja je prisutan, koji je bolji i kako bi trebalo da se riješi.

ŠTA TI URADIŠ KADA SAZNAŠ DA SUKOB U ODJELJENJU POSTOJI?	
😊	☹️
<ul style="list-style-type: none"> • Nastojiš da se uključiš i pomogneš da se sukob riješi! • Kažeš: Da vidimo o čemu se tu radi! • Kažeš: Da vidimo kako da to riješimo! 	Kažeš: <ul style="list-style-type: none"> • Nije me briga! • Neka to sami riješe! • Oni su takvi! • Nema tu pomoći!

KAKO SE TI UKLJUČUJEŠ U SUKOB?	
😊	☹️
<ul style="list-style-type: none"> • Razmišljaš o problemu koji se pojavio. • Trudiš se da razumiješ obje strane u sukobu. • Daješ prijedloge kako da se rješi sukob. • Pomažeš u rješavanju sukoba. 	<ul style="list-style-type: none"> • Razmišljaš o sebi: A gdje sam ja tu? • Staješ na jednu stranu. • Dolivaš ulje na vatru. • Pomažeš u produbljivanju sukoba.

DO KAKVIH PROMJENA DOVODI SUKOB U TVOM ODJELJENJU?	
😊	☹️
<ul style="list-style-type: none"> • Dogovorili ste nova pravila. • Dogovorili ste novi način rada. • Nešto novo ste saznali. • Bolje se družite. • Otvorenije razgovarate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Međusobno ne razgovarate. • Međusobno se izbjegavate. • Družite se samo unutar zavađenih strana.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- objašnjava značaj grupnih normi;
- razlikuje kooperativno od kompetitivnog ponašanja članova grupe;
- navodi zašto nastaju konflikti;
- navodi osnovne faze konflikata.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava način donošenja i održavanja normi u grupi – razumije važnost poštovanja normi za održanje i funkcionisanje grupe;
- razlikuje kooperativno (sarađnja u grupi) od kompetitivnog (takmičenje u grupi) ponašanja i vrednuje posljedice jednog i drugog oblika ponašanja po pojedinca i grupu;
- navodi pojam, uzroke i vrste konflikata u grupi (destruktivni i konstruktivni konflikti), i objašnjava njihove posljedice i način rješavanja (konstruktivno i nekonstruktivno rješavanje konflikata).

4.

POGLAVLJE

KOMUNIKACIJA U GRUPI

Mi neprestano međusobno komuniciramo na različite načine. U ovom poglavlju naučićeš koje su osnovne funkcije komunikacije i na koji način ljudi međusobno komuniciraju. Saznaćeš šta je verbalna, a šta neverbalna komunikacija. Važno je da upoznaš tehnike efikasnog komuniciranja.

TEME

KOMUNIKACIJA U GRUPI

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI		
	Sadržaj programa:	časova
IV	KOMUNIKACIJE U GRUPI	
10	Tema: KOMUNIKACIJA U GRUPI	10

TEMA 10

KOMUNIKACIJA U GRUPI

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju funkciju, sadržaj i tipove komunikacije u grupi;
- upoznaju i razlikuju verbalnu i neverbalnu komunikaciju;
- upoznaju i osnovne tehnike efektivnog komuniciranja.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA SU GLAVNE FUNKCIJE KOMUNIKACIJE U GRUPI?

OSNOVNI POJMOVI: *komunikacija, sadržaj komunikacije, tipovi komunikacije u grupi*

Komunikacija je složen vid simboličke interakcije između dvoje ili više ljudi, a odvija se putem simbola i raznih signala za razmjenu informacija. Naše riječi, mimika, gestovi, boja glasa, služe da prenesemo i otkrijemo drugima svoje ideje, namjere, misli, ali često i da sakrijemo svoja prava osjećanja ili ciljeve. Komunikacija ima sadržajni i odnosni aspekt. Sadržajni aspekt komunikacije podrazumijeva prenošenje neke informacije, obavještenja o predmetu, osobi, događaju i sl, a odnosni, način kako to činimo. Komunikacijom ljudi razmjenjuju svoje misli, ideje, stavove, namjere i međusobno koordiniraju svoje aktivnosti. Prema sadržaju, komunikacija se može odnositi na organizaciju rada grupe, na konkretne zadatke ili na emocionalno-socijalne potrebe članova grupe. Komunikacija u grupi može biti više formalna ili neformalna, više centralizovana ili decentralizovana, horizontalna ili vertikalna.

KOJE SU VRSTE I OBLICI KOMUNIKACIJE?

OSNOVNI POJMOVI: *verbalna i neverbalna komunikacija*

Verbalna komunikacija pomoću riječi (sistema verbalnih simbola), predstavlja najviši i naj-savršeniji vid komunikacije za tačno prenošenje apstraktnih ideja, za precizno formulisanje složenih poruka i izražavanje suptilnih razmišljanja i osjećanja. Pored riječi u komunikaciji s drugim ljudima, svjesno ili nesvjesno, kontrolisano ili spontano, mi koristimo i mimiku, razne gestove, stil odijevanja i sl, što sve predstavlja neverbalnu komunikaciju. *Neverbalna komunikacija* je pretežno vrsta spontane komunikacije, kojom jedinice bez riječi – gestovi-

ma, izrazom lica, pogledom ili bojom glasa, izražavaju i razmjenjuju svoje namjere, emocije, raspoloženje, stavove i želje. U zavisnosti od toga koja vrsta znakova se koristi postoji više oblika komunikacije bez riječi: paralingvistička, posturalna, kinezička i proksemička komunikacija.

KAKO UČINITI KOMUNIKACIJU USPJEŠNOM?

OSNOVNI POJMOVI: *prepreke u komunikaciji, nenasilna komunikacija, aktivno slušanje*

Dobro sročena poruka je jedan od najvažnijih elemenata uspješne komunikacije. Da bi poruku učinili prihvatljivom treba voditi računa o samoj poruci (o njenoj dužini, jasnoći i smislu), ali i o sagovorniku (o njegovom znanju, iskustvu, sistemu vrijednosti i sl.). Među preprekama u komunikaciji posebno česte su: *fizičke prepreke, iskustvene prepreke, perceptivne prepreke, motivacione i emocionalne prepreke, kulturološke prepreke* itd. Ista poruka zavisno od toga kako je sročena (formulisana) može imati različite posljedice u komunikaciji. Psiholog Maršal Rozenberg, tvorac originalnog modela *nenasilne komunikacije*, smatra da istu stvar možemo reći tako da kod sagovornika izazovemo želju za osvetom („zmijskim jezikom”), ali i jezikom tolerancije, miroljubivosti i saosjećanja („jezikom žirafe”). Za uspješnu komunikaciju posebno je važno slušati sagovornika (tačno utvrditi šta on želi da nam saopšti). *Aktivno slušanje* podrazumijeva određena pravila slušanja koja se mogu lako naučiti i primjenjivati u svakodnevnoj komunikaciji.

LITERATURA

- Zvonarević, M.: *Sistem komunikacija* (str. 370–401) *Sistem komunikacija*: sadržaj i forme poruke; nesporazumi u komunikacijama; teorija informacije; komunikacijske veze; komunikacijska sredstva; štampa; radio; film; televizija; komunikativna vrijednost poruke (ukupno: 30 str.)
- Ror, N.: *Komunikaciona struktura* (str. 171–186) *Komunikaciona struktura*: obimnost i važnost komunikacija u grupi; proučavanje komunikacione strukture; tipovi komunikacione mreže; neki faktori koji utiču na efekat tipa mreže; raspodjela komunikacija po obimu; komunikacije u organizaciji; vertikalna i horizontalna komunikacija i njihov sadržaj (ukupno: 15 str.)

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju funkciju, sadržaj i tipove komunikacije u grupi.

Aktivnost

Analiziraju tipove komunikacije u grupi.

Učenici analiziraju različite tipove komunikacije u grupi. Nalaze primjere za sljedeće primjere komunikacije u grupi:

formalna komunikacija – neformalna komunikacija
centralizovani tip komunikacije – decentralizovani tip komunikacije
vertikalna komunikacija – horizontalna komunikacija

Utvrđuju koji sadržaji komunikacije dominiraju (komunikacija u vezi s obavljanjem tekućih poslova i zadataka grupe; komunikacija koja se odnosi na opšta pitanja i organizaciju rada grupe; komunikacija koja je izraz socio-emocionalnih potreba članova grupe).

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i razlikuju verbalnu i neverbalnu komunikaciju.

Aktivnost

Neverbalna komunikacija

Učenici analiziraju i demonstriraju pojedine znake neverbalne komunikacije.

PARALINGVISTIČKA KOMUNIKACIJA	visina glasa, akcent, boja glasa, ritam rečenice
POSTURALNA KOMUNIKACIJA	tjelesni položaj, stav tijela
KINEZIČKA KOMUNIKACIJA	pokreti ruku, šake i prstiju, glave, lica (posebno, očiju i usana), kao i pokreti nogu i čitavog tijela
PROKSEMIČKA KOMUNIKACIJA	počiva na prostornim znacima, na zauzimanju određenog položaja u prostoru i rastojanja tokom komunikacije

Aktivnost (alternativno)

Neverbalna komunikacija – izraz lica

Na osnovu fotografija učenici opisuju emotivno stanje osobe!

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i osnovne tehnike efektivnog komuniciranja.

Aktivnost

Analiza prepreka u komunikaciji

Kao uvod može poslužiti igra „gluvih telefona“. Učenici, zatim, navode primjere nespo- razuma u komunikaciji (primjeri treba da budu iz realnog života), a zatim ih analiziraju (utvrđuju njihov uzrok). *Teorija informacija* je utvrdila niz prepreka koje mogu otežati ili čak onemogućiti komunikaciju. Među preprekama u komunikaciji posebno česte su:

FIZIČKE PREPEREKE	odnose se na broj informacija koje je svako od nas u stanju odjednom da primi
ISKUSTVENE PREPEREKE	odnose se na razlike u znanju, iskustvu i mogućnostima
PERCEPTIVNE PREPEREKE	odnose se na razlike u opažanju
MOTIVACIONE I EMOCIONALNE PREPEREKE	odnose se na razlike u željama, namjerama, očekivanjima sagovornika
KULTUROLOŠKE PREPEREKE	kulturne razlike

Aktivnost (alternativno)

Kako da kažeš ono što želiš, a da ne vrijeđaš?

Koristeći sljedeće tabele učenici uvježbavaju tehniku nenasilne komunikacije. Učenici se dijele u parove i vježbaju tehnike nenasilne komunikacije.

KAKO DA VRIJEĐAŠ, A DA NE KAŽEŠ NIŠTA O ONOME ŠTA ZAPRAVO ŽELIŠ?	KAKO DA KAŽEŠ ONO ŠTO ŽELIŠ, A DA NE VRIJEĐAŠ?
<p>Kažeš:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ti si spletkaroš • ti si neuredan • ti si ljenčuga • kretenu • majmune... 	<ul style="list-style-type: none"> • Govori o postupku, o onome što ti je zasmatalo, a ne o njemu lično! ↓ • Reci kako se ti osjećaš zbog takvog njegovog postupka! ↓ • Predloži nešto – reci šta ti u stvari želiš! ↓ • Objasni svoj prijedlog – reci zašto misliš da je tako bolje!

EVO KAKO TO IZGLEDA!

<i>Što tačnije opiši postupak druge osobe!</i>	<i>Reci kako se osjećaš u vezi s tim!</i>	<i>Reci šta ti zapravo želiš!</i>	<i>Reci zašto misliš da je tako bolje!</i>
→	→	→	→
PRIMJERI ZA OPIS POSTUPKA:	PRIMJERI ZA TVOJA OSJEĆANJA:	PRIMJERI ZA TVOJE ŽELJE:	RAZLOZI ZA TVOJE ŽELJE:
↓	↓	↓	↓
<i>Kada čujem da tako pričaš o Marini...</i>	<i>Stid me je i/ili odmah poželim da odem...</i>	<i>...a željela bih da razgovaramo s Marinom i vidimo da li je to zaista istina.</i>	<i>Tako ćemo biti sigurni da nijesmo nepravedni prema Marini.</i>
<i>Kada vidim da razbacuješ stvari po sobi...</i>	<i>ljuta sam i povrijeđena...</i>	<i>...a ono što bih ja u stvari željela jeste da napravimo dogovor oko spremanja sobe i da ga se pridržavamo.</i>	<i>Tako ćemo ubuduće izbjeći nesporazume.</i>

Aktivnost (alternativno)

Aktivno slušanje

Učenici se dijele u manje grupe od po tri učesnika. Jedan od učesnika priča neki događaj iz svog života (šta mi se dogodilo), drugi je u ulozi slušaoca, a treći je posmatrač. Posmatrač pažljivo prati slušaoca i na kraju koristeći se primjerima (vidi tabele) ukazuje kakav je bio slušalac (navodi pozitivne i negativne primjere). Učenici zatim mijenjaju uloge.

STVARNO TE SLUŠAM!	
KAKO TO IZGLEDA?	KAKO NE TREBA?
<ul style="list-style-type: none">• Pokaži kako ti je stalo da saslušas šta Marko ima da ti kaže.• Pokaži Marku da imaš dovoljno vremena za njega.	<ul style="list-style-type: none">• Nervozno lupkaš nogama.• Gledaš na stranu.• Gladaš na sat.• Požuruješ ga.• Nestrpljivo zapitkuješ.• Zijevas.• Dobacuješ drugima u prolazu.

SLUŠAM TEBE, A NE SEBE!	
KAKO TO IZGLEDA?	KAKO NE TREBA?
<ul style="list-style-type: none">• Pažljivo slušaj i pazi da ti nešto važno ne promakne!• Posmatraj ga i vidi šta ti njegovi pokreti govore!• Učestvuj u razgovoru i podrži ga da ti sve do kraja objasni!	<ul style="list-style-type: none">• Dok Marko govori, ti misliš o sebi i o onome šta se tebi dogodilo.• Misliš o time šta će sljedeće reći.• Prekidaš razgovor da bi rekao nešto o sebi.• Skrećeš temu na nešto drugo.• Poput papagaja ponavljaš njegove riječi, ili govoriš „mmm...“, „aaa...“ i sl.

DA LI SAM TE DOBRO RAZUMIO?	
KAKO TO IZGLEDA?	KAKO NE TREBA?
<ul style="list-style-type: none">• Ne pravi se da razumiješ ako ne razumiješ!• Proveri da li si sve dobro razumio. Npr. „<i>Da li griješim kada mislim da si ti...?</i>“, ili „<i>Jesam li te dobro razumjela kada mislim da...?</i>“	<ul style="list-style-type: none">• Već si smislio kakav ćeš mu odgovor dati i samo čekaš da već jednom završi...

UVAŽAVAM TE!	
POTRUDI SE DA STVARNO RAZUMIJEŠ ŠTA ŽELI I ŠTA OSJEĆA TVOJ SAGOVORNIK. TIME POKAZUJEŠ DA GA RAZUMIJEŠ I UVAŽAVAŠ.	

Aktivnost (alternativno)

Kako da prepoznaš šta drugi želi i osjeća?

Učenici analiziraju različite načine reagovanja u situacijama kada nam neko saopštava svoje doživljaje i osjećanja. Nastavnik uvodi učenike u situaciju: *Zamislite sebe, kao da vam se upravo ovo dogodilo!*

UPRAVO MI SE DOGODILO:

Krenula sam na odmor. Jedva sam čekala da uhvatim malo zraka i da pojedem sendvič koji sam donijela od kuće. Na hodniku me zaustavila nastavnica i zamolila da se vratim u učionicu i da obrišem tablu. Rekla je da ćemo imati pismeni i da je potrebno da tabla bude čista. Odmah sam krenula u učionicu s namjerom da obrišem tablu i da se konačno malo odmorim. Tama kada sam očistila tablu i krenula na odmor, u učionicu su ušla dva dječaka. Odmah su ispisali cijelu tablu. Jedan od njih je čak razbacao papire koji su stajali na nastavničinom stolu. Jedva sam ih ubjedila da izađu. Tek što sam složila papire na stolu, u učionicu je ušla nastavnica, a za njom i učenici iz mog odjeljenja. Odmah je prišla stolu i počela da me sumnjičavo gleda tražeći neki papir. Pokušala sam da objasnim u kakvoj sam gužvi bila, ali me nije slušala. Kada je vidjela da ni tabla nije očišćena, rekla je da je ne interesuju moja izvinjenja, i da će me zbog ovoga prijaviti direktoru. Tama kada sam opet otvorila usta da nešto kažem, ona me je ljutito prekinula: „*Poštedi me te tvoje priče i izađi napolje!*“ Grozno se osjećam zbog ovoga!

Nakon čitanja priče nastavnik kaže: *Zamislite da ste to ispričali svom drugu/drugarici, a on/ona ti kaže...*

GLUMAC	Ma šta te briga, pa nije to ništa! Nema razloga da se tako osjećaš, hajde razvedri se!
FILOZOF	Znaš šta ću ti reći: <i>Poslije kiše uvijek dođe sunce. Život je takav, stvari ne idu baš uvijek onako kako mi želimo.</i>
SAVJETNIK	Znaš šta u stvari treba da uradiš. Idi pravo kod nastavnice i kaži: „<i>Pogriješila sam!</i>“. Obriši tu tablu, sjedi i radi pismeni. Ako si pametna nećeš sebi dozvoliti da se više kačiš s nastavnicom.
ISLJEDNIK	Da li si i ranije imala neki sukob sa tom nastavnicom? Da nijesi možda vidjela koja je pitanja spremila za pismeni?

ADVOKAT	Mogu da razumijem nastavnicu. Ona je vjerovatno na stolu zaboravila zadatke koje je pripremila za pismeni, pa se iznervirala. Uh, a kada je tek vidjela da ni tabla nije očišćena, srećna si što nijesi i gore prošla.
SAŽALJENJE	Pa to je strašno, toliko mi te je žao da mi se plače. Jadna ti. Baš si ti neka nesrećnica. Uvijek ti se dešavaju takve stvari.
EMPATIJA	Uf, pa to je baš bilo neprijatno. Da te tako izvrijeđa pred cijelim odjeljenjem, i to poslije svega što si uradila, mora da je bilo teško podnijeti.

Nakon svakog odgovora učenici utvrđuju kako bi se osjećali. Svoje osjećanje mogu da izraze skalom:

- razumije me
- ne sluša me
- ne razumije me

Zatim i da kažu šta bi rekli!

Rekao/rekla bih: _____

Na kraju razgovaraju o tome koji odgovor je najbolji i zašto. Razgovaraju o tome šta je empatija (razumjeti drugu osobu u njenoj situaciji; osjetiti šta druga osoba osjeća i misli u njenoj situaciji; razumjeti osjećanja i potrebe druge osobe).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi sadržaj i tipove komunikacije u grupi;
- razlikuje verbalnu i neverbalnu komunikaciju;
- navodi tehnike efektivnog komuniciranja.

NA VIŠEM NIVOU:

- analizira komunikacionu strukturu škole;
- objašnjava ulogu neverbalne komunikacije;
- primjenjuje tehnike efikasnog komuniciranja.

5.

POGLAVLJE

RUKOVOĐENJE I ODLUČIVANJE

Grupa obično ima vođu, onoga koji usmjerava grupu. U ovom poglavlju ćeš naučiti koje osobine ima uspješan vođa, i kako se demokratski rukovodi grupom. Pored toga, treba da naučiš kako se donose odluke u grupi i kakvi odnosi mogu da postoje između vođe i sljedbenika.

TEME

VOĐSTVO

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI

	Sadržaj programa:	časova
V	RUKOVOĐENJE I ODLUČIVANJE	
11	Tema: VOĐSTVO	10

TEMA 11

VOĐSTVO

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju ulogu, zadatke i psihosocijalne osobine vođe;
- uče da razlikuju demokratsko od autokratskog rukovođenja grupom;
- upoznaju različite načine i proces donošenja odluka u grupi i razumiju vrijednost grupnog (demokratskog) odlučivanja;
- upoznaju psihodinamiku odnosa vođe – sljedbenici (poltronstvo; fenomen cezarizma...) i razumije posljedice takvih odnosa.

SADRŽAJI PROGRAMA:

KOJE ZADATKE I PSIHOSOCIJALNE OSOBINE IMA VOĐA

OSNOVNI POJMOVI: *vođa (rukovodilac), vođstvo (rukovođenje)*

Osoba koja presudno utiče na ostale članove grupe naziva se *vođom* (engl. *leader*), a ponašanje kojim usmjerava djelatnost grupe, naziva se *vođstvo* (engl. *leadership*) ili rukovođenje. *Uloga vođe* je složena i podrazumijeva obavljanje niza značajnih funkcija i zadataka u grupi i za grupu. Među zahtjevima koji se postavljaju pred vođu, kao posebno važni izdvajaju se: *stručni* (od vođe se očekuje da dobro vlada strukom, pitanjima kojima se grupa bavi), *socijalni* (od vođe se očekuje da ima sposobnost planiranja, organizovanja i rukovođenja) i *psihološki* (mora biti sposoban da motiviše ljude i da uspješno rješava međuljudske odnose u grupi). Tradicionalno se smatra da je inteligencija (sposobnost logičkog razmišljanja) presudna u razlikovanju uspješnog od manje uspješnog rukovodioca. Savremeni teoretičari, među kojima je istaknut Goleman, ne slažu se s ovom tezom. Goleman tvrdi da emocionalna, a ne logička inteligencija, presudno određuje ko će od rukovodilaca biti uspješan, a ko ne.

ŠTA JE SUŠTINA DEMOKRATSKOG, A ŠTA AUTOKRATSKOG TIPA RUKOVOĐENJA?

OSNOVNI POJMOVI: *demokratski stil, autokratski stil rukovođenja*

Već 1939. god. Levin, Lipit i Vajt vrše istraživanja efekata tri različita stila rukovođenja: autokratskog, demokratskog i liberalnog stila. *Autokratski stil* podrazumijeva vođu koji sve od-

luke donosi sam, bez obavještanja ili konsultovanja ostalih članova grupe. *Demokratski stil* podrazumijeva vođu koji stvara uslove u kojima svi članovi grupe imaju mogućnost i osjećaj da ravnopravno učestvuju u donošenju odluka grupe. Najzad, *liberalni stil* podrazumijeva vođu koji se neposredno ne miješa u rukovođenje, već dopušta grupi da se sama dogovora i donosi odluke. Goleman navodi čak šest *liderskih stilova*, od kojih su četiri *rezonantna*, a dva *disonantna*. Rezonantni stilovi (vizionarski, trenerski, afilijativni i demokratski stil), počivaju na saradnji, kooperaciji vođe i sljedbenika, dok su disonantni (diktiranje tempa i zapovjednički stil) zasnovani na kompeticiji (takmičenju). Kako izgledaju ovi stilovi i kada ih je opravdano primjenjivati? Postoje dvije dimenzije i četiri osnovne orijentacije u rukovođenju. Prvu dimenziju čine *orijentacija na ciljeve*, koju karakteriše težnja da se postigne visok rezultat, i njoj suprotna *orijentacija na ljude*, koju odlikuju dobri međuljudski odnosi i zadovoljstvo grupom. Drugu dimenziju čine *orijentacija na stabilnost*, koju karakteriše briga za održavanje stabilnih odnosa u grupi u dužem periodu, i njoj suprotna *orijentacija na razvoj*, koju karakteriše težnja ka sve višim ciljevima, promjenama i razvoju organizacije. Umješnost rukovođenja sastoji se u spobnosti da se pomire ovi suprotni ciljevi grupe.

KOJE SU KARAKTERISTIKE PROCESA GRUPNOG ODLUČIVANJA?

OSNOVNI POJMOVI: *odluka, odlučivanje, grupno odlučivanje*

Odluka je rezultat procesa odlučivanja. Odlučivanje je misaoni proces koji se sastoji u prepoznavanju, razmatranju i izboru jednog od mogućih rješenja, akcija, stavova koji vode nekom željenom stanju. To je izbor jedne između više mogućnosti. *Grupno odlučivanje* je složen, višefazni proces donošenja odluke u kojem mogu da učestvuju svi članovi grupe. Završava se donošenjem nekog zaključka u ime te cijele grupe o nekom pitanju koje se odnosi na grupu. Ovaj proces donošenja odluke, posebno kada je u pitanju vitalno važna odluka, može da potraje duže i da ima više povezanih etapa. Kakva će biti strategija donošenja odluka u grupi zavisi u velikoj mjeri od prirode grupe i njenog sastava, zatim od prirode i težine zadatka koji treba riješiti, kao i od tipa vođstva. Da bi grupno odlučivanje bilo uspješno, potrebno je da se ispune neki uslovi: da se prikupi što više značajnih, relevantnih podataka za donošenje odluke, da se čuju različita mišljenja, da članovi kompaktne grupe podjednako pažljivo slušaju i odmjeravaju sva mišljenja (naročito ona suprotna njihovom), da kontrolišu svoje emocije i želje, da za svaki problem konsultuju odgovarajućeg stručnjaka i da se oslobode težnje ka konformiranju.

KAKAV JE ODNOS VOĐE I SLJEDBENIKA?

OSNOVNI POJMOVI: *sljedbenici, fenomen cezarizma*

Nema vođe bez sljedbenika. Da bi sljedbenici prihvatili vođu, on u izvjesnom smislu mora ličiti na njih, mora dijeliti s njima iste osnovne vrijednosti, stavove, način mišljenja, uvjerenja itd. Neki sljedbenici se, prije svega, vezuju za ličnost vođe, prate ga i podržavaju bez

obzira na ideje i ideologiju koju vođa zastupa. Drugi se opet više vezuju za ideje (ideologiju). Racionalno procjenjuju da je određeni vođa najbolji zastupnik ideje za koju se i sami zalažu i prate i dok je tako, podržavaju svog vođu. Kada, međutim, procijene, s pravom ili ne, da je njihov vođa napustio njihovu zajedničku ideju, oni takvom vođi okreću leđa i napuštaju ga. Često se dešavalo tokom istorije da harizmatičke vojne, političke ili vjerske vođe svoju ličnu vlast, uz plebicitarnu podršku naroda, prošire na sve sfere društva i države i da je učine neograničenom. Ovakva apsolutna vlast u pogledu obima, sredstava i vremena vladanja, naziva se despotskom vlašću ili „cezarizmom“.

LITERATURA

- Rot, N.: **Vođstvo i Načini rukovođenja** (str. 207–217; 239–246) *Vođstvo*: pojam vođstva; definicije vođe; vrste vođa; pitanje potrebe vođstva; teorije o vođstvu. *Načini rukovođenja*: demokratsko i autokratsko rukovođenje; uspješna grupa i uspješno rukovođenje. (ukupno: 15 str.)
- Zvonarević, M.: **Socijalna moć i rukovođenje** (str. 444–458) *Socijalna moć i rukovođenje*: socijalna moć u animalnim zajednicama; pojam socijalne moći; centri socijalne moći; uticaj i aktivnost, količina socijalne moći; akcioni ciklus; upravljanje i rukovođenje. (ukupno: 14 str.)
- Zvonarević, M.: **Uloga rukovodioca i njegove psihološke osobine** (str. 459–481) *Uloga rukovodioca i njegove psihološke osobine*: vođa, glavar, rukovodilac, metode i stilovi rukovođenja; psihosocijalne osobine vođe; uloga i zadaci vođe; izvori socijalne moći vođa. (ukupno: 22 str.)
- Zvonarević, M.: **Vođe i sljedbenici** (str. 483–502) *Vođe i sljedbenici*: psihodinamika odnosa vođa – sljedbenik; fenomen cezarizma; društvene elite kao vođe. (ukupno: 19 str.)
- Rot, N.: **Antidemokratska orijentacija i autoritarna ličnost i Političko opredjeljenje i autoritarnost** (str. 306–320) *Antidemokratska orijentacija i autoritarna ličnost*: problem istraživanja; antisemitizam i antidemokratska orijentacija; etnocentrizam; politički konzervativizam; autoritarna ličnost; vrijednost i kritika Adornovog istraživanja. *Političko opredjeljenje i autoritarnost*: Ajzenkovo shvatanje i kritika tog svatanja; shvatanje Rokiča i drugih. (ukupno: 14 str.)

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju ulogu, zadatke i psihosocijalne osobine vođe.

Aktivnost

Na primjerima objašnjavaju različite vrste moći kojima vođa raspolaže.

Učenici razgovaraju o vrstama moći kojima pojedine vođe raspolažu (lična – referentna moć; legitimna – formalna moć) i nalaze primjere za različite tipove vođa.

	IMA REFERENTNU MOĆ	NEMA REFERENTNU MOĆ
IMA LEGITIMNU MOĆ	IDEALNI VOĐA	„FORMALNI VOĐA“
NEMA LEGITIMNU MOĆ	NEFORMALNI VOĐA	NIJE VOĐA

Aktivnost

Upoznaju osnovne funkcije (ulogu, zadatke) koje vođa ima u grupi.

Učenici u grupama identifikuju zadatke koji se postavljaju pred vođu. Nakon grupnog rada, svi zajedno uz pomoć nastavnika sistematizuju zadatke vođe.

OSNOVNE FUNKCIJE VOĐE (Kreč, D. 1962)

STVARALAC POLITIKE	Daje ideje; Utvrđuje ciljeve i politiku grupe...
PLANER	Odlučuje o načinu i sredstvima ostvarivanja ciljeva... Šta, ko, kada i kako treba da radi...
KOORDINATOR	Koordinira aktivnosti i nadgleda ostvarivanje ciljeva grupe...
STRUČNJAK	Obezbjeđuje potrebne stručne informacije... Podučava, upućuje, usmjerava, pomaže i sam uči...
PREDSTAVNIK GRUPE	Zastupa grupu pred drugima, zalaže se za njene interese; Brani grupu od napada...
KONTROLOR ODNOSA	Brine o odnosima u grupi (grupna atmosfera); smanjivanje konflikata u grupi...
ONAJ KOJI NAGRAĐUJE I KAŽNJAVA	Odobrava ili neodobrava određena ponašanja članovima grupe... Nagrađuje i sankcioniše...
ARBITAR I POSREDNİK	Posređuje... Presuđuje u odnosima među članova... Daje konačnu riječ...

SPOREDNE FUNKCIJE VOĐE (Kreč, D. 1962)

PRIMJER (UZOR)	Služi kao model... Pokazuje šta je ispravno, a šta nije... Pokazuje kako se treba ponašati, a kako ne...
SIMBOL GRUPE	Služi kao reprezent... Spoljašni simbol grupe... Slika vođe...
SUPSTITUT ZA LIČNU ODGOVORNOST	Omogućuje pojedincima da se oslobode teškoće odlučivanja i odgovornosti za odluke...
IDEOLOG	Formuliše stavove, uvjerenja, norme... Određuje smjer, pokazuje put posebno u kriznim situacijama...
OČINSKA FIGURA	Služi kao sredstvo za investiranje +/- emocija...
ŽRTVENI JARAC	Meta za ispoljavanje agresivnosti... Žrtveni jarac!

Aktivnost

Utvrđuju osnovne zahtjeve koji se postavljaju pred vođu.

Na osnovu utvrđenih uloga i zadataka vođe u grupama identifikuju pojedine zahtjeve koji se postavljaju pred vođu (Koje sposobnosti i osobine treba da ima uspješan vođa?).

ZAHTJEVI KOJI SE POSTAVLJAJU PRED RUKOVODIOCA (Zvonarević M. 1978)

STRUČNI	SOCIJALNI	PSIHOLOŠKI
UČITELJ	ORGANIZATOR	PSIHOLOŠKI OSLONAC
POMAGAČ	ARBITAR	NOSILAC ODGOVORNOSTI
UČENIK	INFORMATOR	„ŽRTVENI JARAC“
	KADROVIK	

Aktivnost

Analiziraju kompetencije rukovođenja (Goleman).

Analiziraju komponente emocionalne inteligencije koje je Goleman izdvojio kao ključne za uspješno rukovođenje (kompetencije vođe). Zašto su one važne?

LIČNE KOMPETENCIJE (RAZUMIJEVANJE SEBE I SPOSOBNOST UPRAVLJANJA SOBOM)	DRUŠTVENE KOMPETENCIJE (RAZUMIJEVANJE I SPOSOBNOST UPRAVLJANJA ODNOSIMA S DRUGIM LJUDIMA)
SAMOSVIJEST	DRUŠTVENA SVIJEST
<ul style="list-style-type: none">• Poznavanje i vladanje sopstvenim emocijama• Poznavanje sebe, svojih dobrih i loših strana• Samopouzdanje, vjera u vlastite snage	<ul style="list-style-type: none">• Empatija (razumijevanje i saosjećanje)• Svijest o organizaciji (razumijevanje strukture i dinamike organizacije)• Predusretljivost (prepoznavanje i zadovoljavanje potreba drugih ljudi)
VLADANJE SOBOM	UPRAVLJANJE ODNOSIMA
<ul style="list-style-type: none">• Emocionalna samokontrola• Transparentnost (otvorenost za druge)• Prilagodljivost• Težnja za uspjehom• Inicijativa• Optimizam	<ul style="list-style-type: none">• Rukovođenje zasnovano na privlačnosti vizije (cilja)• Liderstvo (uticaj zasnovan na prihvatanju)• Podsticanje drugih ljudi na usavršavanje (briga za njihov razvoj)• Upravljanje sukobima• Stvaranje i gajenje veza (mreža komunikacije)• Kooperativni rad i stvaranje timova

CILJ:

Učenici treba da: uče da razlikuju demokratsko od autokratskog rukovođenja grupom.

Aktivnost

Na primjerima objašnjavaju, vrednuju i navode posljedice različitih stilova rukovođenja grupom (demokratski, autokratski, liberalni tip rukovođenja); navode argumente u prilog demokratskog oblika rukovođenja.

STILOVI RUKOVOĐENJA (Levin, Lipit i Vajt, 1939)

- AUTOKRATSKI STIL
- DEMOKRATSKI STIL
- LIBERALNI (LESE-fer)

Učenici se upoznaju s rezultatima istraživanja efekata rukovođenja (Levin, Lipit, Vajt) i vode diskusiju. Dije se u grupe, a svaka od njih ima zadatak da brani vrijednosti jednog stila rukovođenja (ostale grupe braneci svoj stil osporavaju druge).

Aktivnost (alternativno)

Kako reaguje autokratski, a kako demokratski vođa?

Učenici se upoznaju s tipičnim reakcijama autokratskog i demokratskog rukovodioca, zatim u grupama navode argumente u prilog demokratskog tipa rukovođenja.

	AUTOKRATSKI	DEMOKRATSKI
ŠTA SU ČLANOVI ZA VOĐU?	Ljudi koji treba da slušaju (izvršavaju naredjenja)	Potencijal u koji treba dugoročno ulagati
KO TREBA DA DONOSI ODLUKE?	Odluke treba da donosi vođa!	Odluke se donose zajedno
KAKO SE OSTVARUJE UTICAJ NA ČLANOVE GRUPE?	Na osnovu autoriteta položaja (Ja sam šef i dok je tako ti si dužan da slušaš!)	Na osnovu ličnog autoriteta (stručnosti, ljudskih kvaliteta...)
ŠTA ZNAČI STVORITI DOBRU ATMOSFERU U GRUPI?	Zavesti strogu disciplinu (obezbijediti poslušnost)	Imati zadovoljne i motivisane ljude
KAKO SE PODSTIČU ČLANOVI GRUPE NA AKTIVNOST?	Naredbama, strahom od kazne... (spoljašnja motivacija)	Dogovaranjem... (unutrašnja motivacija)
ŠTA SE OČEKUJE OD POJEDINIH ČLANOVA GRUPE?	Poslušnost	Inicijativa i saradnja
KAKO TREBA REAGOVATI NA GREŠKE ČLANOVA GRUPE?	Odmah kazniti!	Sagledati uzroke!
KAKO SE TREBA ODNOSITI PREMA SUKOBIMA U GRUPI?	Odmah ih ugušiti... kazniti krivce!	Razgovarati i rješavati sukobe!

Aktivnost

Stilovi rukovođenja (Goleman, D.)

Učenici se dijele u grupe. Svaka grupa ima zadatak da predstavi jedan od šest Golemanovih stilova rukovođenja (da napiše kratak izvještaj i da ga prezentuje ostalim učenicima).

REZONANTNI: (KOOPERATIVNI)	DISONANTNI: (KOMPETITIVNI)
<ul style="list-style-type: none"> • VIZIONARSKI STIL • TRENERSKI STIL • AFILIJATIVNI STIL • DEMOKRATSKI STIL 	<ul style="list-style-type: none"> • STIL DIKTIRANJA TEMPA • ZAPOVJEDNIČKI STIL

Nakon predstavljanja osnovnih karakteristika pojedinih stilova rukovođenja učenici se upoznaju s osnovnim dimenzijama orijentacije rukovođenja, a zatim utvrđuju koji stil odgovara pojedinim orijentacijama (vidi sliku u Udžbeniku).

Dimenzije orijentacije rukovođenja:

- **Orijentacija prema ciljevima**, koju karakteriše težnja da se ostvari rezultat.
- **Orijentacija prema međuljudskim odnosima**, koju odlikuje usmjerenost na ljude i na njihovo zadovoljstvo na poslu.
- **Orijentacija na stabilnost**, koju karakteriše briga za održavanje stabilnih odnosa u dužem periodu.
- **Orijentacija na razvoj**, koju karakteriše težnja ka sve višim ciljevima i razvoju organizacije.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju različite načine i procese donošenja odluka u grupi i razumiju vrijednost grupnog odlučivanja.

Aktivnost

Analiziraju posljedice odluka koje su donešene na različite načine.

Učenici se upoznaju s osnovnim tipovima odlučivanja u grupi (glasanje, konsenzus), a zatim razgovaraju o dobrim i lošim stranama jednog i drugog oblika odlučivanja. Utvrđuju u kojim situacijama koje odluke treba donositi konsenzusom, kada glasanjem, a kada rukovodilac sam u ime grupe može i treba da donese odluku.

KAKO GRUPA ODLUČUJE?

- Glasanje
- Konsenzus

Aktivnost

Upoznaju osnovne metode grupnog odlučivanja.

Nastavnik organizuje simulaciju metoda grupnog odlučivanja.

METODE GRUPNOG ODLUČIVANJA

- Brainstorming
- Nominalna grupa

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju psihodinamiku odnosa vođe – sljedbenici (poltronstvo; fenomen cezarizma...) i razumiju posljedice takvih odnosa.

Aktivnost

Na primjerima iz istorije analiziraju posljedice nekontrolisane moći vođe i nekritičkog prihvatanja njegovih odluka od strane sljedbenika.

Učenici se dijele u grupe. Svaka grupa ima zadatak da pripremi prikaz (lik i djelo) jednog u istoriji poznatog vođe (Cezar, Staljeh, Hitler, Musolini...). Ovaj zadatak grupe dobijaju na prethodnom času. Nakon prezentacija, učenici razgovaraju o odnosu vođe i sljedbenika (zašto se u vođi razvija „cezar“; šta je poltronstvo i kakva je uloga poltrona...).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi uloge i zahtjeve koji se postavljaju pred vođu;
- navodi različite stilove rukovođenja grupom;
- navodi osnovne karakteristike grupnog odlučivanja;
- navodi osnovne nekontrolisane vlasti.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava ulogu, zadatke i psihosocijalne osobine vođe;
- objašnjava razlike i vrednuje demokratsko i autokratsko rukovođenja grupom;
- navodi različite načine i procese donošenja odluka u grupi i obrazlaže vrijednost grupnog (demokratskog) odlučivanja;
- objašnjava psihodinamiku odnosa vođe – sljedbenici (poltronstvo; fenomen cezarizma...) i razumije posljedice takvih odnosa.

6.

POGLAVLJE

ODABRANA POGLAVLJA IZ SOCIJALNE PSIHOLOGIJE

Pored osnovnih znanja iz socijalne psihologije, programom je predviđeno da upoznaš na koji način djeluju marketing i propaganda, šta su glasine i masovna ponašanja.

TEME

PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE MASOVNA PONAŠANJA

PRIJEDLOG PLANA REALIZACIJE PROGRAMA: POJEDINAC U GRUPI		
	Sadržaj programa:	časova
VI	ODABRANA POGLAVLJA IZ SOCIJALNE PSIHOLOGIJE (okvirno 10 časova)	
12	Tema: PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE	5
13	Tema: MASOVNO PONAŠANJE	5

TEMA 12

PSIHOLOGIJA MARKETINGA I PROPAGANDE

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju ulogu i osnovne oblike marketinga i propagande;
- upoznaju i analiziraju osnovne karakteristike propagandnih poruka (dostupnost, privlačnost, razumljivost, zanimljivost i uvjerljivost);
- upoznaju i analiziraju karakteristike primaoca poruke (uzrast; socijalni status; obrazovanje i sl.);
- upoznaju pojam, uslove nastanka i prenošenja glasina.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA SU MARKETING I PROPAGANDA

OSNOVNI POJMOVI: *marketing, propaganda*

Propagandom se danas označava aktivnost organizovanog širenja određenih ideja ili stavova s namjerom da se ljudi uvjere u njihovu ispravnost. To je oblik smišljene komunikacije s unaprijed određenim gledištem (političkim, vjerskim, ekonomskim stavom) i tačno utvrđenim ciljem da primalac poruke izmijeni svoje stavove i ponašanje u pravcu koji je u interesu propagandiste. Propaganda je dio marketinga. *Marketing* je pojam novijeg datuma i odnosi se na aktivnost identifikovanja, predviđanja i zadovoljavanja potrebe potrošača u cilju ostvarivanja profita. Stručnjaci za marketing ispituju tržište (utvrđuju, a ponekad i razvijaju potrebe potrošača), kreiraju proizvod, organizuju njegovu promociju (reklamnu kampanju) i prodaju, i obavljaju niz drugih aktivnosti koje treba da zadovolje potrebe tržišta i potrošača, i ostvare profit preduzeću. Propagandne kampanje, promocije i reklamiranje različitih proizvoda, predstavljaju važan dio marketinških aktivnosti.

KOJE SU KARAKTERISTIKE DOBRE PROPAGANDNE PORUKE

OSNOVNI POJMOVI: *karakteristike propagandne poruke (dostupnost, privlačnost, razumljivost, zanimljivost i uvjerljivost)*

Najvažniji segment propagande je propagandna poruka. Ukoliko poruka nije dobro sročena, ukoliko ne dopire do onih kojima je namijenjena, ukoliko je oni ne razumiju ili je pogrešno

razumiju, propaganda nije uspješna, i neće dovesti do željene promjene stava ili ponašanja. Da bi poruka izvršila svoje dejstvo, ona mora biti opažena, odnosno mora biti tako oblikovana da *privuče i zadrži pažnju primaoca*. Pored privlačnosti poruka mora biti i *razumljiva*. Ukoliko primalac ne razumije sadržaj poruke ili ako ga pogrešno razumije, njena propagandna vrijednost će biti mala. *Uvjerljivost* poruke je njena najvažnija karakteristika. Moguće da poruka bude dopadljiva primaocu i da je on razumije, ali da mu nije dovoljno uvjerljiva, da ga ne pokreće na akciju. Propagandna poruka može imati sve prethodne kvalitete, da je privlačna, razumljiva i uvjerljiva, ali ako nije *dostupna*, ako ne dopire do potencijalnih korisnika, njena propagandna vrijednost je značajno umanjena.

KAKVE SU KARAKTERISTIKE PRIMAOCA PORUKE

OSNOVNI POJMOVI: *karakteristike primaoca poruke*

Ukoliko hoćemo da naša poruka pogodi svoj cilj, odnosno da izazove neku promjenu u mišljenju, stavu i ponašanju određene grupe (potrošača, glasača, žena, mladih), mi moramo da znamo kome se obraćamo i kakve su odlike tog dijela populacije. Koje su to odlike primaoca poruke o kojima se mora voditi računa kada se izrađuje ili plasira propagandna poruka? Prije svega, to su neke *sociodemografske odlike*, kao što su uzrast, pol i obrazovanje. Osim toga značajne su i *sociokulturne karakteristike*, kao što su etnička, kulturna, vjerska, klasna pripadnost. Karakteristike o kojima se u oglašavanju vodi možda najviše računa, jesu *motivi, potrebe i želje* ciljne grupe. Od izuzetne važnosti za djelovanje na ponašanje kupca jeste njegov *sistem vrijednosti, stavova i uvjerenja*. Poznavajući sve ove karakteristike, propagandisti su smislili različite propagandne tehnike i apele.

ŠTA SU GLASINE

OSNOVNI POJMOVI: *glasine*

Glasine su alarmantne, nepouzdana informacije o društveno važnim zbivanjima ili osobama čiji je izvor nepoznat, a njenu sadržinu je teško ili nemoguće u tom trenutku provjeriti. Za glasine je važno da se one prenose kao potpuno vjerodostojne vijesti, dobijene od tzv. povjerljivog i provjerenog, dobro obaviještenog izvora koji se ne otkriva. To su, po pravilu, poluistinite ili potpuno lažne vijesti. Glasine nastaju spontano ili se namjerno konstruišu i šire. Glasine se prenose u ličnom kontaktu, usmenim putem, kako se to kaže „od uva do uva”, i veoma se brzo šire. U toku procesa širenja prvobitna verzija glasine se mijenja, deformiše i obogaćuje novim sadržajem u skladu s vrijednostima, nadama i težnjama onih koji je prenose.

LITERATURA

- Zvonarević, M.: ***Psihologija propagande I*** (str. 697–720) *Psihologija propagande I*: pojam i vrste propagande; analiza propagandne poruke; analiza primalaca; propagandni apeli; emocionalne komponente propagande; istina i laž; ponavljanje i svršen čin. (ukupno: 23 str.)
- Zvonarević, M.: ***Psihologija propagande II*** (str. 720–742) *Psihologija propagande II*: ispiranje mozga; glasine; psihološki rat; domet i ograničenost propagande. (ukupno: 22 str.)

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju ulogu i osnovne oblike marketinga i propagande.

Aktivnost

U svom okruženju analiziraju različite načine prenošenja marketinških i propagandnih poruka i vrednuju njihovu namjenu.

Analiziraju pojmove *marketing* i *propaganda*, razgovaraju o izloženosti reklamnim porukama i o zabranjenim vrstama reklamiranja. Navode, eventualno, primjere zabranjenih vrsta reklama i navode argumente koji idu u prilog zabrani.

Zakonom o zaštiti potrošača Crne Gore zabranjena je:

- **reklama koja dovodi u zabludu**, odnosno koja obmanjuje ili postoji vjerovatnoća da će obmanuti lice kome je upućena.
- **reklama kojom se podstiče diskriminacija** na osnovu rase, pola ili nacionalnosti i vrijeđa dostojanstvo, religijska, politička i druga ubjeđenja potrošača.
- **reklama koja podstiče nasilje** i ponašanje koje je štetno za bezbjednost potrošača i životne sredine.
- **reklama namijenjena maloljetnim licima** i reklama u kojoj nastupaju maloljetna lica, ako podstiče ponašanje koje ugrožava njihovo zdravlje, psihički ili moralni razvoj.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i analiziraju osnovne karakteristike propagandnih poruka (dostupnost, privlačnost, razumljivost, zanimljivost i uvjerljivost).

Aktivnost

Analiziraju različite propagandne poruke s aspekta dostupnosti, privlačnosti, razumljivosti, zanimljivosti i uvjerljivosti.

Na raznim primjerima utvrđuju osnovne karakteristike propagandne poruke:

PRISTUPAČNA	dostupna velikom broju ljudi bilo u vidu letka, plakate, na bilbordu, u obliku radijske ili televizijske reklame, itd.
UPADLJIVA	dovoljno velikih dimenzija, jakih boja, svijetleća, na istaknutom mjestu: na bilbordu, krovu zgrade, stranici novina, časopisa (u gornjem desnom uglu)
JASNA	razumljiva i prosječno inteligentnom i osrednje obrazovanom čovjeku
JEZGROVITA	kratka, sažeta, bez suvišnih riječi ili slika
ATRAKTIVNA	neobična, neočekivana, privlačna po formi i zanimljiva po sadržaju
UBJEDLJIVA	da ima privid racionalno i činjenički zasnovane tvrdnje i da odgovara motivima, stavovima i vrijednostima primalaca

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju i analiziraju karakteristike primaoca poruke (uzrast; socijalni status; obrazovanje i sl.).

Aktivnost

Analiziraju propagandne poruke i nastoje da odrede na šta ciljaju (na kojoj od osnovnih potreba čovjeka su zasnovane).

Primjeri reklamnih poruka:

- **većina** (45.000 naših zadovoljnih kupaca i sl.)
- **primjer** (Primjer pacijenata koji koriste tedonal mast i sl.)
- **autoritet** (Majkl Džordan reklamira košarkašku loptu, stomatolog preporučuje pastu za zube i sl.)

- **popularnost** (poznati glumci reklamiraju bankarske kredite i sl.)
- **ljepote** (lijepa žena reklamira kozmetičke proizvode kao iluziju o ostvarivanju svih želja o dobrom izgledu, ljepoti, vitalnosti i sl.)
- **crno na bijelo** (korišćenje raznih podataka i statističkih brojki i sl., da bi se potkrijepila teza o kvalitetu proizvoda)
- **ekskluzivnost** (satovi marke Roleks i sl. – samo za „odabrane“).

Aktivnost (alternativno)

Analizaju propagandne tehnike.

Učenici se upoznaju s osnovnim propagandnim tehnikama, a zatim nalaze primjere njihove primjene u praksi.

SLIKE IZ ŽIVOTA	U poznatim, tipičnim, svakodnevnim situacijama prikazujemo grupu ljudi kako koristi upravo naš proizvod ili uslugu. Efekat je veći ukoliko je „slika iz života“ autentičnija; ukoliko su likovi bliskiji (identifikacija).
ŽIVOTNI STIL	Sastoji se u smještanju proizvoda ili usluge u određeni kontekst, s drugim simbolima određenog životnog stila. Npr. Coca-Cola se smješta u životni stil mladih.
SVJEDOČENJE	Sastoji se u tome da određeni proizvod ili uslugu „preporučuje“ osoba koja ima nesumnjivi autoritet u određenoj ciljnoj grupi (poznati glumac, sportista i sl.).
NAUČNI DOKAZ	Pored autoriteta naučnika, ili institucije koristi se uvjerljivost dokaza. Potencijalnim potrošačima demonstrira se efikasnost proizvoda (slično naučnom eksperimentu).

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojam, uslove nastanka i prenošenja glasina.

Aktivnost

Analiziraju uslove nastanka, način prenošenja i širenja glasina.

Odrediti 10 učenika (dobrovoljaca) za ovu aktivnost, ostali treba da posmatraju i bilježe šta se dešava. Nastavnik kaže: *Jedan od vas treba da ostane u učionici, a ostali da sačekaju ispred učionice. Ulazite jedan po jedan kada vas pozovemo.* Učeniku koji ostaje u učionici nastavnik čita priču i kaže: *Priču koju ti pročitam ti ćeš ispričati sljedećem učeniku. Pažljivo slušaj i trudi se da narednom učeniku ispričaš što tačnije ono što si čuo* (ova instrukcija se ponavlja prilikom ulaska svakog narednog učenika). Ostalim učenicima se obraća riječima: *Vi pažljivo posmatrajte šta se dešava i bilježite sve što vam se učini zanimljivim ili neobičnim.*

Nastavnik/nastavnica čita priču:

Zamislite šta sam juče čuo. Neki ljudi, muž i žena, poznanici kumova mojih roditelja, poslije ručka jeli su kompot od jabuka. Mužu je zapeo u grlu komad jabuke. Žena ga je udarila po leđima. Muž je pomislio da ona hoće s njim da se bije, pa je skočio. Ušla je komšinica bez kucanja. Ostavila je otvorena vrata. Za njom je ušla i nepoznata žena. Komšinica je inače bila niskog rasta. Nepoznata žena je krenula da zauzda muža, a komšinica ženu. Mužu je ispao novčanik. Komšinica je pošla u svoj stan, a za njom i ta žena. Pojavio se poštar. Muž se mašio za novčanik da plati račun za telefon. Novčanika nije bilo. Svi su pošli u stanicu milicije. Tamo su se dugo zadržali.

Nastavnik poziva narednog učenika i daje mu instrukciju da pažljivo sluča, jer će ono što čuje prenijeti narednom učeniku. Učenik koji je slušao priču od nastavnika, sada je priča pozvanom učeniku. U narednom koraku učenik koji je slušao priču od prethodnog učenika, prenosi je narednom učeniku sve dok se priča ne prenese do posljednjeg učenika. Priču posljednjeg učenika nastavnik treba da zapiše u svoju svesku.

Nakon eksperimenta vodi se diskusija:

- Da li su ovo na kraju iste ili različite priče (nastavnik može da uporedi originalnu verziju s verzijom koju je ispričao posljednji učenik). Cilj je da se analiziraju promjene koje su se desile u lancu prenošenja poruke. U procesu prepričavanja dešavaju se razne dezinformacije, koje su Olport i Postman nazvali procesom uklapanja. Proces uklapanja se odnosi na: 1. **nivelizaciju** – skraćivanje i gubitak određenih detalja, 2. **izoštavanje nekih detalja** – riječi ili ideje koje ostaju do kraja lanca prepričavanja; 3. **asimilacija** – pridavanje originalnom sadržaju oblika i značenja koja su u skladu s navikama, željama i očekivanjima osobe koja glas prenosi.
- Da li su doživjeli u životu nešto slično (povezati iskustvo iz prethodne aktivnosti, s iskustvom iz života – tračevi, ogovaranja i sl.).
- Razgovarati o posljedicama pogrešno interpretiranih priča (osjećanja onoga o kome se priča, konflikti i sl.).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- zna ulogu marketinga i propagande;
- poznaje osnovne karakteristike propagandne poruke;
- navodi karakteristike primaoca poruke;
- zna šta su glasine i kako se šire.

NA VIŠEM NIVOU:

- objašnjava ulogu i osnovne oblike marketinga i propagande;
- objašnjava osnovne karakteristike propagandnih poruka (dostupnost, privlačnost, razumljivost, zanimljivost i uvjerljivost);
- analizira izloženost uticaju različitih kategorija ljudi i njihovu otpornost na te uticaje;
- objašnjava uslove nastanka i prenošenja glasina.

TEMA 13

MASOVNA PONAŠANJA

CILJEVI PROGRAMA:

Učenici treba da:

- upoznaju pojmove: masa, gomila, rulja i faktore nastanka mase: broj prisutnih osoba, gustoća, emocionalno uzbuđenje, usmjerenost pažnje i zajednička akcija;
- upoznaju ponašanja mase: demonstracije i manifestacije, panika, linč, pogrom i sl.;
- upoznaju modu i socijalne pokrete kao oblike masovnog – psihosocijalnog ponašanja.

SADRŽAJI PROGRAMA:

ŠTA JE MASA?

OSNOVNI POJMOVI: *masa, gomila, rulja*

Masa je privremeno okupljena skupina ljudi koju povezuje prostorna bliskost i zajednički, aktuelni cilj (politički miting i sl.), nakon čega se oni razilaze i nestaju kao skupina. Za razumijevanje ponašanja mase nije dovoljna individualna psihologija, pošto se pojedinci u masi ponašaju sasvim drugačije nego kada su sami. Psihologiju mase odlikuju: uniformnost (osobe reaguju kao jedan, na istovjetan način), impulsivnost (ponašaju se vođeni afektima, nagonima, iracionalno), sugestibilnost (podložni su uticaju govornika, vođe), nekritičnost (bez razmišljanja i racionalne provjere osobe u masi prihvataju ideje, uvjerenja i naredbe) i laka pokretljivost (nije je teško pokrenuti na akciju). Masa se može ponašati veoma različito, počev od publike koja mirno ili uz povremeno skandiranje posmatra neki umjetnički ili sportski događaj, preko gomile koja burno protestuje na ulici, i agresivne rulje koja napada progoni i linčuje.

KOJE SU ODLIKE I VRSTE PONAŠANJA MASE?

OSNOVNI POJMOVI: *demonstracije i manifestacije, panika, linč, pogrom*

Demonstracije i manifestacija, panika, linč i pogrom su najčešće proučavana i opisivana ponašanja masa. *Demonstracije i manifestacije* su dva oblika ponašanja mase. Povezani su s političkim životom neke zemlje i predstavljaju oblike izvanparlamentarne borbe masa. Osnovna razlika među njima je ta što su demonstracije uvijek uperene protiv nečega ili nekoga, a manifestacije su za nešto ili nekoga. *Panika* je socijalna pojava u toku koje veća

ili manja gomila ljudi, percipirajući stvarnu ili umišljenu opasnost po svoje zdravlje ili život reaguje nerazumnim fizičkim ili psihološkim bijegom s mjesta na kojem ta opasnost vreba. Paniku obilježava nerazumno, iracionalno bježanje i prestanak saradnje koji dovodi do konflikta vitalnih interesa „ili tvoj, ili moj život“. Nesumnjivo je da su najdrastičniji i najsuroviji vidovi agresivnog ponašanja gomile linč i pogrom. *Linč* predstavlja samovoljno kažnjavanje smrću nekog pojedinca, kojeg gomila optuži za neki težak zločin, stvarni ili izmišljeni. *Pogrom*, masovno uništavanje velike socijane grupe, predstavlja krajnje neljudsko ponašanje koje je ispicalo najmračnije, najkrvavije i najsravnije stranice istorije čovječanstva.

ŠTA SU MASOVNA PONAŠANJA?

OSNOVNI POJMOVI: *moda, socijalni pokreti*

Masovno ponašanje je jednoobrazno, uniformno ponašanje velikog broja ljudi, pripadnika neke masovne kulture, koji se ne nalaze u direktnom kontaktu na istom prostoru i ne mogu neposredno djelovati jedni na druge. Moda i socijalni pokreti (feministički, ekološki i sl.) su najpoznatiji oblici masovnih ponašanja. *Moda*, kao vid masovnog ponašanja, predstavlja neki nov i promjenljiv, masovno prihvaćen običaj u načinu oblačenja, ukrašavanja i ponašanja u određenom vremenu i u određenoj socijalnoj sredini. Moda zadovoljava različite naše potrebe: za isticanjem vlastitog identiteta, samosvojnosti i jedinstvenosti, s jedne strane, ali i potrebu za grupnim identitetom i za naglašavanjem pripadnosti određenoj grupi, s druge strane. *Društveni (socijalni) pokret* je masovni pokušaj da se kolektivnom akcijom izvan postojećih institucija pokrenu društvene promjene i da se ostvari neki društveno značajan cilj. Od savremenih društvenih pokreta najpoznatiji su feministički, antinuklearni, ekološki i antiglobalistički.

LITERATURA:

- Zvonarević, M.: *Masovno ponašanje* (str. 517–536) *Masovno ponašanje: osnovni pojmovi iz psihologije masa; elitističko i demokratsko shvaćanje uloge mase; uslovi stvaranja mase; osnovne dimenzije mase; demonstracije i manifestacije; panika; linč i progon.* (ukupno: 19 str.)
- Zvonarević, M.: *Psihosocijalne epidemije i masovno gibanje* (str. 537–566) *Psihosocijalne epidemije i masovno gibanje: šta su psihosocijalne epidemije; moda, pomodni hirovi i ludosti; socijalni pokreti; migracije.* (ukupno: 29 str.)

AKTIVNOSTI UČENJA:

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju pojmove: masa, gomila, rulja i faktore nastanka mase: broj prisutnih osoba; gustoća; emocionalno uzbuđenje; usmjerenost pažnje i zajednička akcija.

Aktivnost

Analiziraju uslove nastanka mase.

Učenici analiziraju značaj pojedinih uslova od kojih zavisi nastanak mase, kao i razlike između publike, gomile i rulje.

Uslovi nastanka mase:

- Broj prisutnih osoba
- Gustoća mase
- Emocionalno uzbuđenje
- Fokuseranost pažnje
- Zajednička akcija

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju ponašanja mase: demonstracije i manifestacije, panika, linč, pogrom i sl.

Aktivnost

Na primjerima analiziraju i vrednuju oblike masovnih ponašanja: demonstracije i manifestacije, panika, linč, pogrom i sl.

Učenici nalaze primjere različitih oblika ponašanja mase. Pojedinci ili grupe mogu dobiti zadatak da pripreme prezentaciju pojedinih realnih slučajeva (iz novina, s interneta, iz knjiga i sl.) Na času prezentuju pripremljeni slučaj i vodi se diskusija o tome zašto se čovjek (pojedinaac) različito ponaša u masi.

Aktivnost (alternativno)

Izrada plana reagovanja u kriznim situacijama.

Učenici mogu da popišu sve situacije koje mogu da dovedu do paničnih reakcija (požar u školi ili u disko klubu, zemljotres...). U grupama izrađuju prijedlog mjera za sprečavanje paničnih reakcija u školi.

CILJ:

Učenici treba da: upoznaju modu i socijalne pokrete kao oblike masovnog – psihosocijalnog ponašanja.

Aktivnost

Analiziraju psihosocijalne karakteristike mode i socijalnih pokreta.

Učenici analiziraju različite psihosocijalne uloge mode, stila u oblačenju. Moda, zadovoljava različite naše potrebe: potrebu za isticanjem vlastitog identiteta, samosvojnosti i jedinstvenosti, s jedne strane, ali i potrebu za grupnim identitetom i za naglašavanjem pripadnosti određenoj grupi, s druge strane.

Aktivnost (alternativno)

Uloga i način djelovanja socijalnih pokreta

Učenici (grupe) mogu imati zadatak da predstave jedan socijalni pokret (feministički, antinuklearni, ekološki i antiglobalistički...). Da kažu koje ciljeve ima (za šta se zalaže), kako djeluje (kojim sredstvima) i sl. Na času učenici razgovaraju o značaju socijalnih pokreta.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik treba da:

NA STANDARDNOM NIVOU:

- navodi faktore nastanka mase: broj prisutnih osoba; gustoća; emocionalno uzbuđenje; usmjerenost pažnje i zajednička akcija;
- opisuje uslove i oblike masovnih ponašanja: manifestacije, panika, linč, pogrom;
- objašnjava modu kao oblik masovnog – psihosocijalnog ponašanja.

NA VIŠEM NIVOU:

- navodi razlike između nestruktuiranih i struktuiranih grupa;
- navodi mjere za sprečavanje paničnih reakcija;
- objašnjava razliku između ponašanja mase i masovnih ponašanja.

RJEČNIK

A

afilijativni motiv – težnja pojedinca da uspostavi neposredan, prisan emocionalni i socijalni kontakt i da se udruži sa drugim ljudima

agensi socijalizacije – društveni činioci (porodica, vrtić, škola, vršnjaci, itd.) koji prenose kulturne norme, vrijednosti i obrasce ponašanja na dijete (zovu se još i prenosnici i vršioci socijalizacije)

agresivnost – potreba za nanošenjem povrede ili uništenjem nekog objekta (osoba, stvar)

aktivno slušanje – ono koje sagovorniku stavlja do znanja da nas zanima, da ga uvažavamo, razumijemo i da mu se potpuno posvećujemo u razgovoru

altruizam – nesebična spremnost da se pomogne drugome bez ikakve spoljašnje nagrade, pa čak i po cijenu lične štete i žrtve

anomija – stanje suspenzije društvenih normi i vrijednosti, što dovodi do dezorganizacije društva i ličnosti

anketa – tehnika koja se koristi za ispitivanje mišljenja, stavova ili uvjerenja ljudi o određenim društveno važnim i aktuelnim pitanjima

antiglobalistički pokret – planetarni socijalni pokret, suprotstavlja se procesu globalizacije, koji dovodi do sve veće nejednakosti među narodima, do sve većeg bogaćenja bogatih i do sve većeg siromašenja nerazvijenih i siromašnih država

antisocijalno ponašanje – ponašanje koje je upravljeno protiv društvenih normi i grupne kohezije i koje šteti kolektivu

asertivno ponašanje – samopotvrđujuće, prodorno ponašanje, gde se pojedinac aktivno i odlučno bori za svoja prava i svoje ciljeve, ali na nenasilan, miroljubiv način

autokratsko rukovođenje – stil rukovođenja koji podrazumijeva da vođa samovoljno upravlja grupom, da sve odluke donosi sam, bez obavještavanja ili konsultovanja ostalih članova grupe, koji poslušno ispunjavaju njegova naređenja

autonomna moralnost – viši stupanj u razvoju morala, kada se osoba vlada po apstraktnim, univerzalnim moralnim principima i osjećanjem vlastite odgovornosti, a ne u skladu sa svojim potrebama ili mišljenjem drugih

autoritet – osoba, institucija ili ideja koja uživa poštovanje i ima uticaj, moć, koja se može zasnivati na ličnim osobinama, stručnosti, moralnim vrlinama ili na sili i socijalnom položaju

B

benigna agresivnost – odbrambeni urođeni impuls za napad kad su ugroženi životni interesi, koja nestaje kada je otklonjena opasnost

bezuslovna draž – draž koja bez ikakvih uslova izaziva urođenu reakciju

bezuslovna reakcija – automatska, prirodna, urođena reakcija

brainstorming (oluja mozgova) – način grupnog rješavanja problema (nastao u psihologiji marketinga), a sastoji se u podsticanju obilne i neselektivne produkcije najrazličitih, najsmjelijih ideja i originalnih rješenja (da bi se kasnije izvršila selekcija)

C

cezarizam – apsolutna, despotska, neograničena vlast u pogledu djelokruga, sredstava i vremena vladanja, a koja ima podršku naroda

D

dekodiranje – dešifrovanje kodiranog podatka u izvornu, razumljivu informaciju

demokratsko rukovođenje – takav stil rukovođenja koji podrazumijeva da je vođa samo koordinator, „prvi među jednakima“, koji stvora uslove u kojima svi članovi grupe imaju mogućnost da ranopravno učestvuju u donošenju grupnih odluka

denotativno značenje – eksplicitno značenje, to je predmet, pojava ili ideja na koju riječ nedvosmisleno i neposredno upućuje

dinamika grupe – niz procesa kojima se grupa mijenja, razvija, učvršćuje (usvajanjem grupnih normi) i utiče na ponašanje članova (podstiče ih da saraduju ili da se takmiče) tokom ostvarenja ciljeva grupe

društveni karakter – stečen i funkcionalan sklop crta ličnosti tipičan za članove nekog društva

društveni običaji – nepisana, spontano nastala pravila društvenog ponašanja, koja se poštuju jer su ukorijenjena u tradiciji, a pokazala su se kao korisna

društvo – velika, organizovana i stabilna ljudska zajednica koja ima osoben način privređivanja, sistem društvenih odnosa, ideologiju i sistem vrijednosti

E

ekološki pokret – socijalni pokret čiji je cilj da podizanjem svijesti o ugroženosti prirode (usled stihijskog razvoja moderne civilizacije, sječe šuma, zagađivanja, globalnog zagrijavanja itd.) spase životnu sredinu od uništenja

eksperiment – naučni metod u kojem se namjerno i sistematski mijenja nezavisna varijabla kako bi se posmatrale (i mjerile) promjene u zavisnoj, dok se ostale varijable drže pod kontrolom

eksplicitna kultura – vidljiva kultura, koja obuhvata oruđa, običaje, obrede, način života, način oblačenja, standardne obrasce ponašanja i društvene ustanove

emocionalna inteligencija – spoj specifičnih sposobnosti: razumijevanje sebe samog; emocionalna samokontrola; samouvjerenost; osjetljivost za potrebe drugih; empatija; vještina rješavanja međuličnih sukoba itd.

enkodiranje – pretvaranje informacije pomoću *koda* (riječ, gest) u poruku zgodnu za prenošenje

F

facijalna ekspresija – spontano izražavanje psihičkih preživljavanja (osjećanja, namjera, stavova) mimikom lica

feministički pokret – socijalni pokret koji predstavlja kritiku „muške kulture“ u kojoj su žene marginalizovane, isključene ili nedovoljno zastupljene na mjestima društvene moći, diskriminirane, izrabljivane i podređene muškarcima

formalna grupa – ona (npr. vojska, crkva, itd.) koja je nastala zvanično, osnivačkim aktom i gdje su formalno propisani ciljevi, položaji, uloge, kao i standardi ponašanja članova grupe

formalni vođa – ima položaj vođe jer mu je dodijeljena legitimna moć, ali nema referentnu moć (nije prihvaćen od članova grupe)

frustracija – *neprijatan doživljaj*, ometanja zadovoljenja nekog motiva, niz neugodnih emocija (razočaranje, napetost, briga itd.)

G

glasine – alarmantne, tobož pouzdane, a zapravo neistinite ili poluistinite informacije o društveno važnim zbivanjima ili osobama čiji je izvor nepoznat, a njenu sadržinu je teško ili nemoguće u tom trenutku provjeriti

gomila – velika, nestrukturirana, aktivna skupina ljudi, koju, privremeno, povezuju isti ciljevi, osjećanja i interesi i koja se ponaša jednoobrazno

gregarni motiv – „motiv krda“, urođeni poriv mnogih životinja i ljudi, da budu fizički bliski sa drugim jedinkama svoje vrste u grupama (stado, čopor, jato)

grupa – skup međusobno povezanih ljudi koji imaju neki zajednički cilj i izvjesne zajedničke karakteristike

grupna kohezija – sile uzajamnog privlačenja koje drže članove grupe na okupu, a manifestuje se u stabilnosti, jedinstvu grupe, u osjećanju zajedništva, kao i u otpornosti grupe na spoljne pritiske koji vode raspadu grupe

grupna zasljepljenost – pojava da članovi grupe tokom grupnog odlučivanja, iz solidarnosti, radi očuvanja grupne kohezije, kao i zbog lojanosti vođi, zanemaruju bitne činjenice i logično zaključivanje, pa donose nepromišljene, pogrešne odluke

grupne norme – propisani i usvojeni obrasci mišljenja i ponašanja članova grupe, koji služi kao mjerilo za ocjenjivanje ispravnosti ponašanja, a čija je glavna uloga da obezbijede jedinstvo i efikasno funkcionisanje grupe

grupni identitet – doživljaj samoistovjetnosti i osobenosti koji je zajednički članovima neke grupe, koji imaju iste vrijednosti, uvjerenja, ideale i modele ponašanja

grupno odlučivanje – složen proces zajedničkog donošenja odluke važne za grupu u kojem mogu da učestvuju svi članovi grupe

H

harizmatiski autoritet – osoba (proroci, iscjelitelji, mudraci, vjerske ili političke vođe) čija moć proizlazi iz „božanskih“, natprirodnih sposobnosti i koja se javlja u vrijeme društvene ili vjerske krize i nudi spas

heteronomna moralnost – niži stupanj u razvoju moralnosti, gdje se pod dobrim, moralnim ponašanjem podrazumijeva poslušnost, poštovanje spolja nametnutih norma iz straha od osude i kazne od strane autoriteta (prvenstveno roditelja)

hipnoza – vještački izazvano somnambulno stanje, koje se odlikuje pasivnošću i pojačanom sugestibilnošću hipnotisane osobe

Holokaust – sistematsko, plansko i masovno, genocidno uništavanje miliona Jevreja pod uticajem nacističke antisemitske ideologije

I

identifikacija – proces nesvjesnog i nevoljnog poistovjećivanja sa uzorom, koji podrazumijeva unošenje u sebe njegovih osobina (vrijednosti, uvjerenja i stavova), odnosno duboku i trajnu promjenu ličnosti osobe koja se poistovjećuje

identitet – sveukupni doživljaj, svjesni i nesvjesni, suštinske samoistovjetnosti i kontinuiteta vlastite ličnosti

imitacija – voljni, namjerni čin svjesnog podražavanja nekog vidljivog načina ponašanja uzora (npr. gestova), koji ne podrazumijeva trajnu unutrašnju promjenu osobe koja imitira

implicitna kultura – dio kulture koju čine moralne norme, vrijednosti, potrebe, ideali, vjerovanja, pogled na svijet i ideje

instrumentalno uslovljavanje – oblik učenja u kome ponašanje organizma predstavlja sredstvo ili instrument dolaženja do cilja

interesovanje – postojana misaona i emocionalna zaokupljenost nekim objektom ili djelatnošću, koja za nas predstavlja neospornu vrijednost

izvori socijalizacije – kultura i društvo, koji određuju ciljeve, sadržaj i agense (sredstva) socijalizacije

J

javno mnjenje – socijalno uslovljeno mišljenje o nekom važnom društvenom pitanju, rašireno u javnosti u jednom trenutku

jezik – najsavršeniji simbolički sistem, sačinjen od riječi i pravila njihovih povezivanja

K

karakter – označava ključno obilježje ličnosti, specifičan sklop emocionalno-motivacionih, socijalnih, moralnih i ponašajnih crta po kojima se ta ličnost razlikuje od drugih

kinezička komunikacija – sporazumijevanje jezikom tjelesnih pokreta, gestom i mimikom

klasično uslovljavanje – povezivanje (po vremenskom dodiru) neutralne i bezuslovne draži, što vodi do sticanja nove, uslovne reakcije, koja predstavlja odgovor na prvobitno neutralnu, a kasnije, uslovnu draž

kodiranje – prerada sirovih podataka u novi oblik, pogodniji za čuvanje u pamćenju

kognitivna psihologija – pravac u psihologiji koji pretežno objektivnim metodima proučava sazajne procese (opažanje, pamćenje, mišljenje itd.), ali i emocije, motive, stavove i ponašanje ličnosti

kognitivna disonanca – nelagodnost nastala usljed pridržavanja logički neusklađenih saznanja o objektu stava ili nesklada između uvjerenja i ponašanja vezanih za predmet stava

kolektivno nesvjesno – urođeno, nadlično, univerzalno nesvesno, koje sadrži naslijeđenu mudrost predaka u vidu arhetipova

kompeticija – oblik socijalne interakcije gdje se svi članovi grupe međusobno takmiče u dostizanju željenog cilja, i gdje uspjeh jednog člana grupe isključuje uspjehnost ostalih

komunikacija – sporazumijevanje, simbolička interakcija u vidu razmjene informacija znakovima i simbolima između subjekata

komunikativna funkcija emocija – spontano neverbalno izražavanje emocija ima ulogu poruke i služi sporazumijevanju članova grupe

komunikologija – disciplina koja izučava oblike, procese i probleme komunikacije, neposredne, interpersonalne razmjene poruka i masovne – putem medija

konflikt – sukob dvaju različitih, suprotnih gledišta, mišljenja, težnji ili stavova

konflikt uloga – sukob između različitih društvenih uloga koje osoba istovremeno igra (majka i šefica) ili sukob unutar same uloge

konformizam – pojava promjene ponašanja pojedinca u pravcu slaganja sa većinom, pod grupnim pritiskom, a ne iz vlastitog ubjeđenja

konotativno značenje – implicitno, asocijativno, pretežno emotivno, subjektivno značenje riječi

konstruktivna reakcija na frustraciju – one akcije koje su usmjerene na rješavanje same situacije (nalaženje nove strategije dolaska do cilja, pojačavanje napora, zamjena prvobitnog cilja nekim dostupnijim)

kontakt hipoteza – zajedničko življenje pripadnika različitih, sukobljenih socijalnih grupa dovešće, pod specifičnim uslovima (saradnički, ravnopravni, česti kontakti pripadnika), do smanjenja predrasuda, stereotipa i socijalne distance

kooperacija – oblik socijalne interakcije gdje svi članovi grupe međusobno sarađuju i usklađuju svoje aktivnosti u dostizanju grupnog cilja

korelaciono istraživanje – metod koji otkriva i precizno mjeri stepen i način povezanosti među pojavama

kultura – jedan od izvora socijalizacije, sveukupnost materijalnih i duhovnih tvorevina, koje se prenose tradicijom na nove generacije

kulturna antropologija – nauka koja proučava odnos ličnosti i tradicijske, pretpismene i homogene kulture

L

lažni autoritet – moćnici koji ne zaslužuju poštovanje jer nemaju moralnih i stručnih kvaliteta, pa se koriste položajem (npr. šefa, policajca) i sredstvima sile i zastrašivanja da nametnu svoju volju drugima

legalni autoritet – osoba ili institucija (predsjednik, direktor ili vojska, sud) čija je moć ozakonjena, impersonalna, vremenski i dometom ograničena važećim zakonima i propisima

legitimna moć – uticaj pojedinca, određen položajem i propisanom ulogom, a temelji se na postojećim običajima i vrijednostima grupe

liberalno (*laissez faire*) rukovođenje – ono koje podrazumijeva vođu koji se neposredno ne miješa u rukovođenje već prepušta grupi da se sama dogovora, donosi odluke i odgovara za njih

ličnost – neponovljiv, integrisan, složen i stabilan psihički sklop osobina, koji određuje dosljedno ponašanje i doživljavanje individue

linč – predstavlja protivzakonito, besudno kažnjavanje smrću (vješanjem, prebijanjem) nekog pojedinca, obično, druge rase, nacije ili vjere, kojeg gomila optuži za neki težak zločin, stvarni ili izmišljeni

M

mala grupa – strukturirana grupa, sačinjena od malog broja članova (od 2 do 20), koji neposredno, intenzivno i prisno kontaktiraju licem u lice (vršnjaci, radna grupa, školsko odjeljenje, sportski tim, itd.)

maligna agresivnost – agresivnost specifična za čovjeka, nije urođena, nije spolja izazvana i nije u službi života, a cilj je uživanje u destrukciji i ubijanju

marketing – složena aktivnost identifikovanja, predviđanja i zadovoljavanja potrebe tržišta i potrošača u cilju ostvarivanja profita

masa – veća, amorfna, pasivna i privremena skupina ljudi u kojoj ne postoji stabilna organizacija (sa definisanim ulogama)

mehanizmi odbrane – nesvjesne i automatske tehnike *ega*, služe da bi se „razriješio“ konflikt i zaštitilo samopoštovanje ličnosti

metod – najopštiji, provjereni naučni pristup problemima, odnosno globalni način organizovanja objektivnog, sistematskog i valjanog istraživanja

mišljenje – cilju usmjereno operisanje simbolima, kojim se dolazi do novih saznanja o bitnim odnosima među pojavama

moda – oblik masovnog ponašanja, predstavlja nov široko prihvaćen običaj u načinu oblačenja, ukrašavanja, uljepšavanja i ponašanja u određenom vremenu i u određenoj socijalnoj sredini, a koji se relativno brzo mijenja

moć – sposobnost uticanja, kontrole i nametanja svoje volje drugima

moć informisanosti – vrsta moći koja potiče iz dobre obavještenosti nekih privilegovanih članova grupe

moral – oblik društvene svijesti, sveukupnost vrijednosti, principa, normi i propisa koji u nekom društvu određuju šta je dobro i zlo, šta je valjano, a šta ne, šta je pravedno, a šta nepravedno

moralne norme – spontano nastala nepisana, regulatorna pravila koja važe u određenoj socijalnoj zajednici i prema kojima se neko mišljenje/ponašanje procjenjuje kao dobro ili rđavo

moralni kodeks – formalizovan sistem moralnih normi i pravila ponašanja koja važe u određenoj društvenoj grupi i moraju se poštovati

moralni razvoj – razvoj u moralnom suđenju i postupanju tokom odrastanja

moralno suđenje – prosuđivanje o moralnim postupcima ljudi u skladu sa usvojenim moralnim normama i stupnjem razvoja

motiv – unutrašnja biološka i psihološka pobuda koja je pokretač cilju usmjerene aktivnosti jedinke

motivacija – cjelokupni složen psihički proces pokretanja, usmjeravanja i regulisanja djelatnosti usmjerene ka određenom cilju

motiv za postignućem – težnja pojedinca da postigne značajan uspjeh u nekoj aktivnosti i da se istakne u odnosu na ostale ljude

N

nagon – urođena pobuda, nastaje iz tjelesne potrebe, koja povećava napetost organizma i nagoni ga na aktivnost ka izvjesnom cilju

narkomanija – društveno devijantno ponašanje, stanje hronične intoksikacije nastalo dužom zloupotrebom neke droge

naše grupe – one koje doživljavamo kao svoje, čiju pripadnost ističemo (odijelom, ukrasima, ponašanjem) i sa kojima se poistovjećujemo i ponosimo

nativizam – učenje da je razvoj organizma određen pretežno nasljednim činiocima, a da sredina ima tek sekundarnu ulogu

nekonstruktivna reakcija na frustraciju – to su nerealističke reakcije na frustraciju (agresivnost, depresija, apatija i regresija)

neformalna grupa – nastaje spontano, radi ostvarenja slobodno izabranog cilja (zabava, druženje), kroz prisnu komunikaciju članova grupe koji imaju slične potrebe i interesovanja i nemaju zvanično utvrđene ciljeve i norme ponašanja, niti propisane uloge

neformalni vođa – nema formalno položaj vođe, ali ga grupa prihvata kao vođu

nekrofilija – po Fromu, vrsta maligne agresije u vidu mržnje prema životu i strasti za ubijanjem i za uništavanjem živih stvorenja

nenasilna komunikacija – način konstruktivnog, nenasilnog rešavanja sukoba, korišćenjem jezika saosjećanja.

nenormalno – atipično, neubičajeno, devijantno ponašanje i doživljavanje (nedostatak uvida, rđava procjena stvarnosti, poremećeni interpersonalni odnosi)

neprilagođeno ponašanje – nesocijalizovano agresivno, netolerantno i apatično ponašanje

nesvjesno – sve ono psihičko (osjećanja, nagoni, želje, sjećanja) što se nalazi izvan svijesti i što teško može dospjeti u svijest

nestrukturisana grupa – privremena, bezoblična, neorganizovana skupina (gomila, publika, rulja), nediferencirana po mjestu i ulozi u članova u grupi, nastala za određenu priliku (utakmica, pozorište, linč)

neverbalna komunikacija – sporazumijevanje bez riječi, gestovima, mimikom, pogledom

nezavisna promjenljiva (varijabla) – pojava koja se mijenja po želji eksperimentatora

novi društveni pokreti – feministički, antiglobalistički, ekološki itd., razlikuju se od tradicionalnih po motivaciji, organizaciji (nisu autoritarni, ni birokratizovani), orijentaciji (na sredstva masovne komunikacije) i metodima djelovanja (nenasilni protesti i demonstracije, metod građanske neposlušnosti itd.)

Nj

njihove grupe – one koje smatramo stranim, različitim, tuđim i prema kojima imamo distancu, a nekada čak i averziju

O

opažanje – proces kojim jedinka integriše, tumači i organizuje raznolike osjete u cjelovitu i smisaonu mentalnu reprezentaciju svijeta

operantno uslovljavane – oblik uslovljavanja kod kojeg organizam, među mnogima, spontano emituje i neku instrumentalnu radnju (operaciju) koja dovodi do cilja – zadovoljenja potrebe

opšta psihologija – fundamentalna psihološka disciplina koja izolovano proučava opšte funkcije, procese i sposobnosti normalnog odraslog čovjeka

organizacija – velika heterogena formalna grupa (kompanija, policija, zdravstvena ustanova, univerzitet); složen, hijerarhijski ustrojen sistem čvrsto povezanih i komplementarnih malih grupa, čije su djelatnosti normama i pravilima propisane, koordinirane i prilagođene zajedničkom cilju

osnovna jedinica komunikacije – struktura koju čine pošiljalac, kanal komunikacije, poruka i primalac

ostvarena uloga – način na koji pojedinac razumije, prihvata i izvodi svoju propisanu socijalnu ulogu u realnom životu

P

pamćenje – saznajni proces, koji se sastoji u obradi, zadržavanju i pronalaženju informacija, a zatim u njihovom reprodukovanju i korišćenju

paralingvistička komunikacija – vrsta neverbalne komunikacije u kojoj su bitni paralingvistički znakovi (visina, boja glasa, itd), a ima ulogu da prenese afektivno stanje i stav pošiljaoca

pažnja – mentalna usmjerenost, usredsređenost na mali broj značajnih elemenata koji imaju središnje mjesto u svijesti, uz zanemarivanje mnoštva ostalih, nebitnih

perceptivna odbrana – fenomen podizanja praga opažanja za tabuisane (neprirodne) riječi, čime se osoba nesvjesno brani od neprijatnih emocija stida i nelagodnosti

perceptivno naglašavanje – pojava da se predmeti i osobe koje se više vrednuju opažaju i ujedno većim po svojim fizičkim dimenzijama

personalni prostor – „nevidljivi omotač“ koji okružuje pojedinca i odvaja ga od drugih; lični, intimni prostor u koji je zabranjen ulaz svima, osim izuzetno bliskim osobama

pogrom – masovno uništavanje čitave socijalne grupe (manjinske, etničke, vjerske ili političke)

pomjerena agresivnost – ona koja je preusmjerena na drugi, dostupan cilj, na neki zamjenski objekt (npr. umjesto na šefu, agresija se prazni na slabijoj djeci)

porodica – primarna grupa, najvažniji agens socijalizacije, koji dubokim, svestranim i dalekosežnim uticajima udara temelje ličnosti

poruka – informacija koju želimo saopštiti i nekim kanalom komunikacije prenijeti drugom licu

poslušnost – spremnost pojedinca da se bez ramišljanja povinuje nalogu autoriteta (zbog društvenog položaja, ugleda ili znanja)

posmatranje – najstariji i najosnovniji naučni metod, koji se sastoji u planskom i objektivnom registrovanju i tumačenju pojava u prirodnim uslovima

posturalna komunikacija – neverbalno slanje poruke stavom, držanjem i položajem tijela u odnosu na druge učesnike komunikacije

potiskivanje – glavni mehanizam odbrane, sastoji se u izbacivanju iz sjećanja neprijatnih predstava vezanih za zabranjene želje i u sprečavanju njihovog povratka

potkrepljenje – draž (npr. hrana, žeton, novac) koja slijedi neku radnju i povećava vjerovatnoću njenog budućeg javljanja

potreba – stanje psihološkog ili fiziološkog nedostatka nečega što je neophodno ili poželjno za dobro funkcionisanje organizma

potreba za ljubavlju – težnja za povezanošću i prisnim odnosom sa drugom osobom i briga za njenu dobrobit

pravi autoritet – ljudi koji imaju neformalnu moć jer im se divimo i poštujemo zbog njihovih vrlina, znanja i sposobnosti (npr. vrhunski naučnici, umjetnici, sportisti)

predrasuda – vrsta stava, ne zasniva se ni na valjanom iskustvu niti na racionalnim argumentima, afektivno je opterećena i veoma otporna na promjenu

primarna grupa – mala grupa (porodica, vršnjaci) sastavljena od članova snažno afektivno i socijalno povezanih pojedinaca sa jakim osjećanjem grupne pripadnosti, a koja ima presudan udio u socijalizaciji ličnosti i zadovoljenju njenih važnih potreba

primarne emocije – osnovna osjećanja (strah, radost, tuga itd.) koja se rano javljaju, zajedničke su ljudima i višim primatima, kulturno su univerzalne i imaju specifičnu fiziološku osnovu

proindividualno ponašanje – vid ponašanja usmjeren prevashodno na dobrobit same jedinke (u skladu ili ne sa društvenim normama)

projekcija – odbrana ega od prepoznavanja vlastitih nepoželjnih težnji i namjera time što ih nesvjesno pripisuje drugim osobama

proksemička komunikacija – opštenje prostornim znakovima (raspored i rastojanje učesnika komunikacije)

propaganda – aktivnost organizovanog širenja nekih ideja ili stavova sa namjerom da se ljudi uvjere u njihovu ispravnost i izmjene ponašanje u željenom smjeru

propagandna poruka – razumljiva, privlačna, dostupna, upadljiva i uvjerljiva informacija sračunata da navede primaoca na željeno ponašanje (kupovina, glasanje)

propisana uloga – nizom propisa (pozitivnih i negativnih) precizno definisana, formalizovana socijalna uloga

prosocijalno ponašanje – pozitivno usmjereno ponašanje prema drugima, u smislu pomoći, saradnje i dobročinstva

psihologija – nauka koja proučava psihičke pojave i ponašanje jedinke

psihologija grupe – oblast socijalne psihologije koja proučava psihološke aspekte ponašanja ljudi u grupi, kao i zakonitosti nastanka i ponašanja same grupe

psihologija ličnosti – proučava pojedinca kao cjelovit i neponovljiv sklop psihičkih osobina

psihologija mase – oblast koja proučava psihološke odlike i zakonitosti ponašanja mase, kao i osobenosti ponašanja pojedinca u njoj

psihologija marketinga – primijenjena psihološka disciplina, čiji je predmet istraživanje tržišta, psihologije potrošača, psihološkog aspekta dizajniranja robe, prirode oglašavanja, kao i uticaja ekonomske propagande na prodaju nekog proizvoda

psihopatija – težak poremećaj ličnosti, koga odlikuju moralna devijantnost, impulsivnost, drastično asocijalno i kriminogeno ponašanje

psihoterapija – postupak pružanja psihološke pomoći, koji ima za cilj uklanjanje simptoma bolesti, reorganizaciju ličnosti i ozdravljenje

publika – nestrukturirana, pretežno slučajna i pasivna skupina pojedinaca kratkotrajno okupljenih oko nekog aktuelnog, privremenog cilja (npr. koncert, film, utakmica, predavanje)

R

racionalizacija – čest mehanizam odbrane, sastoji se u naknadnom, nesvjesnom nalaženju prihvatljivih razloga za svoje neprihvatljive postupke ili opravdanja za neuspjeh

radoznalost – neutaživa potreba za stalnim istraživanjem i saznavanjem nepoznatog, zagonetnog, skrivenog i čudesnog

rasna predrasuda – neutemeljeno negativno afektivno obojeno mišljenje o drugim rasama (Crnci, Jevreji) i nekritično pozitivno o svojoj, praćeno bolesnom mržnjom, spremnošću na diskriminaciju, segregaciju, progon, pa čak i genocid druge, „niže“ rase

razvoj ličnosti – složen proces progresivnog mijenjanja ličnosti od začeca do zrelosti/ kraja života

realističko mišljenje – koje uvažava zakone stvarnosti i logike, nezavisno je od naših ličnih stavova, osjećanja i otkriva objektivno postojeće veze i odnose

redosljed ključanja – relativno stabilan, hijerarhijski ustrojen redosljed dominacije pojedinih članova u maloj grupi

referentna grupa – ona sa kojom se pojedinac poistovjećuje, koja mu služi kao orijentir, uzor ponašanja i standard poređenja, čije vrijednosti, stavove i stil života doživljava kao vlastite i kojoj želi da pripada

referentna moć – uticaj koji imaju istaknute, omiljene ličnosti ili institucije (roditelji, nastavnici, crkva) zahvaljujući tome što su voljeni, što im se drugi dive i sa njima poistovjećuju

regresija – povratak na nezrelije vidove ponašanja i ranije oblike zadovoljenja potreba

religija – sistem vjerovanja, predstava, dogmi, obreda i simbola usmjerenih na onostranu stvarnost i komunikaciju sa vrhovnim, natprirodnim bićem ili bićima

rezonantni lider – tip vođe koji je sposoban da na grupu prenese svoje oduševljenje, viziju i optimizam, da kod članova grupe pobudi njihove najbolje sposobnosti i podstakne pozitivne emocije

ruľja – izrazito agresivna i destruktivna, iracionalnim afektima nošena i antisocijalna gomila (npr. pobješnjeli navijači, gomila spremna na linč ili zahvaćena panikom)

S

sadizam – po Fromu, vrsta maligne agresije koja se ispoljava kao strast za apsolutnom vlašću i potpunom kontrolom nad drugim bićima

savjest – unutrašnja moralna svijest, koja procjenjuje moralno vladanje, kažnjava rđavo i nagrađuje dobro ponašanje

sazrijevanje – nasljedno determinisan, biološki proces spontanog tjelesnog i psihičkog razvoja organizma koji vodi do zrelosti

sentiment – složena, stečena, stabilna mentalna struktura koja obuhvata više različitih emocija i stavova prema nekom objektu (npr. patriotizam, roditeljska ljubav)

simbol – sve ono (riječ, slika) što stoji umjesto nečeg drugog i predstavlja ga

skala socijalne distance – tehnika za mjerenje socijalne distance (bliskosti-udaljenosti)

skala procjene – instrument, čija je svrha da se procjenjivanje znanja ili sposobnosti i crta ličnosti učini objektivnijim i preciznijim

složene emocije – uključuju više primarnih emocija i vezane su za objekt (druge ljude, sopstvenu ličnost, umjetničko djelo i sl.)

socijalizacija – proces formiranja ličnosti pod uticajem društva, kada se biološki nezrela jedinka transformiše u ličnost odraslog, kompetentnog pripadnika zajednice

socijalna distanca – stupanj bliskosti koji pojedinac prihvata u odnosima sa pripadnikom neke druge socijalne grupe (veća bliskost – manja distanca)

socijalna facilitacija – pojava da se izvjesne uvježbane aktivnosti lakše i uspješnije obavljaju samo zahvaljujući prostom prisustvu drugih ljudi

socijalna interakcija – međusobno, uzajamno djelovanje (pojedinaca, grupa)

socijalna psihologija – teorijska psihološka disciplinu koja proučava: interakciju između pojedinaca i grupa; uticaj socijalne sredine na psihičke funkcije, osobine i ponašanje ljudi; uticaj psiholoških karakteristika pojedinaca na socijalnu situaciju

socijalna uloga – propisano i očekivano ponašanje od osobe koja ima određen socijalni položaj

socijalne teorije ličnosti – koje smatraju presudnim uticaj *socijalnih činilaca* na formiranje, strukturu i dinamiku ličnosti

socijalni kontekst – cjelina društvene situacije u okviru koje posmatrana pojava dobija svoje značenje ili smisao

socijalni motivi – u procesu socijalizacije stečeni motivi, koji podstiču različite vidove društvenog ponašanja i jedino se posredstvom drugih mogu zadovoljiti

socijalni pokreti – masovni organizovani pokušaji da se kolektivnom akcijom van postojećih institucija ostvari neki društveno značajan cilj i riješi problem koji nadležne institucije nijesu riješile

socijalni položaj – mjesto koje neka osoba zauzima u strukturi društva ili socijalne grupe i za koje se vezuje niz zadataka, dužnosti i prava, kao osoben način ponašanja

socijalno učenje – različiti oblici učenja (uslovljavanje, učenje uviđanjem, učenje po modelu, itd.) koji se odigravaju u socijalnoj situaciji, a čiji je cilj sticanje socijalnog iskustva i ovladavanje socijalnim vještinama

sociogram – grafički način shematskog prikazivanja afektivne strukture (mreže privlačenja i odbijanja) grupe do koje se došlo sociometrijskim postupkom

sociologija – fundamentalna društvena nauka koja proučava globalno društvo, njegovu strukturu, dinamiku i razvoj, i to objektivno, nezavisno od toga kako ga ljudi doživljavaju

sociometrijski postupak – psihološka tehnika u vidu upitnika kojim se ispituju i mjere afektivni i socijalni odnosi u maloj grupi gdje se članovi dobro poznaju i imaju izgrađene bliske emocionalno-socijalne veze

sredstva masovne komunikacije – oznaka za raznorodnu klasu medija (televizija, radio, novine, internet, itd.), prilagođenih životu u savremenoj masovnoj kulturi

stav – stečena i relativno stabilna dispozicija za dosljedan način odnošenja i ponašanja (za ili protiv) prema određenoj klasi objekata

stereotip – ukalupljena, uprošćena, kruta i rasprostranjena predstava o pripadnicima neke etničke, vjerske ili rasne grupe

stručnjačka moć – uticaj koji ima stručnjak (majstor, učitelj, umjetnik) jer posjeduje posebna znanja i vještine

struktura grupe – relativno stabilna i složena mreža veza i odnosa među članovima grupe, odnosno učvršćen sistem položaja i uloga pojedinih članova u grupi

strukturirana grupa je organizovana, čvrsto psihološki povezana, sa diferenciranim ulogama, u kojoj članovi imaju svijest o grupnoj pripadnosti i zajedničkom cilju, te koordinisano djeluju kako bi se on ostvario

sublimacija – mehanizam zamjene izvornog cilja zabranjenog nagonskog impulsa nekim drugim, „višim“, lično i socijalno prihvatljivim

sugestija – postupak skrivenog ili otvorenog navođenja (u vidu nagovora ili savjeta, bez upotrebe sile) drugog čovjeka ili grupe ljudi da nekritički prihvati tuđe ideje, stavove ili obrasce ponašanja

super-ego – „unutrašnji moralni sudija“, nastao identifikacijom, koji se stavlja iznad *ega*, nadgleda ga, osuđuje i kažnjava za rđave misli i djela

Š

škola – vaspitno-obrazovna institucija, najvažniji agens planske socijalizacije ličnosti

školsko odjeljenje – prvobitno formalna grupa, koja spontano postaje neformalna primarna grupa, jer se među članovima obrazuju snažne prijateljske, lične veze na osnovu zajedničkih interesovanja i uzajamnih simpatija

T

tehnike psihološkog istraživanja – specijalizovani postupci za prikupljanje, obradu i analizu podataka u psihološkom istraživanju

teritorijalno ponašanje – urođeni obrazac ponašanja koji obuhvata obilježavanje granica i odbranu svoje teritorije od uljeza

težnja za moći – potreba da se ima moć, da se bude iznad drugih, te da se na njih utiče i njihovo ponašanje kontroliše

tradicionalni autoritet – onaj pojedinac (npr. kralj, otac) ili institucija (crkva, dvor) čija je moć zasnovana na davno utvrđenim i teško promjenljivim tradicionalnim običajima i vrijednostima

U

učenje – proces sticanja relativno trajnih promjena u iskustvu i u ponašanju pojedinca pod dejstvom prethodnog individualnog iskustva i djelatnosti organizma

učenje po modelu – oblik učenja kojim se spontano, posmatranjem i ugledanjem na uzor stiču novi obrasci ponašanja, bez nagrađivanja, bez vježbanja i bez namjere da uči ono što gleda

učenje uviđanjem – najviši oblik učenja koji počiva na inteligentnom rješavanju problema putem uviđanja odnosa u problem situaciji

uslovna draž – prvobitno neutralna draž, koja pod određenim uslovima (kada se daje istovremeno sa bezuslovnom draži), počinje da izaziva isti odgovor kao i bezuslovna

uslovna reakcija – naučen odgovor na prvobitno neutralnu, a kasnije, uslovnu draž

uvjerenje – pretežno kognitivna komponenta stava u vidu saznanja o izvjesnim osobinama predmeta stava (slabije razvijena akciona i emocionalna komponenta)

V

velika grupa – grupa koja ima veliki broj članova (nacija, država, organizacija) koji međusobno kontaktiraju, najčešće samo posredno

verbalna komunikacija – sporazumijevanje pomoću riječi

vođa – najmoćnija osoba u grupi, kadra da kontroliše članove i da ih vodi ka cilju (na autokratski ili demokratski način)

vodstvo – oblik upravljanja grupom u kojem vođa donosi i kontroliše sprovođenje odluka, kako bi što uspješnije ostvario ciljeve grupe

vrijednost – najopštije vjerovanje o tome šta je valjano, poželjno, korisno i što bi trebalo da je cilj ljudskih napora (pozitivna vrijednost), odnosno šta je nepoželjno (negativna)

vršnjaci – neformalna grupa djece/mladih, istog uzrasta i sistema vrijednosti, bitan činilac socijalizacije ličnosti u adolescenciji

Z

zakon – pravni normativni akt koji je donio zakonodavni organ i kojim je propisano neko opštevažeće društveno ponašanje

zatvorene grupe – one u koje se ne može ili se vrlo teško ulazi (npr. kraljevsko društvo, tajna društva, elitni klubovi, klanovi, itd.)

zavisna promjenljiva (varijabla) – pojava koja se mijenja pod uticajem promjena u nezavisnoj promjenljivoj.

Ž

žrtveni jarac – nevina žrtva progona (često društveno marginalna grupa) na koju je usmjerena suzbijena i pomjerena agresivnost okoline i koja ispašta za tuđe grijeh

